

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TANIKLARIN GÖZÜNDEN BİR İSYANIN TAHLİLİ:
GERMANİ OLAYI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin KUTLU

Balıkesir, 2016

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TANIKLARIN GÖZÜNDEN BİR İSYANIN TAHLİLİ: GERMANİ OLAYI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin KUTLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yücel YİĞİT

Balıkesir, 2016

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

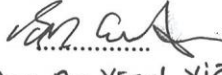
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 201212517002 numaralı Yasemin KUTLU'nun hazırladığı "TANIKLARIN GÖZÜNDEN BİR İSYANIN TAHLİLİ: GERMANİ OLAYI" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca ~~23.06.2016~~ tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan

Doç. Dr. Zeki GEVİK

Üye (Danışman)

Doç. Dr. Yücel YİĞİT

Üye

Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

.12../07./2016
Yrd. Doç. Dr. Bayram SAHİN
Enstitü Müdürü v.

ÖNSÖZ

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, 1856 yılında, Maraş'ta ticaretle uğraşan İngiliz konsolos vekili Mösyö Germani anlaşmazlık yaşadığı mutaf esnafıyla mahkemelik olmuştur. Davanın arapsaçına dönmesi üzerine Germani mahkemede davayı gören Kadı Mehmet Tevfik Efendi'ye hakaret etmiştir. Bir gayrimüslimin kadıya küfretmesini uygun bulmayan Maraş halkı Germani'nin evini basmış ve ailesiyle birlikte kalan Germani'nin konağını ateşe vermişlerdir. Arşiv kaynakları ışığında bu çalışmada Germani Olayının nasıl geliştiği, davaların nasıl görüldüğü ve Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan İngiltere ile bu sorunu nasıl çözüme kavuşturduğu ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmada kullanılan ana kaynaklar ve Maraş'ın tarihine değinilmiştir. İkinci bölümde Germani Olayının çıkışında etkisi olan Islahat Fermanı'nı ve Osmanlı vatandaşlarının fermana verdikleri tepki ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Germani Olayı'nın baş aktörlerinin mahkemede yaşadıkları arşiv belgeleri ışığında değerlendirilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Germani Olayına müdahil olan halkın, olay esnasında ve sonrasında neler yaptıkları, yaşadıkları yine arşiv belgeleri çerçevesinde incelenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanması aşamasında ortaya çıkan her türlü sorunun giderilmesinde yardımcı olup, fikirleriyle bana yol gösteren, derin hoşgörü ve tecrübesi ile rehberlik eden kıymetli hocam Doç. Dr. Yücel YİĞİT'e teşekkürlerimi arz ederim. Fikirleriyle beni yönlendiren, zaman ayırarak yanırlarımı düzelten, tezin her aşamasında bilgilerini benimle paylaşan Emre YÜRÜK'e minnettar olduğumu bildirmek isterim. Çalışmalar süresince yardım ve desteklerini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Ömer METİN ve Okutman Fatih ÇİL'e şükranlarımı sunuyorum. Araştırma sırasında sunmuş oldukları hizmetten dolayı Yalova İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Beyazıt Kütüphanesi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde çalışan kişilere özellikle Derviş Paşa'ya çok teşekkür ederim. Bugünlere gelmemde büyük emekleri olan ve beni her aşamada destekleyen aileme ve tüm dostlarıma çok teşekkür ederim.

Yasemin KUTLU

Balıkesir-2016

ÖZET

TANIKLARIN GÖZÜNDEN BİR İSYANIN TAHLİLİ: GERMANİ OLAYI

KUTLU, Yasemin

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yücel YİĞİT

2016, 130 Sayfa

Osmanlı vatandaşları uzun yıllar millet sistemi adı verilen düzende huzur içinde yaşamışlardır. Osmanlı Devleti gücünü kaybetmeye başladığında Avrupa karşısında direnebilmek için denge politikası izlemiş ve bu çerçevede ekonomik, sosyal ve siyasal olmak üzere batılılara birçok imtiyazlar vermiştir. Bu imtiyazların en önemlilerinden biri 1856 yılında çıkarılan Islahat Fermanı olmuştur. Devlet bu fermanla Avrupalılara iç işlerine karıştırma yolunu açarken gayrimüslimleri Müslümanlarla eşit statüye getirmiştir. Yıllarca millet-i hâkime statüsünde olan Müslümanlar bu fermanla ayrıcalıklarını kaybetmişler ve Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde olaylar çıkarmışlardır.

Germani Olayı, Germani adlı İngiliz tüccar ve konsolos vekilinin Maraş muhtab esnafıyla yaptığı ticaretin ardından yaşanan alacak verecek davasından dolayı çıkmıştır. Bu anlaşmazlık birkaç defa mahkemeye taşınmış, ancak her iki tarafı memnun eden sonuca varılamamıştır. Olayın gittikçe uzaması gerginliğe yol açmıştır. Halep'teki İngiliz Konsolosluğu'nun olaydan haberdar olması üzerine Münip Paşa mahkeme üyelerini toplayıp sorunu çözmeyi istemiştir. Dava görüldüğü esnada Germani, kadı Mehmet Tefik Efendi'ye hakaret etmiş ve aralarında tartışma başlamıştır. Maraş halkı Germani'nin kadıya hakaret ettiğini öğrenince toplanıp Germani'nin evine doğru gitmişler ve evi ateşe vermişlerdir.

Tezin giriş bölümünde çalışmanın amacı, yöntemi ve kaynaklarından bahsedilmiş olup Maraş tarihi hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Birinci bölümde XIX. yüzyılda Avrupa'nın siyasi durumu ve Osmanlı taşra teşkilatı tanımlanmıştır. Yine aynı bölümde Tanzimat ve Islahat Fermanlarını açıklayarak Müslüman ve gayrimüslimlerin Osmanlı Devleti'nin farklı coğrafyalarında fermana gösterdikleri

tepkiler ele alınmıştır. İkinci bölümde Germani olayının nasıl gerçekleştiği mahkemede bulunan kişilerin gözünden aktarılmıştır. Dahası Germani'nin son dakikaları, ölümü ve ailesi tasvir edilmiştir. Üçüncü bölümde bir şekilde Germani olayına karışmış veya şahit olmuş kişilerin yaptıkları aktarılmıştır. Son olarak olaydan sonra yaşananlara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İngiltere, Germani, Maraş, Kadı, Mahkeme, Islahat Fermanı.

ABSTRACT

ANALYSIS OF A REVOLT IN THE VIEW OF WITNESSES: GERMANI INCIDENT

KUTLU, Yasemin

Master Thesis, History

Supervisor: Doç. Dr. Yücel YİĞİT

2016, 130 Pages

Ottoman citizens lived peacefully under the organisation called Millet System long period of time. When the Ottoman Empire began to lose its power, it followed balance policy in order to resist against European powers and in this direction, gave economic, social and politic privileges to Europeans. One of these privileges was Ottoman Reform Edict of 1856. This edict not only opened a pave for Europeans to interfere in Ottoman's internal affairs, but also made equal Muslim and non-Muslims in society. Muslims who were rulers for ages lost their privileges with this edict and many incidents appeared in many parts of the Ottoman Empire.

Germani incident arose between Germani who was a merchant and consul agent of British and Muhtab crafts of Maraş because of the fight that broke out over money. This conflict was brought to trial a few times, but it could not be concluded with the satisfaction of both sides. This situation created scene. Because British consul in Halep became aware of the conflict, Münip Paşa wanted to solve the problem by gathering court members. While the trial was continuing, Germani insulted Kadı Mehmet Tevfik Efendi and they began to argue. When Maraş society learnt the defamation of Germani to Kadı, they went to Germani's house and set his house up on fire.

In the introduction, it was mentioned about the method, aim and sources of study and a brief narration of Maraş history was given. In the first chapter, the political stuation in Europe in 19th century and the structure of the Ottoman provincial administration was defined. The chapter proceeds with the explanation of

Tanzimat Edict and Ottoman Reform Edict of 1856 and Muslim and non-Muslim's reaction towards those edicts in different parts of the Ottoman Empire. The second chapter deals with how Germani incident happened in the view of people who were in the court during trial. Furthermore, the last-minutes and death of Germani and his family were described. The third chapter is on people who witnessed and involved in Germani incident in a kind of way and their activities during the incident. In this chapter, the progress after the event was also touched upon.

Key Words: the Ottoman Empire, British, Germani, Maraş, Kadi, Court, Ottoman Reform Edict of 1856.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Amaç	1
1.2. Yöntem	2
1.3. Kaynaklar	3
1.4. Maraş'ın Adı ve Menşei	4
1.5. XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar Osmanlı Döneminde Maraş	6
2. ISLAHAT FERMANI VE TAŞRADAKİ YANSIMALARI	9
2.1. XIX. Yüzyılda Avrupa'nın Durumu	9
2.2. Avrupa'nın Osmanlı'ya Bakışı	10
2.3. Osmanlı Taşra Teşkilatı	13
2.4. Tanzimat Fermanı ve Tepkiler	14
2.5. Islahat Fermanı ve Tepkiler	17
2.5.1. Gayrimüslimlerin Islahat Fermanı'na Tepkileri	21
2.5.2. Müslümanların Islahat Fermanı'na Tepkileri	27
2.5.3. Maraş Halkının Islahat Fermanı'na Tepkisi	33
3. MAHKEMEDE BULUNANLARIN GÖZÜNDEN GERMANİ OLAYININ GELİŞİMİ	36
3.1. Maraş Kadısı Mehmet Tevfik Efendi'nin Gözünden Mahkemede Yaşananlar	38
3.2. Meclis Azası Numan Bey'in İfadesi	43
3.3. Meclis Azası Hacı Ömer Efendi'nin İfadesi	46
3.4. Meclis Azası Ahmet Turan Bey'in İfadesi	47
3.5. Maraş Meclis Azası Kara Küçükzâde İbrahim Efendi'nin İfadesi	48
3.6. Germani'nin Tercümanı Mustafa Efendinin İfadesi	50
3.7. Germani'nin Evinin Yakıldığı Sırada Gelişen Olaylar	51
3.8. Nergis Oğlu Agop'un İfadesi	53
4. GERMANİ OLAYINA KARIŞAN KİŞİLERİN İFADELERİ	55
4.1. Nalbant Esnafından Mehmet Oğlu Hacı Hüseyin	58
4.2. Demirci Esnafından Durdu Mehmet	58
4.3. Demirci Esnafından Aba Ticaretiyle Meşgul Dükkâncı Cigeroğlu Hüseyin	59
4.4. Cıgıcığ Mahallesinden Molla Süleyman	59
4.5. Muhzır Mehmet	59
4.6. Saraç Esnafından Musa Oğlu Mahmut	60
4.7. Saraçlar Şeyhi Hattat Mehmet Efendi	61
4.8. Beslemeoğlu	62
4.9. Musa Efendizâde Mehmet Efendi	62
4.10. Maraş Mahkemesi Kâtibi Hacı Ali	62
4.11. Muhzır İbrahim'in İfadesi	63
4.12. Ayvaz Nergis Oğlu Agop'un İfadesi	64
4.13. Muhzır Mehmet'in Muhzır İbrahim Hakkındaki Sözleri	65
4.14. Deli Ümmühanî Oğlu Hacı Karaca'nın İbrahim Hakkındaki Sözleri	65
4.15. Kuşçuoğlu Mustafa'nın İfadesi	66
4.16. Sofu Mustafa'nın İfadesi	67
4.17. Kuşçuoğlu Mehmet'in Kardeşi Kuşçuoğlu Mustafa Hakkındaki İfadesi	68

4.18. Nalbant Veli'nin Kuşçuoğlu Mustafa Hakkındaki İfadesi	68
4.19. Muhzır İbrahim'in Kuşçuoğlu Hakkındaki İfadesi	69
4.20. Çavuşlu Mahallesi Sakinlerinden Süleyman Oğlu Ömer	69
4.21. Zeliha Hocaoğlu Hasan	70
4.21.1. Numan Bey'in Zeliha Hoca Oğlu Hasan Efendi Hakkındaki İfadesi	70
4.21.2. Karaküçükzâde İbrahim Efendi'nin Zeliha Hocaoğlu Molla Hasan Hakkındaki İfadesi	71
4.21.3. Kerim Bey'in Zeliha Hoca Oğlu Molla Hasan Efendi Hakkındaki İfadesi	71
4.21.4. Mahkemenin Zeliha Hoca Oğlu Molla Hasan Efendi Hakkındaki Kararı	71
4.22. Andırınlı İsmail Efendi'nin İfadesi	71
4.22.1. Hacı Ömer Efendi'nin Andırınlı İsmail Hakkındaki İfadesi	72
4.22.2. Numan Bey'in Andırınlı İsmail Hakkındaki İfadesi	72
4.22.3. Kısakürekzâde Mustafa Efendi'nin Andırınlı İsmail Hakkındaki İfadesi	72
4.22.4. Mahkemenin Andırınlı İsmail Hakkındaki Kararı	72
4.23. Cingöz Mustafa'nın İfadesi	73
4.23.1. Haydar Oğlu Ahmet'in Cingöz Oğlu Mustafa Hakkındaki İfadesi	73
4.24. Maraşlı Haydar Oğlu Ahmet	73
4.25. Tıngırılıoğlu Ahmet	74
4.26. Usturanın Karası Mehmet	74
4.27. Bektaşoğlu Bektaş	75
4.28. Çarşı Ahisi Ahmet Efendi	75
4.29. Şeker Ahmet	77
4.30. Kudumun Oğlu Molla Mehmet	77
4.31. Çulhaoğlu Deli Boran	78
4.32. Saraçlar Şeyhi Hattat Mehmet Efendi	79
4.33. Zarifoğlu Hacı Musa	80
4.34. Etçi Ömer Oğlu Ömer	80
4.35. Tellal Hacı Ömer	81
4.36. Afşar Oğlu Hacı Ömer	81
4.37. Sefer Oğlu Osman	82
4.38. Karabekiroğlu Hacı Bekir Ağa	83
4.39. Maraşlı Hadice Hoca'nın Oğlu Hacı Hüseyin	84
4.40. Hacı Eyüp	84
4.41. Kısakürekoğlu Mustafa Efendi	85
4.42. Devlet Oğlu Neccar Ali	85
4.43. Afşar Oğlu Hacı Mehmet	86
4.44. Çarkçı Mehmet	86
4.45. Semercioğlu Ali	86
4.46. Urfalı Kör Ali	88
4.47. Bezirgân İbiş Oğlu Ali	88
4.48. Murteza Oğlu Mehmet	88
4.49. Subaşı Neccar Mehmet	89
4.50. Helvacı Durdu	89
4.51. Şekeroğlu Mustafa	90
4.52. Yenicekaleli Kürd İsmail Oğlu Osman	90
4.53. Muş Ahalisinden Kürt Hasan	91
4.54. Döndünün Oğlu Mustafa	92
4.55. Beslemeoğlu Hacı Hüseyin	92
4.56. Kebapçioğlu Ali	93

4.57. Ciğeroğlu Mehmet.....	93
4.58. Emmizoğlu Osman	94
4.59. Kadioğlu Hacı Kara Mehmet	94
4.60. Çıkıcı Kavas Mehmet.....	95
4.61. Musa Oğlu Mahmut.....	95
4.62. Maraş Ahalisinden Tapoğlu Mehmet	96
4.63. Musa Efendizâde Mehmet Efendi	96
4.64. Sarı Fakıoğlu Çolak Ali Efendi	97
4.65. Nalbant Esnafından Mahmut Oğlu Hacı Hüseyin	98
4.66. Zaptiye Dikeçoğlu Ahmet	99
4.67. Germani'nin Kavası Ahmet Ağa.....	99
4.68. Kuşçuoğlu Mehmet	99
4.69. Muytab Hacı Mehmet.....	100
4.70. Muytab Hacı Ali	101
4.71. Merkepçioğlu Osman	102
4.72. Olaylardan Sonra Yaşanan Süreç	106
5. SONUÇ	109
KAYNAKÇA	114
EKLER.....	120

KISALTMALAR

A.MKT.UM	: Sadâret Defterleri, Vilâyât Gelen-Giden Defterleri
A.MKT.MVL	: Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler
A.MKT.NZD	: Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı
AAMD	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
BEO.AYN.d	: Bâb-ı Âli Evrak Odası Ayniyat Defteri
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
HR.MKT	: Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı
HR.SYS	: Hariciye Nezareti Siyasi
İ.DH	: İrâde -Dâhiliye
İ.HR	: İrâde-Hariciye
İ.MVL	: İrade Meclis-i Vala
MVL.d	: Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SDÜİİBFD	: Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
SDÜSBED	: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yy.	: Yüzyıl

1.GİRİŞ

1.1. Amaç

Çalışmanın temel amacı, İngiliz ordusunun ihtiyaçlarını karşılayan Germani adlı İngiliz Konsolos Vekilinin alışveriş yaptığı Maraşlı tüccarlarla mahkemelik olması ve mahkemede Kadı Mehmet Tevfik Efendi'ye hakaret etmesiyle başlayan olaylar neticesinde ailesi ile birlikte Maraş halkı tarafından öldürülmesini ve Adana'da kurulan mahkemede ifade veren tanıkların gözünden dönemin sosyal ortamı göz önüne serilmektedir. Çalışmada kullanılan en önemli kaynak Bâb-ı Âli Evrak Odası Ayniyat Defterleri'dir. Bu defterlerde, mahkemesi görülen tanıkların ifadeleri aynen kaydedildiğinden olay hakkında detaylı bilgi elde edebilmek mümkündür.

Maraş'ta muhtab esnafından olan Merkepçioğlu Osman kendisinden mal alan Hoca Germani adlı tüccar ve İngiliz Konsolos Vekilinin borcunu ödemediğini iddia edip mahkemeye başvurmuştur. Dönemin Kadısı Mehmet Tevfik Efendi, Germani'nin borcu olduğuna dair bir belge düzenlerken, Germani de borcu olmadığına dair şahitleri olduğunu belirtip borcu olmadığını öne sürmüştür. Germani, işleri gereği Halep'te bulunduğu sırada Merkepçi Osman'ın alacaklıları sıkıştırmış, durumun kötüye gideceğini düşünerek ortakları Hacı Mehmet ve Hacı Ali ile birlikte Halep'e kadar gidip durumu İngiliz konsolosuna anlatmışlardır. Merkepçi Osman burada davanın tekrar görülmesi için ilam alarak Münip Paşa'ya evrakları getirmiştir. Davanın görüldüğü gün Germani mahkemede Kadı Efendiye ağır sözler söylemiş ve Maraş ahalisinin ayaklanmasından ölümüne kadar sebebiyet veren olayların fitilini böylece ateşlemiştir. Olaylar yaşanıp bittikten sonra olaylara karışanlar ve mahkeme üyeleri Adana Mahkemesi'ne sevk edilerek burada mahkemeye ifade verdiler. Mahkeme kayıtları ışığında Germani Olayı'nın nasıl yaşandığını, bir halkın nasıl ve niçin bu kadar kolay bir şekilde toplanıp linç kültürü oluşturabileceği bu olayın Osmanlı Devleti ile İngiliz Hükümeti arasında diplomatik bir probleme dönüşüp dönüşmediğini ele almaktır. Öte yandan Maraş'ta eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan Zeytunlu eşkıyasının bu olaydaki etkisini değerlendirmek, 1838 Baltalimanı Antlaşması, Tanzimat ve Islahat Fermanları'nın Germani Olayı'nın yaşanmasında nasıl bir etkiye sahip olduklarını vurgulamak bu çalışmanın amaçları arasındadır. Ayrıca Germani Olayı ile ilgili az sayıda ve yetersiz çalışmaların olması bizi bu çalışmayı yapmaya yönlendirmiş ve tez düzeyinde ilk defa böyle bir çalışma ele

alınmıştır. Yapılan bu çalışma ile söz konusu alandaki eksikliğin giderilmesi noktasında katkı sağlanması amaçlanmıştır. Örneğin, Germani Olayı'na yer verilen Ahmet Eyicil'in *Maraş'ta Islahat Fermanına Tepki* ve Ufuk Gülsoy'un *1856 Islahat Fermanı'na Tepkiler ve Maraş Olayları* adlı makalelerinde Adana Mahkemesi'ndeki kayıtların kullanılmadığı fark edilmiştir. Bundan dolayı Maraş'ta kurulan mahkemede ve yazışmalarda mevcut olan iftiralar ve yanlış beyanlar üzerinden yapılan bu çalışmalarda Germani Olayı'nı tam manasıyla tahlil etmek zor olsa gerektir. Örneğin 1855/1856 tarihli belgelerin kullanıldığı mezkûr çalışmalarda halkı galeyana getiren kişi Kadı Mehmet Tevfik Efendi olarak belirtilirken 1856/1857 tarihli Adana Mahkemesi kayıtlarında Mehmet Tevfik Efendi'nin muhuru İbrahim'in halkı galeyana getirdiği ortaya çıkmıştır. Bu sebeptendir ki Germani Olayı'nın tamamıyla aydınlatılıp gerçek suçluların bulunduğu Adana Mahkemesi'ne ait kayıtların kullanılması bu tez çalışmasını orijinal kılmaktadır.

1.2. Yöntem

Çalışma hazırlanırken kullanılan birincil kaynakları Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Bâb-ı Âli Evrak Odası Ayniyat Defterleri, Hariciye Evrak Odası Mektubî Kalemi Belgeleri, Bâb-ı Âli bünyesindeki Meclis-i Vâlâ Riyaseti Defterleri, Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı Belgeleri, Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler, 592 Numaralı BEO Sadâret Defterleri Kataloğu'ndaki Ayniyat (Nezâret-Devâir Giden) ve (Vilâyât Giden) Defterleri ve 592 Numaralı BEO Sadâret Defterleri Kataloğu'ndaki Ayniyat (Nezâret-Devâir Giden) ve (Vilâyât Giden) Defterleri oluşturmaktadır. Orijinal ve detaylı bilgiler ihtiva eden söz konusu belgelerin objektif bir şekilde kullanılıp değerlendirilmesiyle tez çalışmasının bilimsel bir esere dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmayı yaparken dönemin sosyal ve siyasal yapısını göz ardı etmemek de çalışmanın temel prensiplerinden biri olmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde 19. yüzyılda Batılı devletler ve Rusya'nın siyasi durumları ele alınarak Osmanlı Devleti ile ilgili siyasetleri değinilmiştir. Bu politikaların neticesinde mini dünya savaşı olarak da adlandırılan Kırım Savaşı ve Islahat Fermanı'nın ilanına giden yol ele alınmıştır. Islahat Fermanı'nın ilanıyla yeni bir sayfa açan Osmanlı Devleti'nde hem Müslim hem de gayrimüslim halkın fermana olan tepkileri analiz edilerek Germani Olayı'yla ilişkisi değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ağırlığı arşiv belgelerinden olmak üzere Germani Olayı'nın meydana geldiği gün mahkemede yaşanan ve olayların çıkmasına sebep olan duruşmanın ve tartışmaların nasıl cereyan ettiği mahkeme üyelerinin ifadelerinden yola çıkılarak verilmiştir. Germani'nin evi yanarken içeride bulunan tercümanı Mustafa'nın olayları ve yaşananları mahkeme heyetine tasvir edişi, Germani'nin son anları ve eşiyle yaşadıkları detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Ayrıca kazada Osmanlı yargı hukukunu temsil eden Kadı Mehmet Tevfik Efendi ile askeri gücü elinde bulunduran Münip Paşa'nın restleşmelerine değinilerek Osmanlı'da güçler ayrılığı ilkesinin işlevselliğine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde Germani Olayı'nın halk arasında nasıl yayıldığı, Germani'nin evine giden kişilerin neler yaptıkları, kendilerine atılan ve başkalarına attıkları iftiralar, aldıkları cezalar kişilerin ifadelerinden yola çıkılarak değerlendirilmiştir. Dahası olaylar yatıştıktan sonraki süreç arşiv belgeleri ışığında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

1.3. Kaynaklar

Araştırmada yoğun olarak Başbakanlık Osmanlı Arşiv Kaynakları'ndan 1847 nolu Ayniyat Defteri (BOA,BEO.AYN.d, 1847) kullanılmıştır. 1.889 adet olan bu defter Sadâret Mektubî Kalemî'nin 1812-1892 tarihleri arasında nezaretler, diğer daireler ve vilayetler ile yaptığı yazışmaların aynen kaydını içermektedir.¹ Mezbur defter Germani olayı sonucu Adana'da kurulan ve olaya karışan kişilerin ifadelerinin alındığı defterlerdir. İhtiva ettiği bilgiler sayesinde Germani olayının iç yüzünü aydınlatmaya yardımcı olmuştur.

Mektubî Kalemî Belgeleri (HR.MKT), Meclis-i Vâlâ Riyaseti Defterleri (MVL.d), 592 Numaralı BEO Sadâret Defterleri Kataloğu'ndaki Ayniyat (Nezâret-Devâir Giden) ve (Vilâyât Giden) Defterleri ve son olarak Sadâret Mektubî Kalemî Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler (A.MKT.MVL), çalışmaya katılarak Germani olayı sonrasında Osmanlı hükümetinin nasıl yaptırımlar uyguladığı ve olayın uluslararası probleme dönüşmemesi için ne gibi tedbirler aldığı izlenebilmiştir.

Çalışmada ağırlıklı olarak kullanılan ikinci el kaynaklardan biri Gülnihal BOZKURT'un *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerinin Işığı Altında*

---

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi, İstanbul 2000, s. 183.

Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914) adlı eseridir. Bozkurt Eserinde ele alınan dönemde gayrimüslim halkın Tanzimat ve Islahat Fermanına gösterdikleri tepkileri ve Osmanlı toplumu içerisindeki hukuki durumlarını Alman ve İngiliz kaynaklarını kullanarak aktarmaktadır. Yine aynı şekilde Gazi ERDEM'in *Osmanlı Devleti'nde Hıristiyanların Sosyal ve Dini Hayatları (1856-1876)*, adlı doktora çalışması da gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının sosyal ve dini hayatlarını kapsamlı bir şekilde ele alınmasından dolayı çalışmanın altyapısını oluşturan önemli ikinci el kaynaklardan biridir. Ufuk GÜLSOY'un *1856 Islahat Fermanı'na Tepkiler ve Maraş Olayları* adlı makalesi doğrudan Germani olayını ele alması bakımından önem arz etmektedir. Eserde Germani Olayı Maraş'ta kurulan mahkemeye ait kayıtlar çerçevesinde incelenmiştir. Bunun yanı sıra Islahat Fermanı'na Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde yükselen tepkiler ile birlikte Germani Olayı örnek gösterilmiştir.

1.4. Maraş Adı ve Menşei

Kuruluşu çok eskilere dayanan Anadolu'nun kadim şehirlerinden biri olan Maraş; Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer almaktadır. Ahır Dağı'nın güney yamacında, Maraş Ovası'na hâkim bir yerde kurulu olan şehir, kuzeyde Berit ve Engizek Dağları, doğuda Gölbaşı Çukuru, güneyde Kartal Dağı, batıda Kuzeydoğu Amasonlar arasında, hem büyük dağların hem de verimli ovaların birleşme noktasında bulunmaktadır.² Maraş sancağının arazisi neredeyse tamamıyla dağlık ve durgun sudan bütünüyle yoksun, bütün bölgelerinde sağlığa oldukça yararlı mutedil bir iklim hâkimdir. Maraş ili yakınları, Pazarcık Kazası ve dağların doruklarını birbirinden ayıran uzun ve dar vadiler dışında pek karşılaşılmayan düz alanlar oldukça sulu ve tarıma elverişlidir.³

Maraj, Markasi, Marasion, Margas, Margaji, Marah, Maraksium, Marassion ve Mer'aş gibi değişik şekillerde söylenip adlandırılan Maraş şehrinin adının nereden geldiği konusunda birkaç görüş bulunmaktadır.⁴ Şehrin adı ilk defa Asur

---

² İbrahim Solak, *XVI. Asırda Maraş Kazası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 2002, s. 7.

³ Vital Cuinet, "Asya Türkiye'sinde Maraş Sancağı", *Seyahatname Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş*, (Yayına Hazırlayan: Yaşar Alpaslan, Serdar Yakar), Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 2009, s. 150.

⁴ İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 2011, s. 19.

kaynaklarında *Markasi* olarak geçmektedir. Ardından Hititlerin egemen olduğu bu topraklar, Ünlü tarihçi Herodot'a göre Hititlerin Maraj adlı komutanı tarafından kurulduğu için *Maraj* adını almıştır.⁵ Maraş'ın Geç Hitit devletlerinden biri olan Gurgum'un merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Gurgum kelimesi dünya arkeoloji literatürüne "Maraş Aslanı" adıyla geçen aslan heykeli üzerindeki Hitit yazısından anlaşılmaktadır.⁶ Yine Sümerlerde *Maras* ve *Maraj* gibi isimlere rastlanmaktadır.⁷ Geç Hitit döneminde ise şehrin adı Gurgum olarak anılmıştır. Roma İmparatorluğu'nun bölgeyi ele geçirmesiyle kentin adı İmparator Caligula tarafından *Germanicia* olarak değiştirildi. Bizans döneminde de aynı adla anılan şehir Müslümanların fethiyle birlikte *Mer'aş*⁸ adını aldı. Osmanlılar ise bölgede kurulmuş olan Dulkadiroğulları Beyliği'nden dolayı zaman zaman *Zülkadir* veya *Zülkadriyye* olarak ifade etti.⁹

Maraş, tarih boyunca birçok önemli seyyahı konuk etmiştir. Bunlardan biri de ünlü Türk seyyahı Evliya Çelebi'dir. Evliya Çelebi, Maraş ve çevresinin tarihi, siyasi, idari ve askeri durumları hakkında temel kısa bilgiler vermenin yanı sıra toplumsal, dini, kültürel, demografik ve ekonomik boyutları hakkında ayrıntılı bilgiler de vermeyi ihmal etmemiştir.¹⁰ Osmanlı zamanında Maraş'ı ziyaret eden Maraş'ın nüfusu ve insanları hakkında detaylı bilgiler veren bir diğer seyyah Polonyalı Simeon'dur.¹¹ 7 Şubat 1973 yılında, TBMM Maraş şehrine Milli

---

⁵ Ahmet Eyicil, "Kahramanmaraş'ın Tarihi", Ed.: Yaşar Alpaslan, Serdar Yakar, *Yakınçağ'da Kahramanmaraş*, Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 2009, s. 23. Hititlerden kalan yazıtlarda şehrin adı Maraj ve Markasi şeklinde yazılmıştır. Gökhan, s. 19.

⁶ *1967 Maraş İl Yıllığı*, Ankara: Dönmez Ofset, 1968, s. 74.

⁷ Gökhan, s. 19.

⁸ Mer'aş adı, bölgedeki çeltik ekimi ve bataklıkların sebep olduğu sıtma hastalığı dolayısıyla Arapça "titreme yeri" anlamına gelen Re'aşa fiilinden türetildiği şeklinde izah edilmekteyse de bunun pek bir önemi yoktur. Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, (Yayına Hazırlayan: İlyas Gökhan, Mehmet Karataş), Kahramanmaraş 2008, s. 17. Evliya Çelebi Maraş'ı tarif ederken eski Maraş şehrinin daha büyük olduğunu ve kalıntılarının hala orada bulunduğunu söylemektedir. Evliya'ya göre Maraş şehrinin viran olma sebebi Hz. Ömer zamanında Maraş Kayzeri Cimeime'nin Hz. Ömer'in İslam'a davet mektubuna cevap vermemesi ve halkın Şir Dağı'na kaçmasıdır. Halkın kaçtığını duyan Hz. Ömer, Ali ve sahabeler "Maraş boş ve viran kala" diye beddua ederek Kudüs'e ardından Medine'ye gittiler. Bunun üzerine eski Maraş harap oldu. Ardından Alaüddeve şehri yeniden imar ederek eski haline geri getirmeye çalışmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, haz.: Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, C. 3, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 225. Evliya Çelebi'nin Maraş hakkındaki diğer detaylı bilgileri için bkz. Ejder Okumuş, *Evliya Çelebi'nin Gözüyle Kahramanmaraş ve Çevresi*, İstanbul: Ark kitapları, 2013.

⁹ Eyicil, "Kahramanmaraş'ın Tarihi", s. 23.

¹⁰ Ejder Okumuş, "Evliya Çelebi'nin Gözüyle Kahramanmaraş", *Seyahatname, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş*, (Yayına Hazırlayan: Yaşar Alpaslan, Serdar Yakar), Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 2009, s. 49.

¹¹ Polonyalı Simeon, *Polonyalı Bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiyesi*, çev.: Hrand Andreasyan, İstanbul: Everest Yayınları, 2007, s. 254.

Mücadele’de göstermiş olduğu başarıdan dolayı kahramanlık unvanı vererek şehrin adını 7 Şubat 1973’te Kahramanmaraş olarak değiştirdi.¹² Kuruluş tarihi antik dönemlere kadar inen Maraş’ın ilk yerleşim yeri şimdiki şehrin güneydoğusunda bulunan Erkenez çayı kenarındaydı. Roma devrinde Karasu kıyısına taşınan şehir daha sonra doğusunda bulunan Kara Maraş’a taşınmış, bugünkü yerleşim yerine ise Dulkadirliiler zamanında gelmiştir.¹³

1.5. XIX. Yüzyılın Sonuna Kadar Osmanlı Döneminde Maraş

Coğrafi konumu itibariyle birçok yolun kesiştiği noktada olan Maraş şehri yüzyıllar boyunca birçok devletin istilasına uğramıştır. Bizans ile Müslümanlar, Ermenilerle Türkler ve Haçlılar arasında sık sık el değiştiren şehir sırasıyla Memlûklular, Selçuklular, Moğollar ve Dulkadiroğlu Beyliği’nin hâkimiyetine girmiştir.¹⁴

Maraş şehri, Osmanlı idaresiyle Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferi sonrasında tanıştı. Şehsuvaroğlu Ali Bey’in kılavuzluğunu yaptığı Rumeli Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa komutasındaki bir orduyu Dulkadir Beyi Alaüddeve Bey üzerine gönderdi. Göksun ile Andırın arasında bulunan Ördekli mevkiinde (Turnadağ) yapılan savaşı kazanan Osmanlı Devleti, Dulkadiroğlu Beyliği’ne son vererek bölgenin kontrolünü eline aldı.¹⁵ Burasının yönetimi Osmanlı Devleti kontrolünde Şehsuvaroğlu Ali Bey’e verildi, ancak Ali Bey Osmanlı çıkarlarına ters düşen hareketleri sonucu idam edilmiş ve bölgenin yönetimi Koçi Halil Bey’e verildi. Daha sonra bölge Rum Vilayetine bağlanmış ve Halil Bey’in de etkinliği azaldı.¹⁶ Daha sonra 1523 yılında Karaman Eyaleti’ne bağlanan Maraş, 1531 yılında Maraş, Bozok, Sis ve Ayntab Sancaklarından oluşan Dulkadir Beylerbeyiliği kuruldu. Daha sonraki dönemlerde Bozok Sancağı Rumeli Eyaleti’ne, Sis Sancağı ise Kıbrıs Beylerbeyiliği’ne bağlanırken; Malatya, Samsat ve Kars-ı Maraş sancakları da

¹² Eyicil, s. 72.

¹³ Tufan Gündüz, “Kahramanmaraş”, *DİA*, 24, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 192.

¹⁴ Mehmet Yetişgin, “Osmanlı’nın Son Döneminde Maraş”, *AAMD*, Sayı: 67-68-69, XXIII, (Mart-Temmuz-Kasım 2007), s. 3. Maraş, 1337 yılında Dulkadir Beyliği’nin eline geçmesiyle birlikte kale etrafına sığmaz oldu. Bu dönemde şehri, kaleyi ve Ulu Cami’yi merkez alan engebeli arazide genişleme gösterdi. Kemalettin Koç, “Dulkadir Beyliği Zamanında Maraş Şehirleşme Tarihi”, ed.: Yaşar Alparşan, Mehmet Karataş ve Serdar Yakar, *Maraş Tarihi’nden Bir Kesit Dulkadir Beyliği Araştırmaları II*, Kahramanmaraş: UKDE Yayınları, 2008, s. 234.

¹⁵ Süleyman Demirci, Hasan Arslan, “Eşkîyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkîyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750)”, *SDÜSBED*, S. 16/2, 2012, s. 49.

¹⁶ Solak, s. 10-11.

Dulkadir veya diğerk bir adıyla Maraş Eyaleti'ne bağlanmıştır.¹⁷ Dulkadiroğlu Beyliğinin ortadan kaldırılmasından sonra vilayet bir süre Karaman Eyaleti'ne bağlı kalmış, sonra müstakil beylerbeylik oluşturularak Süleyman Bey buraya atanmıştır.¹⁸

Maraş bölgesi Osmanlı yönetimine girdikten sonra bölge insanının ve Osmanlı Devleti'nin uğraştığı en büyük problemlerin başında isyanlar ve beyler arasındaki aile kavgaları gelmiştir. Halk bu aileler arasındaki düşmanlık yüzünden ikiye bölünmüş ve aralarında birçok kanlı olaylar olmuştur.¹⁹ Maraş Osmanlı'ya bağlandıktan sonra bölgede sıklıkla bir dizi isyan meydana gelmiştir. Bu isyanların başlıcaları şunlardır: Söklenoğlu Musa İsyanı, Atmaca İsyanı, Zünunoğlu İsyanı, Kalender Çelebi İsyanı. Bu isyanlar sonunda Maraş ve havalisi büyük zarar görmüştür. Maraş kalesi de büyük hasar görmüştür. Kanuni zamanında tekrar onarılarak eski haline getirilmiştir.²⁰

1839-1840 yılları arasında Maraş, Mısır'da isyan eden Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından ele geçirilerek idare edilmiştir. 18 ay Maraş'ı elinde tutan İbrahim Paşa, babasının Osmanlı Devleti ile yaptığı anlaşma ile şehri boşalttı. Mısırlıların işgali sırasında Beylerbeyilik merkezi olan Zülkadir Eyaleti'nin Paşa Sancağı olan Maraş'ın ve buraya bağlı olan kazaların yönetilmesini güçleştirmiştir. Bu yüzden bölgede devlet otoritesi ortadan kalkmış ve buna bağlı olarak birçok isyan çıkmıştır. Maraş ve çevresinde düzeni sağlamak için 1845 yılından itibaren Adana Eyaleti'ne bağlanması için girişimler başlamıştır. 3 yıl sonra 1848 yılında sultan Abdulmecid'in emriyle ilk önce Zülkadir Eyaleti, Adana Eyaleti'yle birleştirilmiştir. İki eyalet artık birlikte idare edilmeye başlanmıştır. 1848'de Maraş eyaletinin valisi olan Tosun Paşa'nın görevine son verilerek Adana Valisi Osman Paşa'ya Maraş valiliğini de yürütme görevi verildi. Bundan sonra Maraş sancak olarak idari birimdeki yerini almıştır. Maraş'ın merkezine ise bir kaymakam tayin edilmiştir.²¹ 1845'te Maraş Memleket Meclisi, 1847'de Maraş Kaza Müdürlüğü kuruldu.²² 1845'te Maraş Sancağı, Adana eyaletinden ayrılarak müstakil

---

¹⁷ Demirci, Arslan, s. 49.

¹⁸ Kemalettin Koç, *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yapı ve Şehirleşme Tarihi*, Ed: Yaşar Alpaslan, Serdar Yakar, Kahramanmaraş: Uke Yayınları, 2010, s. 58.

¹⁹ *1967 Maraş İl Yıllığı*, s. 80.

²⁰ Koç, s. 58.

²¹ Gökhan, s. 26-27.

²² Koç, s. 59-60.

bir sancak haline getirilmiştir.²³ 1865'ten sonra da Maraş ve havalisi Halep Vilayeti'ne bağlanmıştır.²⁴ 1866 tarihinde Sultan Abdülaziz zamanında Osmanlı Devleti'nde yapılan idari teşkilat sırasında Zülkadriyye Eyaleti kaldırılarak Maraş, bir sancak haline gelmiştir.²⁵ 1872'de yeni bir vilayet haline getirilip Ahmet Cevdet Paşa valiliğine tayin edildi. Mithat Paşa'nın sadarete gelmesi üzerine Ahmet Cevdet valilikten alındığı gibi ve Maraş da Halep vilayetine bağlanmıştır.²⁶

Maraş, birçok kültürle tanışma imkânına sahip olmuş, dahası şehrin demografik yapısı çeşitlilik göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldaki nüfusu hakkında yazılanlar yetersiz olmakla birlikte bu çalışmalar çoğu kez salt imparatorluk sınırları içindeki bazı etnik ve dini toplulukların siyasal iddialarını desteklemek amacıyla ele alınmıştır. Daha da kötüsü, bu yazıların bir kısmında yer alan istatistikler, mevcut ya da potansiyel bir siyasal devletin toprak talebini desteklemek üzere alenen çarpıtılmış veya değiştirilmiş durumdadır.²⁷ Ayrıca bölgedeki Müslüman nüfusun değerlendirilirken göçebelerin sayılmadığını da göz ardı etmemek gerekmektedir.²⁸ XIX. yüzyıla gelindiğinde şehirdeki yabancı nüfus artmış ve Müslüm ve gayrimüslim halk aynı mahallelerde yaşamaya başladı.²⁹

---

²³ Gökhan, s. 27.

²⁴ Koç, s. 59-60; Yasin Kozak, *V ve VI Numaralı Maraş Ahkâm Defterlerinde Maraş'a Gönderilen Hükümler*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2005, s. 5.

²⁵ *1967 Maraş İl Yılığ*, s. 80.

²⁶ Gündüz, s. 195.

²⁷ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu, 1830-1914*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 28-29.

²⁸ Halep ve Adana eyaletlerinin Müslüman nüfusu için bkz. Justin McCarthy, *Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus (Osmanlı Anadolusu'nun Son Dönemi)*, çev.: İhsan Gürsoy, Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1995, s. 24-28.

²⁹ Koç, s. 59.

2. ISLAHAT FERMANI VE TAŞRADAKİ YANSIMALARI

2.1. XIX. Yüzyıl'da Avrupa'nın Durumu

XIX. yüzyılda Avrupa, dünyanın en önemli ve dinamik kıtası olup egemen olan başlıca ilke *güç dengesi*ydi. Bu güç dengesi, tüm devletlerin yarım yüzyıl kadar barış içinde birlikte varlıklarını sürdürebilmesini mümkün kılmıştır. Bu yüzyılın başında imzalanan Chaumont Antlaşması (Mart 1814) ile Napoleon tahttan feragat etmiş ve Fransa ile Birinci Paris Antlaşması imzalanmıştır. Avrupa Fransa'ya fazla yüklenmeyerek dengeleri korumaya çalışmıştır. Ancak Napoleon'un sürüldüğü Elbe adasından kaçması ve Waterloo'da yenilgiye uğratılmasından sonra imzalanan İkinci Paris Antlaşması ile Fransa bir kısım topraklarını yitirmiş ve büyük bir tazminat ödemek zorunda bırakılmıştır. XIX. yüzyılı büyük ölçüde biçimlendiren 8 ay gibi uzun bir süre müzakerelerin sürdüğü 1815 Viyana Kongresi'nde, egemen olan iki ilke, yasallık ve güç dengesiydi. Viyana'da demokrasi düşüncesi hiç benimsenmemiş; "güç"ün, hakları belirlediği gerçeği kabul edilmişti. Güç dengesi sistemine gelince; doğu Avrupa'ya yönelik Rus istekleri, İngiltere ve Avusturya'nın direnişiyle karşılaşmış; yeni Alman Konfederasyonu'nun içine hem Prusya hem de Avusturya alınmış; Avrupa'nın beş büyük devleti arasında dönemsel kongrelerin yapılması kararlaştırılmıştır. Amaç, beş büyük devlet arasında bir dengenin sağlanması ve bunlardan hiç birinin tek başına Avrupa'nın büyük bir bölümü üzerinde egemenlik kurmasına izin verilmemesiydi.³⁰

1830 devrimleri ise Viyana Kongresi'nden sonra, Avrupa'ya yeni bir dizi devrim daha getirmişti. 1830-33 devrimlerinin sonucunda, Avrupa'nın eskiye kıyasla, daha keskin çizgilerle iki siyasal bölgeye ayrılmıştır. Almanya, İtalya ve Polonya'da tutucu güçler, liberalizmin karşısında utku kazanmış ve bu ülkelerde yer alan devrimler Avusturya, Prusya ve Rusya'nın ortak eylemleriyle bastırılmıştı. Fransa, Belçika, İsviçre, Portekiz, İspanya ve İngiltere'de liberalizm, Fransa ve İngiltere'nin desteğiyle başarı kazanmıştır.³¹ 1846 yılına gelindiğinde Avrupa büyük bir ekonomik buhranla karşı karşıya kalmıştır. Gıda fiyatlarının artması, endüstriyel üretimin azalması, işsizlik ve malî kriz siyasal ve sosyal huzursuzluklara yol açmıştı.

³⁰ Hüner Tuncer, *19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2000, s. 11-12.

³¹ Tuncer, s. 20. Ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

Hemen akabinde gelen 1848 devrimlerinin belki de en önemli sonucu, bütün bu sorunlara rağmen büyük devletler arasındaki barışın bozulmamış olmasıydı.³²

2.2. Avrupa'nın Osmanlı'ya Bakışı

XIX. yüzyıl, Avrupa'nın dünya politikasına egemen olduğu bir yüzyıldı ve dünyanın hiçbir köşesi Avrupa'nın ilgi odağı olmaktan uzak kalamamıştı. Stratejik konumu ve Avrupa'ya yakınlığı göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı Devleti, Avrupa'nın müdahalelerinden kendini uzak tutamamıştı. Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği sorunu, XIX. yüzyıl diplomasisini meşgul eden konuların en başında gelmekteydi. İmparatorluğun kaderiyle ilgilenen Avusturya, İngiltere, Fransa ve Rusya'ya 1871'den sonra İtalya ve Almanya da katılmıştı.

Rusya, Avrupa siyasetinde söz sahibi olmaya başladığı günden beri Osmanlı Devleti'ni tasfiye etmeyi ana siyaset prensibi olarak kabul etmişti. Bu amacını gerçekleştirmek için üç yol benimsemiştir. Birinci yol, Osmanlı topraklarını Rus İmparatorluğu'na katmak, ikinci yol imkân hâsıl olduğu takdirde aynı toprakları alakalı Avrupa devletleriyle paylaşmak; üçüncü yol da Osmanlı arazisi üzerinde muhtar veya müstakil devletler kurulmasını sağlamak ve bu devletleri, günün birinde, kendi himayesi altına almaktır.³³

Rusya'nın Osmanlı Politikası boğazlar üzerinde denetim kurma, öteki Büyük Güçler'in Boğazlar'ı denetimi altına almasını önleme, Balkan-Hıristiyan halklarının ulusal devlet kurma çabalarını destekleme ve bölgedeki siyasal etkisini artırma, Rus politikasının *Doğu Sorunu*'nda nihai hedefleri olarak belirtmek mümkündür. Yayılmacı politikalarına yasallık kazandırabilmek amacıyla, Rus Çarları, Balkanlar'da ve Kudüs'te Osmanlı egemenliği altında yaşayan Ortodoks Hristiyanların koruyucuları olduklarını her fırsatta dile getirmiş ve Balkanlar'daki Ortodoks halkların Rusya'ya bu gözle bakmaları için çabalamıştır.³⁴

Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni *hasta adam* olarak görmesi ve bu devleti yıkararak, topraklarını büyük Avrupa Güçleri arasında paylaştırmak istemesini Yakın Doğu'daki pazarlar için bir tehdit olarak gören Fransa Osmanlı politikasını XIX. yüzyılın sonlarında, daha çok ekonomik çıkarlarına göre belirlemeye başlamıştı. Bu

---

³² Tuncer, s. 23-25.

³³ Karal, s. 15.

³⁴ Tuncer, s. 97-98.

yüzden Osmanlı Devleti'nin, Rusya tarafından tek taraflı olarak tasfiye edilmesini menfaatleri gereği uygun görmemiştir.³⁵

İngiltere'nin XVIII. yüzyıldan itibaren başta Hindistan olmak üzere Uzakdoğuda önemli toprakları içinde yer alan geniş bir sömürge imparatorluğu kurması ve bu sömürgelere giden kara ve deniz yollarının zayıf Osmanlı Devleti'nin elinde bulunması İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığını sürdürmesi yönünde olmuştur.³⁶ XIX. yüzyılın başlarında İngiltere'nin politikası, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumaya yönelik bir siyaset izlemekle beraber bunun mümkün olamadığı durumlarda devleti parçalamak yerine, bağımsızlık isteyen toplumlara özerklik vermek suretiyle bağlı devletçikler oluşturmak şeklindeydi.³⁷ İngiltere Rusya gibi, Osmanlı Devleti'nin tasfiyesini değil, aksine toprak bütünlüğünün devamını istemiştir.

Osmanlı Devleti ve Avrupa devletleri arasındaki ilişkilerin önemli bir boyutu da kapitülasyonlar meselesidir. Avrupa'nın merkantalizmi öne çıkaran politikaları onları yeni pazarlar aramaya sevk etti ve denizaşırı topraklarda koloniler kurarak pazarlarını genişlettiler. Devlet desteğini arkalarına alan tüccarlar dünyanın dört bir yanında serbestçe yabancı pazarlara mallarını sokup ticaretlerini kendi istekleri doğrultusunda genişletip geliştirmişlerdir.³⁸ Fransa, Holanda ve İngiltere gibi Avrupa'nın önde gelen devletleri de Osmanlı Devleti'nden aldıkları imtiyazları genişletebilmek için sürekli bir çaba içine girmişlerdir. Siyasi arenada diğer devletlere karşı Osmanlı'yı savunarak bunu elde etmeyi çoğu zaman başarmışlardır. Özellikle Habsburglara ve Katoliklere karşı İngilizleri ve İngiliz ticaretini destekleyerek onların Akdeniz'deki Osmanlı limanlarına rahatça girebilmelerini sağlamıştır. Böylece Osmanlı Devleti Katolik dünyasına karşı Protestanları destekleyerek yeni müttefikler edinmiştir.³⁹ Siyasi destek amacıyla verilen bu kapitülasyonlar zamanla tek taraflı ağır tavizlere dönüşmüştür. Önceleri yabancı kişiler bazından verilen bu ayrıcalıklar zamanla yabancı şirketleri de kapsayacak

---

³⁵ Tuncer, s. 95-99.

³⁶ Önder Kocatürk, *Balkanlar'dan Ortadoğu'ya Osmanlı İngiliz İlişkileri (1908-1910)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009, s. 15.

³⁷ Nejla Günay, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytin İsyanları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 160-161.

³⁸ Gülten Kazgan, *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 14.

³⁹ Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2008, s. 281.

şekilde genişletildi.⁴⁰ Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonlar yerel yasaların üzerindeydi. Yabancıların ticaret özgürlüğü, kapitülasyonlarla güvence altına alınmıştı. Fiyatlar piyasanın durumuna göre belirlenmiştir.⁴¹

Özellikle 1838 Baltalimanı Antlaşması bu ilişkilerde dönüm noktası olarak düşünülebilir. Bu antlaşmayla birlikte Osmanlı sanayi ve ticareti Avrupalı devletlerin kontrolü altına girmiştir. Kapitülasyonlar çerçevesinde Osmanlı ülkesinde bulunan gayrimüslim tüccarlara adli, ticari ve idari konularda çeşitli ayrıcalıklar verilmiştir.⁴² Her ne kadar Osmanlı ile batı arasında savaşlar, çatışmalar olsa da her iki tarafın ticari anlamda birbirlerine bağımlı olmaları onları savaş zamanlarında bile ticari ilişki içinde olmaya zorluyordu. Osmanlı sultanları İslami ilkeler doğrultusunda verdikleri “aman” ile birlikte Osmanlı topraklarında ikamet, seyahat ve ticaret için gerekli güvenceleri, darülharpten sadece “dostluk ve samimi iyi niyet” sözü veren gayrimüslimlere tanırdı.⁴³

Osmanlı yönetim anlayışına göre yabancı tüccarlar belirli bir temsilci veya konsolosa bağlı olarak örgütlenmiş özerk birer grup veya topluluk durumunda idi. Konsolosların sultandan aldıkları beratlarda bu kişilerin ayrıcalıkları onaylanır ve ona göre ticari faaliyetlerini sürdürürlerdi.⁴⁴ Yabancı sermayenin Osmanlı'ya gelmesi ve yabancı tüccarların Osmanlı esnafıyla alışveriş yapması hem devlet ekonomisi hem de üreten esnaf açısından iyi olmuştur. Germani'nin de İngiliz ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak için Maraş esnafıyla ticaret halinde olması Maraş esnafı için olumlu bir durumdur. Lakin kapitülasyonların yabancılara verdiği siyasi ve idari gücün yanına Tanzimat ve Islahat Fermanlarının getirdiği haklar ülkenin birçok yerinde olduğu gibi Maraş şehrinde de gayrimüslimlere karşı bir antipati oluşturmuş, Germani'nin de böyle bir ortamda Kadı'ya küfretmesi istenmeyen olayların yaşanmasına yol açmıştır.

---

⁴⁰ Kazgan, s. 14-15.

⁴¹ Halil İncalcık, Uluslararası Ticaret: Genel Koşullar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, C. 1, Ed. Halil İncalcık ve Donald Quataert, Çev: Halil Berktaş, İstanbul: Eren Yayınları, 2000, s. 251.

⁴² Aybars Pamir, *Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkisi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 51/2, Ankara 2002, s. 90.

⁴³ İncalcık, s. 237-238.

⁴⁴ İncalcık, s. 239.

2.3. Osmanlı Taşra Teşkilatı

Osmanlı Devleti taşra idaresi yukarıdan aşağıya beylerbeyilik (eyalet), sancak, kaza, nahiyeye, köy ve mezra şeklinde teşkilatlanmıştır. Kendisine bağlı köylerle birlikte nahiyelerin birleşmesiyle kazalar meydana gelmiştir. Kazaların birleşmesinden sancaklar, sancakların birleşmesinden ise eyâletler ortaya çıkmıştır.⁴⁵ Bu teşkilatlanmada yöneticiler ise ehl-i şer ve ehl-i örf olmak üzere iki gruba ayrılmış⁴⁶ olup Subaşı ve Kadı taşra teşkilatının iki önemli idareci konumundaydılar. Subaşılar buldukları bölgede askeri işleri yönetip bölgenin güvenlik ve asayişini sağlamakla görevliydi. XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar doğrudan doğruya merkezden atanan, askeri ve idari işlerle görevlendirilmiş iken daha sonra beylerbeyi ve sancak beyine bağlı, onlar tarafından atanan bir hizmetli durumuna düşmüştür.⁴⁷ Kadı ise taşrada yargı işlerini yapan, dini hukuk hükümlerinin uygulanması, merkezi idarenin buyruklarını yerine getirilmesi, noterlik ve arazi kütüklerinin tutulması gibi işlerle meşgul olmuştur.⁴⁸

Osmanlı Devleti, bir çok farklı din ve etnik grubu kendi dil, din, düşünce ve yaşam tarzlarına dokunmadan uzun yıllar boyunca Millet Sistemi adı verilen düzende yönetmeyi başaramıştır. Millet sistemi, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra Ortodoks patriğini ataması ve onlara içişlerinde serbestlik tanınmasıyla başladığı çeşitli araştırmalarda ortaya koyulmuştur.⁴⁹ Bu sistem içerisinde kabul gören dört millet bulunmaktaydı: Müslüman milleti, Rum milleti, Yahudi Milleti ve Ermeni milleti. Müslüman Milleti "Millet-i hakîme" gayrimüslimler de "Millet-i mahkûme" olarak adlandırılmışlardır.⁵⁰

Timar sistemi, Osmanlı Devleti'nin asırlar boyunca askeri, mali, idari ve ekonomik gücünün temeli olmuş, fakat zamanla devletin ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Bunun üzerine iltizam sistemiyle 3 ile 5 yıl arası değişen sürelerle

⁴⁵ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara: TTK, 1991, s. 73.

⁴⁶ Mehmet İpşirli, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı", 1, ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul: Feza Gazetecilik, 1999, s. 224.

⁴⁷ Yaşar Yücel, "Osmanlı Devletinde Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler", *Belleten*, XXXVIII/42, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1974, s.666.

⁴⁸ Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, 1, çev.: Babür Kuzucu, İstanbul: Belge Yayınları, 1986, s. 263.

⁴⁹ Nuri Adıyke, *Osmanlı Millet Sistemine Dair Tartışmalar ve Siyasal Bir Uzlaşma Modeli Olarak Osmanlı Millet Sistemi*, Yeni Türkiye, S. 60, 2014, s. 347.

⁵⁰ Adem Palabıyık ve Yunus Koç, *Millet-i Hakime Kavramı Üzerine Sosyo-Politik Bir Değerlendirme*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8/37, Nisan 2015, s. 421.

topraklar mültezimlere devredilmiş daha sonra yaşanan aksaklıklardan ötürü terk edilerek, topraklar malikane sistemi adı altında *kayd-ı hayat* şartıyla mültezimlere kiralanmıştır. Tımar sisteminin tam olarak ortadan kalkması ise Tanzimat'tan sonra olmuştur.⁵¹

Devlet otoritesini merkezden uzak yerlerde tesis etmek isteyen Sultan II. Mahmut, hükümet ile halk arasındaki ilişkilerini geliştirmek için sadece merkeze bağlı bir kurum oluşturmanın faydalı olacağını düşünerek *Muhtarlık teşkilatını* kurmuştur. 1833 yılında Kastamonu'da kurulmasının hemen ardından aynı yıl Anadolu ve Rumeli sancaklarına gönderilen fermanlarda Muhtarlık teşkilatının kurulması istenmiştir.⁵² Osmanlı Devleti kurulduğu andan itibaren taşrada etkin bir güç olmayı başarmıştır. Kurumlarda yaşanan bozulmalar neticesinde devlet otoritesini taşrada yeterince hissettiremese de Sultan II. Mahmut'un aldığı tedbirler ve yenileşme hareketleriyle merkezi otorite taşrada tekrar tesis edilmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte getirilen düzenlemelerle Osmanlı hükümeti taşrada yeni düzenlemelere gitmiş, ancak uygulamadaki aksaklıklar, muhafazakar Müslüman kesimin fermana tepkileri ve gayrimüslim vatandaşların bağımsızlık hayalleri sonucu taşrada yaşanan gelişmeler fermanın getirdiği düzenlemeleri tam manasıyla düzgün işleyişine engel olmuştur.

2.4. Tanzimat Fermanı ve Tepkiler

XVIII. yüzyılın son çeyreği ilerleyen yıllarda dünya tarihine yön verecek olan Fransız devrimi ve onun getirdiği ilkelerle tarihe damgasını vurmuştur. Fransız devriminin dünya siyasi tarihine entegre ettiği milliyetçilik, liberalizm ve sosyalizm gibi akımlar, Avrupa başta olmak üzere bütün dünyayı etkilemişti. Bu gelişmelerden Osmanlı Devleti de nasibini almış, bunların ortaya çıkaracağı zararı en aza indirmek için Osmanlı bürokrasisi bir takım yenilikler yoluna gitmiştir. Bunlardan biri olan 3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı, bir diğer adıyla Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönemin başlayacağını habercisiydi.⁵³ Müslüman ve gayrimüslimler arasında eşitlik tesis eden mezkûr

---

⁵¹ Coşkun Üçok, "Osmanlı Devlet Teşkilatı'nda Tımarlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/1, 1944, s. 91-92.

⁵² Musa Çadırcı, "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme", *Belleten*, XXXIV/135, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1970, s. 412.

⁵³ Tanzimat Fermanı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Halil İnalcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", *Belleten*, XXVIII/112, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1964, s. 603-622; Halil

ferman, modern anlamda vatandaşlık hakları vermiş, yetersiz idarenin düzenlenmesini öngörmüştür.⁵⁴ Tanzimat Fermanı'yla birlikte gayrimüslimlere Müslümanlarla eşit haklar verilmesi batılı devletler nezdinde yeterli bulunmamış,⁵⁵ bunların yeterli olmadığını, gayrimüslimlere daha fazla siyasi ve hukuki haklar verilmesini talep ederek köklü reformlar istemişlerdir.⁵⁶ Bu taleplerini de ellerine geçen ilk fırsatta değerlendirmeye çalışmışlardır. İşte Islahat Fermanı da Osmanlı Devleti'nin zorda kaldığı bir dönemde batı dünyası tarafından bir nevi dikte ettirilmiştir.

Can ve mal güvenliği korunarak herkesin gelirine göre vergi alınacağına önemle belirtildiği Tanzimat Fermanı, devletin resmi gazetesi *Takvim-i Vekayi*'de yayımlandıktan bir hafta sonra taşradaki yöneticilere fermanlar halinde tebliğ olunmuştur. Gönderilen emirlerden fermanla ilgili yanlış anlaşılmanın önüne geçilmesi ve fermanın halka iyice anlatılması istenmiştir. Herhangi bir uygunsuzluk halinde bulunanın ise cezalandırılması tembih edilmiştir.⁵⁷ Fakat hükümetin halkın fermanı kendilerine göre yorumlamasından duyduğu endişe gerçekleşmiş ve taşrada ileri gelenler Müslüman kesimi kışkırtırken, Balkanlarda özellikle Makedonya ve Bulgaristan'daki gayrimüslimler de bağımsızlık hayallerine kapılmışlardır.⁵⁸ Tanzimat Fermanı, halkın gösterdiği tepkilerden dolayı imparatorluğun bütününde aynı anda uygulanamamıştır. Başta Edirne olmak üzere Bursa, Ankara, Aydın, İzmir, Konya ve Sivas eyaletlerinde mal-mülk sayımı yapıp Tanzimat'ın getirdiği düzenlemeler uygulamaya konulurken Trabzon gibi tepkinin yükseldiği eyaletlerde Tanzimat'ın uygulaması ertelenmiştir.⁵⁹

İnalçık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri", *Belleten*, XXIII/112, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1964, s. 623-649.

⁵⁴ Feridun Emecen, "Kuruluşun Küçük Kaynarca'ya", Ed.: Ekmeleddin İhsanoğlu *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul: Feza Yayınları, 1999, s. 94.

⁵⁵ Avrupalı devletlerin Tanzimat Fermanı'nın ilanına etkileri için bkz, Enver Ziya Karal, "Gülhane Hatt-ı Hümayununda Batının Etkisi", *Belleten*, XXVIII/112, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1964, s. 581-601.

⁵⁶ Ufuk Gülsoy, "Islahat Fermanı", *DİA*, 19, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, s. 185.

⁵⁷ Halil İnalçık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri", Ed.: Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlıoğlu *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı Devleti*, Ankara: İş Bankası Yayınları, 2011, s. 171.

⁵⁸ Mehmet Aktel, "Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yansıması", *SDÜİİBFD*, S. 3, (Güz 1998), s. 179.

⁵⁹ Musa Çadırcı, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Karşılaşılan Güçlükler (1840-1856)", ed.: Halil İnalçık, Mehmet Seyitdanlıoğlu *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı Devleti*, Ankara: İş Bankası Yayınları, 2011, s. 199.

Tanzimat'a karşı olan ulema da bazı yerlerde halkı açıkça isyana teşvik etme cesaretini göstermişlerdir. Örneğin; Adapazarı'nda müftü halkı kahvehanelerde isyana tahrik ederken, Midilli'de Mevlevi Şeyhi Abdülkadir Efendi ile Müderris Mustafa halkı isyana tahrik suçundan mahkemeye çıkmış ve ihtarname gönderilerek sert bir dille uyarılmıştır.⁶⁰ Fermana bir diğer tepki Cizre halkından gelmiştir. Cizre'de halk kendilerine yüklenen ağır vergilerden dolayı tepki gösterip bölge kaymakamı Mustafa'nın görevden azledilmesine sebep olmuştur. Tanzimat Fermanı, Osmanlı aydınları ve devlet adamları tarafından da sert bir şekilde eleştirilmiştir. Namık Kemal ve Kazım Paşa gibi devrin önden gelen simaları Fuad Paşa, Mustafa Reşid Paşa ve Ali Paşa'yı eleştirmişlerdir.⁶¹

Tanzimat Fermanı'nın getirdiği en önemli uygulama vergi maddesiyle ilgili olmuştur. Fermanla birlikte taşralarda muhassıllar tayin edilerek halkın geliri tespit edilmiş ve ödeyecekleri vergi adil bir şekilde belirlenmiştir. Bu uygulama halkın genelini memnun ederken, vergiden muaf veya gelirine göre az vergi ödeyen kesim rahatsız olmuştur. Osmanlı'nın Niş bölgesinde bulunan Müslümanlar ve Hristiyan çorbacılar vergi reformuna karşı harekete geçip halkı kışkırtmaya başladılar. Reaya vekili sıfatını takınan iki çorbacı Leskofçalı Nikola Çotkovik ve Nişli Pazarbaşı İstasyon Marinkovik gelirlerine göre fazla vergi alındığı iddiasıyla Osmanlı makamlarına durumu arz etmişlerdir. Halk nezdinde durum memnuniyetle karşılanırsa da çorbacılar ve zengin Hristiyanlar, vergi vermeyeceklerini ileri sürerek tahsildarlara karşı koydular. İsyana tahrik ettikleri halk ile Niş kalesi önlerine gelen bu kişiler, Paşa tarafından halkı isyana teşvik ettikleri gerekçesiyle tutuklanıp Sofya'ya gönderildiler. Bu sırada 1500 kadar reaya Niş varoşlarında toplanarak haksız ve fazla vergi alındığı gerekçesiyle vergi vermeyeceklerini dile getirdiler. Dahası Niş kalesi önlerine silahlarla gelip Niş-İstanbul yolunu ulaşıma kestiler, değirmenleri ele geçirip Müslümanları da katletmeye başladılar. Niş ileri gelenlerinde Kerim Bey olayların büyüdüğünü görünce topladığı adamlarla reaya üzerine yürüyerek onları etkisiz hale getirdi. Niş valisi de asilerin yuvalandığı Kamanıçe ve Mutafca köylerindeki kuleleri zapt ederek olayı yatıştırmaya çalışmış ve asilerin elebaşı Miliyo öldürülmüştür. Bu gelişme akabinde Arnavutların 205'e yakın köyü basıp halkı katletmesi Osmanlı içişlerine karışmaya bahane arayan başta

---

⁶⁰ İncalcık, s. 183.

⁶¹ Bilal Eryılmaz, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2006, s. 127-131.

Rusya olmak üzere diğer devletleri harekete geçirmiştir. Bâb-ı Âli'nin en büyük endişesi bu bölgeye muhtariyetlik verilmesi veya Sırbistan'a eklenmesi gibi vahim bir sonuç doğurabilme ihtimaliydi. Sırp prens Mihail Obrenovic aradığı fırsatı bulduğu gibi Niş halkı da ümidini Obrenovic'e bağlamıştı. Obrenovic'in bu tutumu Osmanlı'yı hemen harekete geçirmiş ve esaslı bir soruşturma için bölgeye Arif Hikmet Bey'i sevk etmiştir. Arif Hikmet Bey'in sunduğu rapor doğrultusunda gerekli önlemler alınmış ve eski düzen tekrar geri getirilmiştir. Bu olay sonucunda, fermana karşı olan kesimin dile getirdiği imparatorluğun dağılacağı endişesi Niş isyanıyla doğrulanmış bulunuyordu.⁶²

Tanzimat Fermanı göstermiştir ki, Osmanlı toplumu herhangi bir alt yapı oluşturulmadan getirilecek düzenlemeyle çözümlenmeye müsait bir durumdaydı. Dahası bu zafiyetin dış müdahalelerle daha da büyüyeceği açıkça görülmüştür. Ne var ki Tanzimat Fermanı'nın getirdiği düzenlemeler başta Rusya olmak üzere Avrupa devletlerini tatmin etmemiş, Tanzimat'ın devamı ancak bir o kadar da ağır hükümler içeren Islahat Fermanı bu memnuniyetsizliği gidermek için düzenlenmiştir.

2.5. Islahat Fermanı ve Tepkiler

Islahat Fermanı'nın ilan edilmiş sürecindeki en önemli gelişmelerden biri 1856 Kırım Savaşı'dır. Rus Çar'ı I. Petro'nun belirlediği sıcak denizlere inme politikasıyla birlikte Rusya'nın, Osmanlı Devleti üzerindeki baskısı her yıl giderek artmıştı. Kırım Savaşı sürecinde bu politikasını gerçekleştirme isteği, başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupalı devletlerin de çıkarlarını etkilediğinden, Kırım Savaşı'nı devletlerarası bir sorun haline getirilmiştir. Böylece Kırım Savaşı'nın, I. Dünya Savaşı öncesi ilk modern dünya savaşı olduğu söylenebilir.⁶³

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'yla emellerine yaklaşma konusunda önemli bir adım atan Rusya, 1841 Boğazlar Sözleşmesi'ne kadar Osmanlı'ya karşı üstünlük sağlayarak Osmanlı'dan birçok hak ve toprak elde etmiştir. Boğazları ele geçirip sıkıştığı Karadeniz'den rahatça çıkarak sıcak denizlere açılabilme için sürekli bahaneler buldu. Eflak-Boğdan İsyanı, Macar ve Leh Mültecileri Meselesi, Kutsal Yerler Meselesi gibi siyasi olaylar Rusya'nın bahane ederek İngiltere ile

---

⁶² İncelik, s. 187-192.

⁶³ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2014*, İstanbul: Der Yayınları, 2015.

Osmanlı Devleti’ni paylaşma fikrini ortaya attığı başlıca bahanelerdi.⁶⁴ Çar I. Nikola, Hünkâr İskelesi Antlaşması’ndan sonra Münchengratz’de Avusturya Prensi Metternich ile yaptığı görüşmede Osmanlı’nın hasta adam olduğunu belirtmiş, ancak Metternich ise Çar ile bu konuda konuşmaktan kaçınmayı uygun bulmuştu. Ardından 1844 yılında İngiltere’yi ziyaret Çar I. Nikola, İngiliz Başbakan Lord Aberdeen ile “Doğu Sorunu” olarak kastettiği Osmanlı üzerine konuştu. Ancak bölgede güçsüz bir Osmanlı Devleti’nin varlığı İngiliz çıkarlarına uygun olduğu için, Çar I. Nikola beklediği yanıtı İngiliz hükümetinden alamadı.⁶⁵ Ancak hedefinden vazgeçmeyen Çar I. Nikola bu sefer 1853 yılın Ocak ayında St. Petersburg’daki İngiliz Büyükelçisi Sir Hamilton Seymour’a şunları söylemiştir;

“Osmanlı Devleti kritik bir durumdadır... ülke parçalara bölünmek üzeredir... ellerimizin arasında hasta bir adam çok hasta bir adam- bulunmaktadır: Her türlü gerekli düzenleme yapılmadan, günün birinde bu hasta adamın ellerimizin arasından kayıp gitmesi çok büyük bir şanssızlık olacaktır.”⁶⁶

Osmanlı’yı “hasta adam” olarak niteleyen ve niyetini açıkça belirten I. Nikola artık kendine yetemediğini düşündüğü Osmanlı Devleti’ni paylaşmayı İngiliz hükümetine teklif etmiştir. Yaptığı görüşmelerden umduğu cevapları alamayan I. Nikola, Osmanlı hükümetine baskı yaparak Kudüs’te bulunan kutsal yerlerin tasarrufu hakkında bazı isteklerde bulundu. Bu problemi çözmek içinse Prens Sergeyeviç Mençikof olağanüstü yetkilerle donatılıp İstanbul’a elçi olarak gönderildi. Gerek Mençikof’un İstanbul’da bulunduğu süre içerisindeki saygısız davranışları gerekse Osmanlı’nın hükümrancılık haklarını sınırlayıcı istekleri reddetmesi iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesine ve ufukta yeni bir savaşın görünmesine zemin hazırladı. Nitekim Rusya, Eflak ve Boğdan’ı işgal ederek 1853-1856 Kırım Savaşı’nın başlamasına neden oldu.⁶⁷

Rusya’nın Hristiyan halkın savunucusu sıfatıyla Osmanlı’ya savaş açması batılı devletleri endişeye sevk etti. İngiltere ile Fransa’nın ortak düşünceleri ise, Rusya’nın Avrupa dışında tutulmasıydı. Bu bakımdan Kırım Savaşı, bugünkü

⁶⁴ Musa Gümüş, “Anayasal Meşrûti Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı’nın Tam Metin İncelemesi”, *Bilig*, S. 47, (Güz 2007), s. 217.

⁶⁵ Candan Badem, *The Ottomans and the Crimean War (1853-1856)*, Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2007, s. 66.

⁶⁶ Tuncer, s. 47.

⁶⁷ Besim Özcan, “Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya Yönelik Dış Politikası (19. yy. ve 20. yy. başı)”, ed.: Mustafa Bıyıklı, *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*, İstanbul: Gökkuşe Yayınları, 2008, s. 322-323.

“Soğuk Savaş” ortamının önemli bir özelliğinin, 19 yüzyılın ortasında anlamlı bir örneğidir.⁶⁸ Hristiyan kozunu kullanarak Avrupa’daki Hristiyan halkın da desteğini alır endişesiyle Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti üzerindeki baskılarını arttırarak Hristiyan tebaa için yeni düzenlemeler yapması yönünde isteklerde bulundular. Nihayet Viyana’da toplanan konferansta tespit edilen dört esas üzerinde mutabakata varıldı. En önemlisi olan sonuncu madde, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında eşitlik sağlayacak yeni bir ıslahat programını öngörüyordu.⁶⁹ Bu madde maalesef Osmanlı Devleti’nde dengelerin bozulmasına, yabancı devletlerin azınlıkları bahane edip Osmanlı’nın iç işlerine müdahale etmelerine olanak sağladı.

Islahat Fermanı ile birlikte Osmanlı Devleti’nde teorik olarak zimmet kurumu ortadan kaldırılmıştır. Çünkü bu fermanla gayrimüslimlere Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile Müslümanlarla birlikte tanınan hak ve yetkiler teyit edilirken onların haklarını arttırmak ve korumak amacı da güdülmüştür. Şu halde 1856 reformu ile bir yandan gayrimüslim-Müslüman eşitliği sağlanmak istenirken diğer yandan da gayrimüslimler yine Müslümanlardan farklı ve ayrıcalıklı yeni bir statüye oturtulmuştur. Ancak birçok gayrimüslimin amacı ulusal devletlerini kurabilme olduğundan amaçlarını gerçekleştirebilmek için, “yeni prensiplerin uygulanmadığı” şikâyetiyle sık sık Batılı ülkelere başvurarak Osmanlı’yı şikâyet ettiler. Ortodokslar Rusya’dan, Katolikler Fransa’dan, Protestanlar İngiltere’den yardım istedi. Bu fermanlar azınlıklar tarafından bağımsızlıklarını sağlamak için birer silah gibi kullanılarak batılı ülkelerin Osmanlı Devleti’ne baskı yapmaları sağlandı. Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslimlerin bu şikâyetleri de siyasi amaçlar için fırsat bekleyen batılı devletleri ve Rusya’yı Osmanlı’nın içişlerine müdahil olmalarına imkân verdi. Amaç ise oldukça açıktı: gayrimüslimlerin ulusal devlet kurabilmelerini gerçekleştirebilmek.⁷⁰

⁶⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2000, s. 307.

⁶⁹ Gülsoy, s. 185. Islahat Fermanı bu özelliğiyle IV. Henry zamanında Katoliklerle Protestanlar arasındaki eşitsizliği kaldıran Nantes Fermanı ile benzerdir. Nantes Fermanı 36 yıl boyunca Katoliklerle Huguenotlar arasında süregelen mücadeleleri sonlandırmış, fermanla birlikte Huguenotlar ülkede dini, siyasi ve sosyal alanlarda önemli haklar elde etmişlerdi. Daha fazla bilgi için bkz. Elizabeth Tingle, “Nantes and the Origins of the Catholic League of 1589”, *The Sixteenth Century Journal*, 33/1, (Spring, 2002), pp. 109-128.

⁷⁰ Gorçakof ise durumu daha ileri götürerek Osmanlı elçisine “Hatt-ı hümayununuzu hiç beğenmiyorum. Bu hat, 10 yıl önce çıkarılıp bedeli ödenmeyene poliçeye benzer bence Hristiyanlara muhtariyet vermektense başka çare yoktur.” diyerek niyetini açıkça belirtmiştir. Gülnihal Bozkurt, *Alman- İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerinin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, Ankara: TTK, 1996, s. 70.

Bu süreçte batılı devletler ve Rusya için Osmanlı Devleti adeta bir satranç tahtası gibiydi ve en etkin rolü İngiltere oynamaktaydı. İngilizler bir yandan Osmanlı topraklarını diğer devletlerin eline geçmesini önlemek ve Akdeniz'deki hâkimiyeti Fransa'ya kaptırmamak için uğraşırken, bir yandan da Hindistan ile olan deniz yollarını Rusya'nın tehdidinden uzak tutmak için, Rusya'ya karşı Ortodoks tebaayı ve Osmanlı Devleti'ni destekledi.⁷¹

Osmanlı Devleti gibi farklı milletlerden oluşan Avusturya ise Tanzimat'a kendi ülkesinin örnek olabileceği korkusuyla karşı çıktı. Metternich, İstanbul'daki elçisine yolladığı mektupta ise Osmanlı Devleti'nin Hristiyan tebaasının ezilmesinin önlenmesini onların korunmasını dini işlerine karışılmamasına ve imtiyazlarına saygı duyulmasını isterken şeri düzenin korunmasını batı kanunlarının uygulanması için reform yapılmamasını da tavsiye ediyordu.

Fransa ise Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki emellerinin gerçekleşmemesi için reform hareketlerine olumlu bakarken, Katolik tebaa lehine müdahalelerini sürdürüyor bir yandan da Akdeniz ve Arap topraklarında ekonomik ve siyasi hâkimiyetini de gerçekleştirmek istiyordu.⁷²

Bu fermanın oluşum aşamasında Osmanlı Devleti ile batılı devlet arasında uzun müzakereler oldu. Osmanlı tarafının savunması; Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyan tebaaya verilen hak ve imtiyazlar, Fatih Sultan Mehmet devrinde başlar. Bu hak ve imtiyazlar iki bölümdür. Birincisi din yönünden olanları içine alır. Bunlar vicdan hürlüğü ile ilgili olduğundan Bâb-ı Ali yenilenmeye daima hazırdır. İkinci bölüm ise medeni haklarla adalet ve muhtariyet hususundaki imtiyazları ihtiva eder. Osmanlı hükümeti Hatt-ı Hümayun ile İslam ve Hristiyan tebaası arasında eşitlik prensibini kabul etmiş olduğu için artık böyle imtiyazlar tanıyamaz şeklinde oldu. Ancak bu tezini kabul ettiremez ve Fransa'nın öne sürdüğü tez kabul edilerek 18 Şubat 1856 tarihinde Islahat Fermanı okunmuştur.⁷³

Tanzimat Fermanı ile Islahat Fermanı hazırlanışları bakımından da önemli farklılık arz etmekteydi. Birincisi, dış tesirlerden çok iç dinamiklerin zorlamasıyla

---

⁷¹ Bozkurt, s. 70.

⁷² Bozkurt, s. 71.

⁷³ Gümüş, s. 218. Islahat Fermanı'nın maddeleri için bkz. Gazi Erdem, "İlanından Yüz Elli Yıl Sonra Avrupa Birliği Müzakereleri Bağlamında Islahat Fermanı'na Yeniden Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51/1, (2010), s. 336-339.

Osmanlı devlet adamlarınca hazırlandığı halde ikincisi tamamen dış baskılar sonucunda yabancı temsilcilerle birlikte hazırlanmıştır. Tanzimat Fermanı devletlere tebliğ edilmekle birlikte herhangi bir taahhüde girilmemiştir. Fakat Islahat Fermanı'nın Paris Antlaşması'nda özel bir madde halinde zikredilmesi devleti taahhüt altına sokmaktaydı.⁷⁴ Padişah bundan sonra imparatorluk tebaasının her bakımdan mutluluğunun gerçekleştirilmesi ve imparatorluk topraklarının bayındırlığının sağlanması için gerekli olan koşulları ve araçları geliştirme iradesini beyan etmektedir.⁷⁵

Islahat Fermanı, Osmanlı sosyal hayatında derin izler bırakan sonuçlar doğurmuştur. Ferman ne Müslümanları ne de gayrimüslimleri memnun etmeye yetmiştir. Gayrimüslimlerin ve Müslümanların farklı nedenlerle Islahat Fermanı'na gösterdikleri tepkiler neticesinde Osmanlı toplumunda ayrışmalar da baş göstermeye başlamıştır.

2.5.1. Gayrimüslimlerin Islahat Fermanı'na Tepkileri

Gerek Türk yönetim gerekse Türk yenileşme tarihi adına önemli kilometre taşlarından biri olan 1839 tarihinde Mustafa Reşid Paşa tarafından Gülhane parkında okunan Tanzimat Fermanı, gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının sahip oldukları hakları daha da genişleterek onları toplumda sağlam bir mevkiye oturtmuştur. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte Avrupa devletlerinin Osmanlı'nın iç işlerine müdahalesi engellenmek istenirken, diğer taraftan Osmanlı halkının can ve mal güvenliği sağlanmış, vergi ve askeri konularda yeni, düzenli uygulamalar getirilmiştir. Ancak Müslümanlar ile gayrimüslimlerin eşit hale geldiğinin kanıtı olan bu ferman, ilerleyen yıllarda Avrupalı devletleri memnun etmemiş ve Islahat Fermanı'nın çıkartılması için yoğun çaba sarf etmişler ve Kırım Savaşı vesilesiyle bu emellerini gerçekleştirmişlerdir.

Gayrimüslimler ise söz konusu Islahat Fermanı'nın ilan edilmesine büyük bir coşku ve bayram sevinciyle karşılayarak zafer gibi kutladılar. Çünkü bu fermanla, Avrupalıları memnun etmek için gayrimüslimlere yeni ve önemli haklar veriliyor,

---

⁷⁴ Gülsoy, "Islahat Fermanı", s. 187.

⁷⁵ Selçuk Akşin Somel, "Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler", ed.: Halil İnalcık, Mehmet Seyitdanlıoğlu *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı Devleti*, Ankara: İş Bankası Yayınları, 2011, s. 693.

devlet memurluğuna alınmaları, askeri ve mülki mekteplere girebilmeleri sağlanıyordu.⁷⁶ Ancak zamanla çıkarları zarar görmeye başlayınca fermana tepkiler de artmıştır.⁷⁷ Engelhardt, Islahat Fermanı'na en büyük tepkinin “aşağı sınıf halk” olarak tanımladığı gayrimüslimlerden geldiğini söylemektedir.⁷⁸

Fermanın getirdiği haklar, Müslümanlarla gayrimüslimleri, hukuken eşit hale getirmiştir. Bu eşitlik, siyasi hakları da kapsamaktaydı. Askerlik gibi önemli bir vatandaşlık görevini yerine getirmeyen gayrimüslimlerin, siyasi alanda Müslümanlarla eşit hale getirilmesi, uzun yıllar devletin yükünü omuzlamış olan Türklerin tepkisine neden oldu.⁷⁹

Askerlik yapmayan gayrimüslim Osmanlı vatandaşları, tarım, sanat, ticaret ve endüstride kendilerini geliştirme imkânı elde etmişlerdi. Türkler ise, ülke yönetimi ve askerlik hizmetleriyle uğraştıkları için ekonomik ve ticari faaliyetleri bir ölçüde gayrimüslimlere bırakmışlardı. Bu nedenle, gayrimüslim reyanın kentlisi de köylüsü de Müslümanlardan zengindi. Avrupa devletleri de her fırsatta girişimlerde bulunarak gayrimüslimler lehine çeşitli haklar elde ediyorlardı. Devlet görev ve rütbeleri gayrimüslimlere açılmıştı. Müslümanlar hakkında mahkemede şahitlikleri bile kabul edilmezken, artık mahkeme üyeliğine atanmaları söz konusuydu. İşte bu iktisadi, sosyal ve siyasî şartlar, geleneksel hukuk ve yapının belirlediği statüyü değiştirmişti. Tanzimat'tan sonra yoğunlukla yaşanan bu problemler Osmanlı toplumunu germiş, Müslümanlar, bir toplum olarak gayrimüslimler hakkında yapılan değişimlerle daha ilgili olmuşlar ve bunlara karşı çeşitli tepkiler göstermişlerdir.⁸⁰

Halk arasında büyükelçilerin; “*Eski vükelâ işimizi zorlaştırıyordu, yeni vükelâ istediklerimizden daha fazlasını verdi*”, “*Bâb-ı Âlî'nin bu kadar fedakârlık edeceğini ummuyorduk. Canning ne dediyse hükümet kabul etti.*” dedikleri şekilde dedikodular dolaşıyordu.⁸¹ Halk, işin içinde Mustafa Reşid Paşa ve eski Şeyhülislam Arif Hikmet Bey olsaydı hükümler değiştirilmiş olurdu diyerek Ferman'ın

⁷⁶ Ahmet Eyicil, “Maraş'ta ve Bazı Yerlerde 1856 Islahat Fermanına Tepkiler”, ed.: Yaşar Alpaslan, Serdar Yakar *Yakınçağ'da Kahramanmaraş*, Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 2009, s. 38.

⁷⁷ Islahat Fermanı'na tepkiler için ayrıca bkz. Ufuk Gülsoy, “1856 Halep ve Nablus Olayları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı 9, İzmir 1994, s. 279-288.

⁷⁸ Edouard-Philippe Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, çev.: Ali Reşad, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 1999, s. 139.

⁷⁹ Gazi Erdem, *Osmanlı Devleti'nda Hıristiyanların Sosyal ve Dini Hayatları (1856-1876)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s. 111-112.

⁸⁰ Erdem, s. 112.

⁸¹ Karal, s. 11.

hazırlanmasında ve kabul edilmesinde etkili olan devlet görevlilerini eleştirmiştir. O zamana kadar İngilizlere muhabbet duyan Osmanlı kamuoyunun, özellikle Canning'in bu konudaki yoğun gayretlerinden sonra onlara karşı sempati hissini kaybettiği söylenmiştir.⁸²

Tanzimat'la birlikte başlatılan reformlar dizisiyle bütün Osmanlı halkı eşit hale getirilmesi hedeflenmişti. Ancak beklenin aksine özellikle eşitlik ilkesi gayrimüslimler tarafından tepkiyle karşılandı. Nedeni ise yeni reformların bağımsızlık isteyen gayrimüslimleri tatmin etmemiş olmasıydı. Dahası birçok kesim bu fermana tepki gösterdi. Fermana tepki gösterenlerin başında cemaat liderleri ve din adamları gelmekteydi. Zaten ayrıcalıklı olan din adamları bu fermanla birlikte bu ayrıcalıklarını kaybettiklerinde dolayı fermana şiddetle karşı çıkmışlardı. Özellikle cemaatlerine mensup kişilerin şahıs, aile, miras, eşya hakları, din hürriyetleri ve bunlara dair yargılama yetkisi ve eğitimleri üzerindeki geniş yetkilerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan din adamları reformları ağır bir şekilde eleştirdiler.⁸³

Tanzimat Fermanı okunduğu gün memnuniyetsizliğini belirtenlerden biri Rum Patriği'di. Rumlar, gayrimüslimler içinde en imtiyazlı sınıf olduğundan Patrik Ortodoksların Müslümanlar ve diğer gayrimüslimlerle eşit sayılarak bu ayrıcalıklarını kaybetmelerine razı olmamışlardı. Tercümanlık, Eflak, Boğdan Beyliği gibi işler için seçimler Rumlar arasında yapıldığından Rumlar bir ölçüde devlet idaresine katılıyorlardı. Daha da önemlisi Rum patriği protokolde diğer cemaat liderlerinin önünde yer alıyordu ve bu onu ruhani anlamda öne çıkarmaktaydı. 1856 fermanı ile Rum Patriği ve cemaat şeflerinin ve diğer din adamlarının elinden cemaatlerinin yönetimi konusundaki idari yetkileri alınarak laik kişilerin de katıldığı meclislere verildi.⁸⁴

Öte yandan Islahat Fermanı ile kilisenin dilediğince vergilendirme yetkisine son verilerek din adamlarının mali kaynakları tehlikeye düştü. Ekonomik bağımsızlıklarının yanı sıra sosyal ve ekonomik politikalarının üzerine düşürülen bu gölgeler, zımmî din adamlarını reformların düşmanı haline getirmeye yetmiştir. Çünkü dini şefler milletler üzerindeki otoritelerini kaybetmekten daha açık ve

---

⁸² Erdem, s. 112-113.

⁸³ Bozkurt, s. 62-63.

⁸⁴ Karal, s. 10-11.

gerçekçi bir ifade ile artık onları daha fazla sömürememekten korkuyorlardı.⁸⁵ Bu konu hakkında Preveze Konsolosu A. Cathcart'ın 20 Temmuz 1860 tarihli raporu şu şekildedir:

“Hristiyanlar arasında kendi yetkilerini katliam ve zulmünden dolayı büyük hoşnutsuzluk vardır. Bunların yetkileri sınırsızdır... Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi burada da Hristiyanların papazları suçladığı pek çok adaletsizlik vardır. Rüşvet, irtikâp gibi. Küçük rütbeli papazlar diğer köylüler gibi hayatlarını idame için toprakta çalışmaktadırlar. Bunlar cahildir. Zenginler ise kilise mallarından istifade etmektedirler. Her türlü entrika para ve nüfuz ile döndürülmektedir.”⁸⁶

Bu belgede de görüldüğü gibi Balkanlardaki gayrimüslim halk kendi cemaat liderleri ve sivil yöneticilerinden daha fazla zarar görmektedirler. Ne yazık ki fermanın ilanından sonra da bu durum değişmediği ve reformlar istenilen amaca ulaşmadığı belirtilmektedir.

Fermana tepki gösteren bir diğer din adamı ise İznik piskoposuydu. Ferman okunduktan sonra ipek keseye koyulurken Piskopos: *“Allah vere de orda kalsa”* diyerek tepkisini göstermiştir.⁸⁷

Reformların bir anda başlaması uygulamada bir takım sorunları da beraberinde getirdi. Halk yüzyıllardır şer'i hukuk düzenine göre yönetildiğinden yeni reformların sağlıklı uygulanması için devletin zamana ihtiyacı olduğu açıkça ortadaydı. Ancak isyan etmek için bahane kollayan gayrimüslimler uygulamalardaki aksaklıkları ve gecikmeleri bahane ederek Müslüman toprak ağalarına karşı ayaklanma başlattılar. Bunun en güzel örneği 1849-1850'de Vidin'de miri araziye tasarruf eden Müslüman ayanlara karşı Hristiyan halk kendilerine de miri arazinin kiralanması için ayaklanmalarıdır.⁸⁸

Islahat Fermanı'nın gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarını rahatsız eden bir başka getirisi zorunlu askerlik hizmetiydi. Özellikle ticaretle uğraşan gayrimüslimler artık mal ve ekonomik güçlerine göre vergi ödeyeceklerinden dolayı büyük karlar elde etmeyi hedeflemişlerdi. Ancak zorunlu askerlik görevini yerine getirecek

---

⁸⁵ Eryılmaz, s. 149.

⁸⁶ Bozkurt, s. 63-64. Benzer şekilde raporlar için bkz. Selanik Konsolosu Charles J. Calvert (23 Temmuz 1860), Edirne konsolosu yardımcısı Blunt (4 Nisan 1867). Bozkurt, s. 63-64.

⁸⁷ Gümüş, s. 234.

⁸⁸ Bozkurt, s. 64.

olmaları çok ağır bir yük olmuştur. Diğer işlerle uğraşan ve yeni statünün kendilerine getirdiği imtiyazları anlayacak durumda olmayan hatta kendilerini hiçbir zaman Osmanlı vatandaşı olarak hissetmeyen gayrimüslimler birdenbire karşlarına çıkartılan askerlik görevine tepki göstermişlerdir.⁸⁹

Islahat Fermanı'nın getirdiği eşitlikle birlikte Müslümanların millet-i hâkime sıfatını kaybetmeleri gibi Hristiyan gayrimüslimler arasında da Yahudilerle bir tutulmaktan dolayı hoşnutsuzluklar ortaya çıkmıştır. Bazıları “*devlet bizi Yahudilerle beraber etti. Biz İslam'ın üstünlüğüne razı idik*” gibi söylemlerle fermana sitemlerini dile getiriler.⁹⁰ Fransız eğitim sistemine göre 1868'de açılan Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi açıldı. Müslüman, Hristiyan ve Musevî çocuklarının birlikte okumalarına imkân sağlamış ama bu okula en büyük tepkiyi yine gayrimüslimler göstermiştir.⁹¹

Fermana tepki gösteren bir diğer grup Osmanlı'dan ayrılıp milli devletlerini kurmak isteyen azınlıklardan geldi. Artık milliyetçilik bilincine kavuşan bir kısım gayrimüslim gruplar ise reformların çökmekte olan imparatorluğu güçlendirerek bağımsız bir devlet kurma ideallerine kavuşma yolunda bir engel oluşturacağından kaygılanarak reformlara tepki gösterdiler. Meclislerde azınlıkta olan zımmi üyeler haklarını gereği gibi müdafaa edemediklerini savunuyorlardı. Üyelerin bir kısmı sadece *kabul* oyları için çağırıldıklarını ileri sürerken bir kısmı da oylarını satıyor, ya da vergi muafiyeti gibi özel çıkarlarını gerçekleştirmek için aracı olarak kullanıyorlardı.⁹²

Ancak durumun böyle olmadığını İngiltere'nin Belgrad konsolosu Longworth 1867'de yazdığı raporunda itinayla belirtmiştir. Longworth, 30 yıldan fazla zamandır Türkiye'de olduğunu ve bu kadar kısa sürede bu sosyal eşitliğin sağlanabileceğini ümit etmediğini, ülkede merkezi hükümetin iyi işlediği yerlerde eşitliğin sağlandığını, artık önceleri olduğu gibi gayrimüslimlerin meclislerde bir köşede oturmadıklarını, istediklerini elde ettiklerini, eşit olarak temsil edildiklerini, hatta bazı karışık meclislerde çoğunluğu ellerinde tuttıkları yazıyordu.⁹³

---

⁸⁹ Gümüüş, s. 234.

⁹⁰ Cevdet, *Tezâkir*, 1, Ankara: TTK, 1986, s. 68.

⁹¹ Gülsoy, “Islahat Fermanı”, s. 189.

⁹² Bozkurt, s. 65.

⁹³ Bozkurt, s. 66. 1840 tarihli “Nüfus ve Emlak Tahrirlerinin Yapılma ve Mali ve İdari İşleri Tanzimiyle Görevli Meclislerin Kurluma Şekillerini” belirten talimatta, gayrimüslimlerin bulunduğu bölgelerde metropolit ve iki kocabaşının meclise haftada 2-3 gün çağrılacağı yazılıydı. Bozkurt, s. 67.

Gayrimüslimler kendilerine birçok hak verilmesine rağmen memnuniyetsiz davranmalarında Rusya'nın kışkırtıcı etkisi yadsınamaz. Keçecizâde Fuad Paşa 1867 tarihli Sadaret'e yazdığı tezkiresinde şunları söylemektedir:

“Büyük ülkelerin özellikle Rusya'nın ıslahat hareketlerini yermek için güya Hristiyanlar evvelkinden ziyade mağlum ve madur olduklarını gösterecek yolda uzubat ve neşriyattan bir gün geri durmayıp bu hal ara sıra pek ziyade meydana çıkıp hatta bir aralık makam-ı sadaretin icra-yı tefrişat için Rumeli'yi dolaşması bundan neş'et eylemişti.”⁹⁴

Gayrimüslimler kendilerine tanınan hakları bazen yeterince kullanamamışlar. Bazen de kullanmaya cesaret edememişler. Askerlik hizmeti yerine, “bedel” vermişler, yaşamlarını eskisi gibi sürdürmüşler. Kendilerine tanınan sosyal ve siyasal eşitlikten gereği gibi yararlanamamalarından, Müslüman halkın tepkisinden çekindikleri kadar, kendi isteksizlikleri ve reformları anlayıp uygulamaya çalışan bürokratların azlığı yüzünden bürokrasinin yeterli derecede etkin olarak düzenli işletilememesinin de rol oynadığı sanılmaktadır.⁹⁵ 7 Nisan 1867'de Konsolos Flott Barker de Preveze'den yazdığı raporda durum hakkında bilgiler vererek gayrimüslimlerin durumunun iyi olduklarını belirtmiştir.⁹⁶

Osmanlı Devleti'nde büyük ülkelerin iddia ettiği gibi Hristiyanlara özellikle kötü muamele edilmemiş, ancak idarenin düzensizliği yetkililerin ihmalleri ya da kötü niyetli hareketleri sonucu Müslümanlar gibi onlar da acı çekmişlerdir. Yani sorun dinden değil, kötü ve yetersiz idareden kaynaklanmaktadır. Hatta bu açıdan gayrimüslimlerin Müslümanlara nazaran daha iyi durumda oldukları rahatlıkla söylenebilir. Çünkü onların sığınabilecekleri büyük devletler vardır.⁹⁷

---

⁹⁴ Bozkurt, s. 66.

⁹⁵ Erdem, s. 118.

⁹⁶ “Konsolosluk kariyerinde 1828'den beri çalışıyorum. Mısır, Suriye, Bulgaristan'da çalıştım Mezopotamya ve Ermenistan'a da seyahat ettim. Şimdi Epir'deyim gözlemlerim sadece Asya ve Avrupa Türkiye'sine dair değil Hristiyanlar şahitliklerini kabul edilmemesi dışında Müslümanlarla eşit durumdadır. Asya Türkiye'sindeki Hristiyanlara Rum, Ermeni, Süryani, Maruni ya da Nesturi olsun, Müslümanlardan daha kötü davranıldığına inanmıyorum. Müslümanlar da Osmanlı yönetiminden memnun değil ve şikâyetçiler.” Bozkurt, s. 68.

⁹⁷ Trabzon Konsolosu Palgrave'in 1868 tarihli raporunda bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Padişahın Müslüman tebaasının başkentte derdini anlatabileceği hiç kimsesi yoktur. Buna karşılık Hristiyanlar, imparatorluğun her tarafına yayılmış bütün yabancı konsolosluklara, ajanslıklara kimi de İstanbul'daki elçiliklere başvurup haklarını arayabiliyorlar. Hristiyanların dertleri can kulağıyla dinleniyor... Müslüman halk bakımından ise durum, acıklı bir şekilde bunun tam tersidir.” Bozkurt, s. 68-69.

Yabancı elçilerin raporlarından da anlaşıldığı üzere gayrimüslim vatandaşlar bu fermanla birlikte herhangi bir ayrımcılık yaşamamaktadırlar. Aksine Islahat Fermanı'nın getirdiği durumdan Müslüman halk daha fazla sıkıntı çekmektedir. Bu durum da yıllardır üstün olan Müslüman halkın tepkisini çekmekte ve gayrimüslim halka karşı tepki gösterebilecek duruma gelmişlerdi.

2.5.2. Müslümanların Islahat Fermanı'na Tepkileri

Islahat Fermanı, Hristiyan milletlerin anayasa gelişmesinin başlangıcı ve ulusal bağımsızlık isteklerinin bir manifestosu niteliğinde olup büyük ölçüde onların haklarını geliştirmeye yönelik hükümler içermekteydi.⁹⁸ Fermanın hükmünce Müslümanlar ile gayrimüslimler eşit kabul edildiğinde bu hükümler Müslüman milletin aşırı derecede üzülmelerine sebep oldu. Müslümanlar keder ve üzüntüleriyle *“Âbâ ve ecdâdımızın kanıyla kazanılmış olan mukaddes milli hukukumuzu kaybettik. İslam milleti hâkim bir millet iken böyle mukaddes haktan mahrum kaldı. İslam ehline bu bir ağlanacak ve matem edecek gündür”* diye sitem ettiler. Öte yandan Mehmet Paşazâde Sait Bey ferman okunduktan sonra namaz kılan bazı hocalardan birine, *“Ne kılıyorsun Hoca Efendi? Ferman okundu, görmedin mi? Tebaa-i gayr-i müslime ile beraber olacağız”* demesi üzerine Kaymakam Paşa onun bu sözlerine tepki göstermiş ve Sait Bey, Kaymakam Paşa'nın yakınlarını araya sokarak özür dilemek zorunda kalmıştı.⁹⁹ Küçük bir şakanın bile bu kadar dikkate alınması aslında devlet görevlilerinin fermana olan tepkilerden dolayı çıkabilecek olaylardan endişe ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Genel olarak bakıldığında Müslüman Türk vatandaşların büyük bir kısmı, dış baskılar neticesinde kabul edildiğini düşündükleri fermana karşıydı. Ancak Cevdet Paşa'nın, Müslüman kisvesindeki birtakım alafranga çelebiler olarak nitelendirdiği yarı Batılılaşmış efendiler ile bazı devlet ileri gelenleri, Islahat Fermanı'nı Batılı devletlerle ilişkilerin ve ittifakın bir delili olarak görüyorlardı.¹⁰⁰ İşin ilginç tarafı bazı Müslümanlar ferman sonrasında gayrimüslimlerin kaynaşacağını ve bu vesileyle

---

⁹⁸ Karal, s. 8-10.

⁹⁹ Bozkurt, s. 60.

¹⁰⁰ Erdem, s. 113.

karışık mahallelerin oluşacağını düşünmekteydi. Dahası bu sayede emlak fiyatlarının artıp medeniyetin gelişeceğini söylüyorlardı.¹⁰¹

Islahat Fermanı'nın hemen her kesimden insanın tepkisini çektiği aşikârdır. Nitekim Tanzimat Fermanını okuyup Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönemi başlatan Mustafa Reşid Paşa bile Islahat Fermanı'na ağır tepki koymuştur. Hatta Islahat Fermanı'nın Avrupalı devletlerin Osmanlı'nın iç işlerine karışmasına fırsat verdiğini söyleyerek Ali ve Fuad Paşaları hainlikle suçlayacak kadar ileri gitmiştir.¹⁰²

Gerçekten de Ferman öncesinde Müslümanlar “*millet-i hâkime*”, gayrimüslimler ise “*millet-i mahkûme*” olarak nitelenirken bundan böyle durum tersine dönmüştür. Ferman ile getirilen “Müslüman-Hıristiyan” eşitliği Avrupa devletlerinin sık sık yaptıkları müdahaleler ile Hıristiyanlar için bir imtiyaz niteliği kazandı.¹⁰³ Islahat Fermanı yüzyıllardır süre gelen hukuki manada da olsa Müslümanların üstünlüğüne maalesef son vermiştir. Islahat Fermanı ise Tanzimat dönemine kadar “*millet-i hâkime*” olan Müslümanlardan bu imtiyazlı durumu alıp, din farkı gözetmeksizin bir “Osmanlı” vatandaşlığı kurmaya çalışıyordu.¹⁰⁴

Mustafa Reşid Paşa da bu düşüncelerden hareketle Müslümanların tepkisi düşünülmeden Hıristiyanlara hayal edemeyeceklerinin çok ötesinde imtiyazlar verildiğini Mabeyn'e teslim ettiği tezkiresinde belirtmiştir.¹⁰⁵ Müslüman halkın bunu kabullenmesinin zor olduğunu böyle bir fermanın kabul edilmesi için önceden halkın zihin dünyasının buna hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Islahat fermanı yabancı devletlerin elçileriyle birlikte hazırlanmış olması ve Paris Barış Konferansı'nda yer almasından dolayı uluslararası hukuka konu olabileceğine değinmiştir.¹⁰⁶ Nitekim de Reşid Paşa'nın dediği gibi oldu ve azınlıklarla ilgili doğrudan ve dolaylı en ufak bir sorunda batılı devletler Osmanlı'nın içişlerine karışır olmuştur.

---

¹⁰¹ Gülsoy, “Islahat Fermanı”, s. 188.

¹⁰² Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1856-1861), 6, Ankara: TTK, 2007, s. 7.

¹⁰³ Özcan Yeniçeri, “Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Barış Antlaşması”, ed.: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, *Türkler*, 12, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 840-858.

¹⁰⁴ Bilal Eryılmaz, “Osmanlılarda Millet Sistemi”, *Osmanlı*, C. 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 259.

¹⁰⁵ Ufuk Gülsoy, “1856 Islahat Fermanı'na Tepkiler ve Maraş Olayları”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, s. 447.

¹⁰⁶ Erdem, s. 114.

Kısaca söyleyebiliriz ki; Reşid Paşa, İslam hukukunda zaten belirtilmiş olan gayrimüslimlerin durumunun bağımsız bir devlet olan Osmanlı'ya diğer devletlerin dikte ettirmesi sonucu ilan edilmesine tepki koymuştur. Reşid Paşa'nın bu tutumu iki farklı şekilde yorumlanabilir. İlk sadarete önemli bir mevki işgal ederken etkinliğini yitirip öğrencileri olan Ali ve Fuad Paşaların onun yerine geçmesi, akabinde gelene nüfuz ve güç kaybı Reşid Paşa'yı bu tutuma sevk etmiş olabilir. Diğer taraftan Reşid Paşa'nın deneyimli bir devlet adamı olduğunu da unutmamak gerekir. Onun çözümlerinin haklılığı daha sonra ortaya çıkmış ve Müslümanlarla gayrimüslimler arasında Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde talihsiz olaylar yaşanmıştır.

Aslen Bulgar olan ve Rum milletine dâhil olan İstefanaki Bey Islahat Fermanı'na tepki gösteren bir diğer kişi olmuştur. İstefaniki Bey fermanın ilan edilmesinden sonra sadarete bir layiha sunarak:

“dinde eşitliğin İngiltere, Fransa ve Almanya’da da Katolikler ve Protestanlar arasında da olmadığını, oradaki durumun Osmanlı Devleti’nden kat kat vahim olduğunu, önce anlaşmalar tadil ve islah edilmedikçe, sefirlerin istediği eşitliğin gerçekleştirilemeyeceğini, bu anlaşmalarda Müslümanların aleyhine olan hükümlerin yürürlükte olmasına dost sefirlerin insaf ve vicdanlarınca reva görülemeyeceğini”

belirtmiştir. İstefanaki Bey'e göre Islahat Fermanı'yla birlikte Müslümanlara haksızlık yapıldığını bu şekilde devam ederse Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında eşitliğin sağlanmasının imkânsız olduğu üzerinde durmuştur.¹⁰⁷

Öte yandan Islahat Fermanı'na olumlu yaklaşan kesimler de bulunmaktaydı. Bu kişilerin savunusuna göre Fuat Paşa'nın devletin dayandığı dört temele esas olan Millet-i İslamiye, Devlet-i Türkiye, Selatin-i Osmaniye ve Payitaht-ı İstanbul'dan herhangi birine zarar gelmemiştir. Diğerleri ise Müslümanlar ile gayrimüslimlerin eşitlenmesinin bu ilkeleri zedelediğini düşünmekteydiler.¹⁰⁸

Islahat Fermanı ile getirilen “icrâ-yı ây'in” serbestliği bazı yerlerde engellenmekteydi: Meselâ, Denizli sancağına bağlı Sarayköyü kazası müdürü, mezhepleri gereği âyin yaptıkları sırada “tahta” çalan Hristiyanlara müdahale etmiş,

---

¹⁰⁷ Bozkurt, s. 62.

¹⁰⁸ Erdem, s. 115.

bir papaz ve birkaç kişiyi hapse almıştır. Hadisenin Alaşehir despotu tarafından İzmir Hristiyan liderine duyurulması ve haps edilenlerin şikâyeti üzerine, Bâbiâli müdürden bilgi istemiş; fakat kaza müdürü olayı yalanlamıştı. Ancak, bir süre sonra aynı kazanın naibinden İstanbul'a gelen bir yazıda, müdürün bahs edilen suçu işlediğinin anlaşıldığı ve bunun üzerine derhal tutuklandığı bildirilmişti.¹⁰⁹

Müslim ve gayrimüslim nüfusun yoğun olarak bir arada yaşadıkları yerlerde görülen huzursuzluklar, yabancı nüfuz, rekabet ve entrikalarıyla kanlı çatışmalar haline dönebilmekteydi 1860-1861 Lübnan ve Suriye'deki olaylar buna bir örnektir. Maruni ve Dürzi, dolayısıyla perde arkasındaki İngiliz-Fransız rekabetiyle tahrik edilen Hristiyan ve Müslüman çatışması halinde gelişen huzursuzluklar, her taraftan binlerce insanın hayatına mal olan bir kıyama dönüşmüştü.¹¹⁰

İzmir'de Hristiyanları huzursuz etmek, Müslümanlarla gayrimüslimlerin arasını açmak için asılsız haberler ortaya çıktı. Bu şayiye göre İzmir'de yaşayan Müslümanlar, ayin yaparken birçok Hristiyanları öldürmüş ve İngiliz süvari birlikleri Müslümanlar üzerine hücum ederek sağ kalan Hristiyanları kurtarmıştı. Gerçekte İngiliz süvari birlikleri Müslümanlara böyle bir müdahalede bulunmamıştı ve Müslümanların kendilerine yaptığı muameleden çok memnun olmuşlardı. Hatta daha sonra, İngilizler Müslümanlardan gördükleri iyi muameleden memnun kaldıklarını teşekkür şeklinde bir yazıyla Bâbiâli'ye bildirdiler.

Diyarbakır da olayların yaşandığı bir başka yer olmuştur. İngilizler açısından Diyarbakır hassas ve önemli bir yerdi. Burada ki amacı bölgede yaşayan halkın huzurunu sağlamaya çalışmaktan ziyade çıkarlarını sağlayan Hristiyanlara yardım etmektir. Islahat Fermanının uygulanması esnasında ve gayrimüslimlerden cizye olarak alınan vergiler konusunda İngilizler adaletin sağlanmadığını iddia ediyorlardı. İngiltere Devleti'nin hizmetinde bulunan konsolos halk tarafından yadırgandı. Halk Konsolosun görevini tam olarak bilmediğinden ona casus nazarıyla baktı ve zaman zaman konsolosun hizmetlerini engellemeye çalıştı. Gittikçe konsolosa karşı düşmanlık beslenmeye başlandı. Halk konsolosa karşı olumsuz tutumlarını yasadışı yollarla ondan haraç şeklinde para almaya çalışarak açığa çıkardı. Diyarbakırlıların çeşitli yollarla para almak amacıyla konsolosa karşı bu yaklaşımı İngilizleri çok

---

¹⁰⁹ Gülsoy, s. 448.

¹¹⁰ Emecen, s. 99

rahatsız ettiğinden konu Bâbîâlî'ye bildirildi. Osmanlı Devleti konsolosun görevine devam etmesini istedi.¹¹¹

Islahat Fermanı'nın Müslümanlar nezdinde meydana getirdiği hoşnutsuzluk, bazı olayların bahanesiyle, özellikle Arap toprakları ile Anadolu'nun uzak yörelerinde Hristiyanlar ve Avrupalılara karşı fiili tepkilere bile dönüşebiliyordu. Nablus'ta, İngiltere tebaasından bir papazın üzerinde taşıdığı silahla bir dilenciye kovmak isterken öldürmesi, bölge Müslümanlarını galeyana getirmişti. Hadise bir anda kıyama dönüşmüş, gayrimüslim halka saldırılmış ve bazı kiliseler yağmalanmıştır. Bu arada, Avrupa devletlerine ait bayrakların yakıldığı, konsolos hanelerin basıldığı ve yabancı memurlara türlü hakaretlerin edildiği belirtilmiştir.¹¹²

Benzer olaylar Varna ve Golos'ta da ortaya çıkmıştır. Golos'ta bir Rum Papazının Müslümanlarca öldürüldüğü ve cesedinin iki parça edildiği iddiasıyla, aynı yerde görevli ecnebi memurlara müracaat edilmişti. Bunun üzerine, mahalli idare tahkikat yaptırarak, ilgili cesedi ecnebi memurların gözleri önünde, iki Avrupalı doktora incelettirmişti. Çıkan sonuç, ileri sürülen suçlamaların uydurma olduğunu ortaya koyuyordu. Papaz öldürülmeyip, kendisi düşme neticesinde ölmüştü.¹¹³

Islahat Fermanı'nın, Hristiyanları, hukuk yönünden Müslümanlarla eşit hale getirmesi, Suriye'de büyük tepki yarattı. *“öteden beri Dürzilere karşı kendilerini zayıf hisseden Maruniler¹¹⁴ bu Fermandan faydalanarak kendi aralarında teşkilatlanmağa daha büyük bir önem ve hız verdiler.”* Dürziler de bu durum karşısında kayıtsız kalmak istemediler; Marunilerle bir mücadeleye girişmek için hazırlandılar. Bu suretle, Islahat Fermanı, ilk anlarda türkü cins ve mezhepten olan tebaayı

¹¹¹ Eyicil, “Maraş'ta ve Bazı Yerlerde 1856 Islahat Fermanına Tepkiler”, s. 117-118.

¹¹² Gülsoy, s. 450.

¹¹³ Gülsoy, s. 450.

¹¹⁴ Kurucusu Aziz Mârûn'a nisbet edilen ve V. yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak Lübnan'da yaşayan bir Hristiyan cemaati. IV. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı ve V. yüzyılın başlarında öldüğü tahmin edilen Aziz Mârûn (Maron), Suriye'nin batısında Âsi nehri kıyılarında Antakya Kilisesi'ne bağlı bir rahip olarak münzevi bir hayat sürmüştür. Marunilerin kökeni, kurucularının kabri etrafında inşa edilen manastırda toplanan cemaate dayanmaktadır. Zamanla müntesipleri artarak bölgede yeni manastırlar kuran Maruni cemaatinin, İsa'daki insanlık ve ilâhlık unsurlarının birbirine denk olduğu şeklindeki Ortodoks diyofizit anlayışın teyit edildiği Kadıköy Konsili'ni (451) kabul ederek monofizitliğe karşı tavır almaları, Doğu kiliseleri içinde müstakil bir kilise olma yolundaki ilk ciddi adımları olmuştur. Maruniler, konsil kararlarını kabul etmeyen birçok kiliseye ve manastıra karşı mücadele başlatmışlardır. Bu mücadele, yerel kiliselerden Ya'kubiler'le aralarının açılmasına ve çeşitli olayların meydana gelmesine sebep olmuştur. 517 yılında Papa Hormisdas'a gönderilen bir mektupta, Suriye'de Maruni keşişlerle birlikte diğer manastırlara ait 350 keşişin bu mücadeleler esnasında monofizitler tarafından katledildiği belirtilmektedir. Nitekim bu olay her yıl 31 Temmuz'da Mârûniler'ce anılmaktadır. İsmail Taşpınar, “Maruniler”, *DİA*, 28, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 71-72.

kaynaştırarak yerde Suriye’de Dürzilerle, Marunilerin boğazlaşması için zemin hazırlamış oldu. Cidde’de İslamlarla Hristiyanlar arasında geçen kanlı olaylar bu boğazlaşmanın mukaddemesini teşkil etti.

1858 yılının 15 Temmuz Cuma günü büyük bir halk kalabalığı, birtakım fesatçılara katılarak Hristiyan halk üzerine yürüdüler. Bu suretle mahiyeti dini olan büyük bir kavga başladı. Fransız Konsolosuyla İngiliz Vis Konsolosu kendi tebaalarını savunmak için çalışırken öldürüldüler. Cidde’de mevcut hükümet kuvvetleri bu olayları önlemekten aciz kalmışlardı. Cidde olayları, Avrupa devletleri ve en çok Fransa ile İngiltere üzerinde kötü tesirler yaptı. Bu iki hükümet, beraber hareket etmeğe karar verdiler. Cidde önüne harp gemileri gönderdiler. Bu gemiler intikam maksadıyla şehri bombardıman ettiler. Bundan sonra gemi komutanları, katil olaylarının başlıca failleri olarak 10 kişiyi idam ettiler.¹¹⁵

1860 yılının Mayısında Hristiyanlara karşı galeyan başlayacağını gösteren emareler arttı. Halep’te cami duvarlarına, Hristiyanlar aleyhine nümâyîş yapılmasını tasfiye eden beyannameler asıldı. Aynı ay içinde Lübnan’ın Dürzilerle¹¹⁶ meskûn bölgelerinde cinayet ve yol kesme olayları baş gösterdi.¹¹⁷

Çatışma Lübnan’a sıçradı ve Dürzi-Maruni çatışması haline geldi. Olayların gelişmesinden endişe duyan Osmanlı Hükümeti otoritesini güçlendirmek üzere Fuat Paşa’yı olağanüstü yetkilerle Suriye’ye gönderdi. Temmuz 1860’da Beyrut’a gelen Fuat Paşa, isyanı bastırarak 200 kişiyi idam ettirdi. Maruniler’e verilmek üzere Dürzilere özel vergi koydu. Fakat Dürzi ayaklanması Avrupa kamuoyunun Türk aleyhine dönmesine sebep oldu. Sözde Suriye’de bulunan soydaşlarını ve Dürzileri korumak için Fransız, İngiliz, Piyemonte, Hollanda, Avusturya ve Yunan görevlileri Ağustos 1860’da Beyrut Limanına geldiler. Fuat Paşa müttefik güçler gelmeden önce

---

¹¹⁵ Karal, s. 32.

¹¹⁶ Fatimî halifelerinden Hâkim-Biemrillâh döneminde (996-1021) Vezir Hamza b. Ali tarafından kurulmuştur. Fatımilerin altıncı halifesi Hâkim-Biemrillâh’ın yönetimi ele alışından bir süre sonra, İsmâiliyye’nin mezhep hiyerarşisi üzerinde ilâhî bir şahsiyet olma yolundaki gayretlerini önemli bir fırsat olarak değerlendirmek isteyen bazı İsmaililer, onun düşünce ve tasavvurlarını destekleyerek teşkilatlanmaya başladılar. 1 Muharrem 408 (30 Mayıs 1017) tarihinde ilâhlığını açıklayan Hâkim yeni bir devrin başladığını, kurulan yeni dinin imamlığına da İran asıllı Hamza b. Ali’yi getirdiğini ilân etti. Esasen hareketin kurucusu olan Hamza b. Ali, yardımcılarını da (hudûd) belirleyerek yeni dönemde İslâmî manada ibadete ihtiyaç kalmadığını, insanların gerçek ilâhî bilgileri kendilerinden öğrenmeleri gerektiğini ileri sürdü. Hamza’nın, bütün dinî gerçekleri en geniş anlamıyla kapsayan müstakil bir sistem olduğunu savunduğu bu hareket nadiren Hakimiyye diye anılırsa da en yaygın olan adı Dürziyye’dir. Mustafa Öz, “Dürzilik”, *DİA*, 10, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 39-40.

¹¹⁷ Karal, s. 33.

duruma hâkim olmuştu. Suriye isyanı karşısında müttefikler ve Osmanlı Devleti'nden birer temsilcinin katıldığı komisyon kurularak İstanbul'da uzun tartışmalar neticesinde 9 Haziran 1861'de Lübnan Nizamnamesi'ni yayınladılar. Buna göre Lübnan Babıali tarafından seçilecek Hıristiyan mutasarrıf tarafından yönetilecek. Özel temsilcinin yanında yerel yönetim benimsenerek Lübnan Osmanlı Devleti'ne vergi verecek ve harcamadan arta kalan para İstanbul'a gönderilecek.¹¹⁸

Lübnan Nizamnamesi'nden sonra daha önce gönderilen 5.000 Fransız askeri birliği Lübnan'ı boşalttı. Osmanlı Hükümeti de Ermeni David Efendi'yi mutasarrıf tayin etti. Özel bir statü ile mali ve adli özerkliğe dayanan Lübnan Nizamnamesi'nin sağladığı yeni düzen 1914 yılına kadar sürdü.¹¹⁹

Yeni düzenleme ile Lübnan'a müstakil mutasarrıflık statüsü veriliyor ve mutasarrıfın Lübnan dışından Osmanlı vatandaşı bir Hristiyan olması şartı getiriliyordu. Mutasarrıf Babıali tarafından tayin edilecek ve doğrudan Babıali'ye karşı sorumlu olacaktı. Ancak anlaşmayı imzalayan ülkelerin de bu tayine itiraz etmemesi gerekiyordu. Mutasarrıfa yardımcı olmak üzere dört Maruni, üç Dürzi, iki Grek Ortodoks, bir Grek Katolik, bir Sünnî, bir de Şîf üyeden oluşan on iki kişilik bir meclis görev yapacaktı.¹²⁰

2.5.3. Maraş Halkının Islahat Fermanı'na Tepkisi

Islahat Fermanı'na tepki olarak doğan bir diğeri de Maraş'ta yaşanmıştı. Maraş olayları, aynı zamanda Fermana karşı ortaya çıkan geniş boyutlu hadiselerin ilklerinden biri olması bakımından da dikkat çekiciydi. Üstelik Maraş olayları, bazı çıkar guruplarının yönlendirdiği ve katılan insan sayısının hiçte küçümsemeyecek bir rakama, dört bine ulaştığı, bu yönden sosyal nitelikli görünüm arz eden bir hareket olması yönünden de ilginçtir.¹²¹

1856 senesinde mahallelerin imam ve muhtarları adalet ve hakkaniyetle hareket etmeyerek her mahallede vergiyle mükellef olan ailelerden 30 evi vergiden muaf tutmuşlardır. Verginin adaletle toplanması konusuna dikkat edilmemesi, şehrin ileri gelen aile ve eşrafından, bu ailelerin akrabalarından, ayrıca bu aile ve eşrafa tabi

¹¹⁸ Ahmet Eyicil, *Siyasi Tarih*, Ankara: Gün Yayınları, 1990, s. 130-131.

¹¹⁹ Haluk Ülman, *1860-1861 Suriye Buhranı*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1966, s. 36-37.

¹²⁰ Ş. Tufan Buzpınar, "Lübnan", *DİA*, 27, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 205-251.

¹²¹ Gülsoy, s. 451.

olanlardan vergi alınmaması ve bunlara düşen hisselerin gayrimüslim halka yükletilmesi şikâyetlere sebep olmuştur.¹²²

Islahat Fermanı'nın ilan edildiği 18 Şubat 1856 tarihinden önce Kırım Savaşı dolayısıyla Maraş'ta otoriteyi sağlayacak yeterli sayıda asker bırakılamamıştı. Maraş bölgesinde yaşayan aşiretler 1854 yılından beri mahalli hükümetin otoritesizliğinden istifade ederek zaman zaman halka zulmediyorlardı. Kaymakamlığa karşı yasa dışı hareketlerde bulunanlar caydırıcı bir şekilde cezalandırılmadığından yaptıkları zulüm ve haksızlıklar yanlarına kalıyordu.¹²³

Maraş'ta çıkan huzursuzlukların bir başka nedeni de uzun bir süreden beri süregelen Bayezidli ve Dulkadirli aileleri arasındaki rekabetti.¹²⁴ İki aile arasındaki hâkimiyet mücadelesi ve her iki ailenin zaman zaman yöneticilerle ters düşmesi sebebiyle de Maraş'ta devlet otoritesi zayıflamasına sebep olmuştur. 1854 yılında Bayezidli ailesinden Kerim Paşa'nın, Maraş İdare Meclisi'nin bazı üyeleriyle arası açılmasından dolayı Bayezid ailesi, durumunu düzeltmek için Zeytun Ermenilerine haber göndererek işbirliği yapmayı önermiştir.¹²⁵

Beyazıt Beyleri Zeytun Ermeni eşkıyasını Maraş'a çağırmış ve 500-600 kişilik Ermeni eşkıyası Maraş'ı basarak yağmalamıştır. 5-6 gün şehirde kalan Ermeniler büyük tahribatlar yapmıştır. Bu olay üzerine Maraş Mutasarrıflığı'na Hurşid Paşa atanmıştır. Olaya karışan Beyazıtlı Beyler kaçmış ve onlardan sadece Kerim Bey tutuklanmış, bir süre sonra da Babıali'ye yapılan baskılarla Hurşid Paşa görevden alınmıştır.¹²⁶ Böyle bir isyanı bastırmak Adana ve Halep eyalet valilerinden askeri yardım istendi.¹²⁷

1854 yılında bu şekilde başlaya olaylar, Maraş halkının 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nın getirdiği düzenlemelere karşı çıkmasının da tesiriyle bir türlü tam olarak bastırılmadı. Hükümetin, Mayıs ayında başlayan karışıklıkları bastırmak için aldığı tedbirler arasında bölgeye ilave askeri birlikler göndermesinin yanı sıra Maraş'ın içinde ve Zeytun nahiyesinde yaşayan halkın elindeki silahların

---

¹²² Eyicil, s. 128.

¹²³ Eyicil, "Maraş'ta ve Bazı Yerlerde 1856 Islahat Fermanına Tepkiler", s. 123-124.

¹²⁴ Bu iki aile hakkında detaylı bilgi için bkz. İlyas Gökhan, E. Kasım Bal, *Osmanlı Dönemi Maraş'ın İdari Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler (1750-1850)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013.

¹²⁵ Günay, s. 233.

¹²⁶ Koç, s. 61.

¹²⁷ Eyicil, "Maraş'ta ve Bazı Yerlerde 1856 Islahat Fermanı'na Tepkiler", s. 124.

toplanması vardı.¹²⁸ Aşiretlerin yanı sıra Maraş'ta yaşayan Protestan Hristiyanlar, eski mezhepleri olan Katolik mezhebine mensup Ermeni milletinin idaresi altında bulunuyorlardı. Protestan Hristiyanlar, Katolik Ermenilerinin hizmetçilik ve uşaklık gibi adi işlerinde çalıştırıyorlar ve kendilerine Ermeniler tarafından zulmediliyordu. Bu haksızlık o kadar ilerledi ki, Katolik Ermeniler, Protestan Hristiyanların ayinlerini yasakladılar, hatta Protestanlığı seçen Hristiyanları mezheplerinden ihraç ettiler. Maraş'taki Protestan Hristiyanlar, Katolik Ermenilerin zulmü karşısında, ayinlerini yapmak için Antep'e gitmeye mecbur oldular. Ermenilerin Protestan Hristiyanlara karşı bu acımasız tutumu, yine Hristiyanlar tarafından şiddetle eleştirildi.¹²⁹

Islahat Fermanı öncesi Maraş olayları bu şekilde gelişmiştir. Islahat Fermanı'nın Maraş'a ulaşan matbû nüshası "Meclis-i umûmî" de okunup, "*mantûk-ı âl'isi cümleye i'lan*" edildiği gün, gayri Müslüm halk tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmış, reaya "*izhâr-î sürûr ve teşekkür*"den kendilerini alamamıştı. Ancak, aynı şeyleri Maraş eşrafı ve diğerleri için söylemek mümkün değildi. İlk tepki Müslümanların kışkırtılmasıyla genişledi ve 1856 yılı Mart ayının on yedinci günü çarşı ve pazardaki bütün dükkânlar kapatıldı. Bu sıralarda ferman aleyhindeki dedikodular da hızla yayılmaktaydı. Ancak, hadise genişlik kazanmadan, Maraş mutasarrıfının zamanında müdahalesiyle yatıştırılarak, dükkânlar yeniden açıldı.¹³⁰

Yukarıda görüldüğü gibi 1838 Baltalimanı Antlaşması ile ekonominin ve ticaretin gayrimüslimlerin kontrolüne geçmesi, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının gayrimüslimlere çeşitli haklar sağlaması Müslüman Osmanlı vatandaşlarının tepkisine yol açmıştır. Germani'nin Maraş'taki ticaret hayatında etkin rol oynaması ve İslamı temsil eden Kadı Mehmet Tevfik Efendi'ye küfretmesi Maraş halkının sabrını taşırıştır. Dahası Ermenilerden oluşan ve yaptıkları faaliyetlerle yıllarca Maraş'ın müslüman halkına zarar veren Zeytinlu eşkıyasının Germani ile birlikte bir olduğu şeklinde asılsız dedikoduların yayılması Maraş halkının birleşip büyük bir tepki ortaya koymasına neden olmuştur.

---

¹²⁸ Günay, s. 233.

¹²⁹ Ahmet Eyicil, *Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş'ta Ermeni Siyasi Faaliyetleri*, Ankara: Gün Yayıncılık, 1999, s. 43.

¹³⁰ Gülsoy, s. 453.

3. MAHKEMEDE BULUNANLARIN GÖZÜNDEN GERMANİ OLAYININ GELİŞİMİ

Bu bölümde, bir şehir halkının ayaklanmasına sebep olan o gün mahkemede yaşanan olayları mahkemede bulunan ve duruma şahit Kadı Mehmet Tevfik Efendi, Numan Bey, Hacı Ömer Efendi, Ahmet Turan Bey, Karaküçükzâde İbrahim Efendi, Germani'nin Tercümanı Mustafa Efendi, adlı kişilerin Adana Mahkemesinde vermiş oldukları ifadelerden yola çıkarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Toskana Devleti'ne¹³¹ tabi olup İngiliz ordusunun ihtiyaçlarını gidermekle görevli Mösyö Germani adlı tüccar, Maraş'ın muytab¹³² esnafından Merkepçi Oğlu Osman, Hacı Ali ve Hacı Mehmet adlı esnaftan çul, çuval ve birtakım eşya almış, fakat parasını peşin vermeyerek makbuz düzenlemiştir. Belli bir zaman sonra esnafa kalan 4.000 kuruşluk borcunu da ödeyip defterine kaydettiğini iddia ederek esnafa borcu kalmadığını belirtmiştir. Alışveriş yaptığı Merkepçi Osman ise Mösyö Germani'ye verdiği malların bir kısmını başka esnaftan aldığından dolayı onlara ödeme yapmamış, böylece esnaf zor durumda kalmıştır. Borcu ödenmeyen esnaf Merkepçi Osman'ı sıkıştırmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Merkepçi Osman borcunu ödemediği gerekçesiyle Germani'yi rahatsız etmeye başlamış, Germani de

---

¹³¹ Toskana, batıda Tiren Denizi, doğuda Apenin dağlarıyla çevrili merkezi Floransa olan bir bölgedir. Tarihin eski çağlarında Etrüsklerin yerleştiği bu bölge daha sonra Romalıların idaresine girmiştir. Medici ailesinin iktidara gelmesiyle birlikte ekonomik olarak büyük bir gelişme yaşamıştır. Medici ailesinin Cosimo adlı üyesi ile birlikte tam bir egemenliğe kavuşmuştur. Devlete sistemi oligarşik seçim usulüne göre düzenlenerek Roma devri geleneği canlandırılmıştır. Böylece ülke içinde Floransa güçlenerek ilerleme kaydetmiştir. Başta ipekli olmak üzere kumaş ticareti önce Bizans, ardından Osmanlı Devleti'ne yönelik olarak sürdürülmüştür. Floransa Devleti İstanbul'un fethi sırasında tarafsız bir tutum sergilemesiyle Fatih Sultan Mehmet tarafından ahidname ile ödüllendirildiler. Toskana tarihi kadar İtalya için kötü hatıra bırakan bir olay Fransa kralı VIII. Charles'ın 1494'te yaptığı İtalya seferidir. 17 Kasım'da Floransa hiçbir direniş göstermeden teslim olmuştur. Medici ailesi 1494-1512 yılları arasında ülkeden çıkarıldıktan sonra Cumhuriyet idaresi kuruldu, fakat uzun süre devam edemedi. 1515'de Medici ailesi tekrar iktidara sahip oldu. Bununla beraber İspanya egemenliğinden kurtulamadı. I. Cosimo (1537-1574), Papa V. Pio tarafından verilen destek sayesinde "granduca" (büyük duka) unvanını elde etti. Denizcilik alanında ilerlemek için Cavalieri di Santo Stefano adını verdiği bir deniz tarikatını kurup Kuzey Afrika'da kuvvetlenen Türk denizcilerine karşı mücadeleye girişti. Osmanlı Devleti ile herhangi bir siyasi krize sebep olmadı ve ticaret devam ettirildi. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Akdeniz havzasını sarsan büyük ekonomik gelişme Toskana bölgesini de etkisi altına aldı. Toskana yöneticileri Osmanlılarla yeni ahidnâmeler yapıp başta ipek olmak üzere ticareti geliştirmelerine rağmen bölge yine yabancı boyundurluğuna girmekten kurtulamadı. Lorraine (Lorena) adlı sülâle 1737-1859 yılları arasında iktidarda kaldı. Toskana'yı temsil konusunda Avusturya ve Fransa arasında süren çekişme Osmanlı Devleti ile olan ilişkilere de yansdı.1851 yılında İstanbul'daki temsilci yetkisini Avusturya'ya, belgeleri de Floransa arşivine devretti. İtalyan birliği kurulunca Floransa arşivine devretti. İtalyan birliği kurulunca Floransa 1865-1870 yıllarında yeni devletin merkezi yapıldı. Mahmut H. Şakiroğlu, "Toskana", *DİA*, 41, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 267-268.

¹³² Mûy-tab, kıl dokuyan, kıldan eşya yapan, çoğulu muy-tabân. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayıncılık, 2006, s. 697.

Osman'ın baskılarından bıkararak Osman hakkında şikâyetle bulunmuştur. Germani'nin şikâyeti üzerine 35 gün hapis yatan Osman'a hapisten çıktıktan sonra borçlu olduğu esnaf tekrar baskı yapmaya başladılar, hal böyle olunca Osman yine Germani'nin yakasına yapışarak 4.000 kuruş olduğunu iddia ettiği borcunu istemiştir. Bu tacizlere dayanamayan Germani elinde bulunan bir takım belgelerle birlikte mahkemeye başvurarak davanın görülmesini istemiştir. Ancak dava günü kendisi gitmeyip Binbaşı Mehmet Ağa'yı vekil tayin etmiştir. Mehmet Ağa da borcun Germani tarafından ödendiğini söylemiş, fakat Germani'nin malum borcu kime verdiğini bilmediğini (hatırlayamadığını) mahkemede ifade etmiştir. Bu ifade üzerine Maraş kadısı Mehmet Tevfik Efendi yanında bulunan Müftü Efendi'ye ne yapılması gerektiği danışmıştır. Ortak vardıkları karar ise Germani'nin borcunu defterine yazmasının hiçbir anlam ifade etmediği, bunun gerçeği ortaya çıkarmayacağı, böyle bir durum üzerinden *"bu adamlara sizin alacağınız yoktur denilemez"* gibi bir hükmün verilemeyeceği olmuş ve bu ortak düşünceye binaen Germani'nin borcu olduğunu gösterir belge düzenlemiştir.¹³³

Bir müddet sonra Germani Halep'e gitmiş ve bu esnada esnaf da Merkepçi Osman'ı sıkıştırıp *"biz malımızı sana teslim ettik paramızı da senden alırsın"* diye paralarını istemiştir. Halkın baskısına dayanamayan Osman bir kıta ilam alarak Germani'nin peşinden ortaklarıyla birlikte Halep'e gitmiştir. Buraya vardığında doğruca konsolosluga giden Merkepçi Osman elindeki ilam ile derdini anlatmaya çalışmıştır. Germani de muytab esnafıyla borcun ödediği sırada herhangi bir dava görmediğini, ancak mezbur borcu ödediğini bunu da Maraş'ta ispat edebileceğini İngiliz konsolosuna bildirmiştir. Germani'nin bu sözleri üzerine davanın tekrar görülmesi konusunda Halep valisinden yazı alıp bunu muytab esnafına vererek onları Maraş'a göndertmiştir. Esnaf da aldıkları bu yazıyla Maraş Valisi Münip Paşa'ya gelerek davanın görülmesini istemişlerdir.¹³⁴

Olayın yaşandığı gün Zeytun Nahiyesinden eşkıyalar Maraş'a bir buçuk saat uzaklıkta Ceyhan Köprüsü'nü basıp köprüyü korumakla görevli beş askeri rehin aldıkları haberi üzerine Maraş Meclisi toplanmıştı. Tam bu esnada Münip Paşa'ya¹³⁵

¹³³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Babialı Evrak Odası Ayniyat Defteri 1847 [BEO.AYN.d 1847]: 19.

¹³⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 19.

¹³⁵ Münip Paşa, Süleymaniye Kaymakamı iken 29 Ekim 1855'te Maraş Mutasarrıflığı'na atanmıştır. Münip Paşa, Maraş'ta bulunduğu sırada aleyhine muhalefet hareketi çıkmıştı. 1856 yılında Maraş

Germani Olayı'yla ilgili Halep'ten gelen yazı eline ulaştınca bu davanın görülmesi yönünde mahkeme heyetine baskı yapmıştır. Meclis üyelerinden Numan Bey mahkemeye Zeytun olayı için geldiklerini beyan edip davanın daha sonra görüşülmesine talep etmesine rağmen Münip Paşa onu dinlemeyerek Germani ve davacı muhtabları mahkemeye çağırıştır.¹³⁶ Bu kişilerden ilki davayı gören ve Germani'nin “deyyus pezevenk” diye hakaret ettiği Kadı Mehmet Tevfik Efendi'dir.

3.1. Maraş Kadısı Mehmet Tevfik Efendi'nin Gözünden Mahkemede Yaşananlar

Mehmet Tevfik Efendi'nin ifadesine göre kendisi Maraş'ta göreve başladıktan yaklaşık 6 ay sonra Germani Olayı bir Cumartesi günü cereyan etmiştir. Zeytunlu eşkiyasının Ceyhan Köprüsünü basıp 8 zaptiyeyi öldürdüğünü bu yüzden olayları görüşmek amacıyla bir asker gönderip kendisini sarayına çağırıldığını her ne kadar “*mani'im vardır dün meclisde idim bugün gelemem*”¹³⁷ diye gitmemekte direttiyse de saraya Münip Paşa'yla konu hakkında görüşmeye gitmiştir.

Kadı Mehmet Tevfik Efendi, saraya Münip Paşa'yla görüşmeye gittiğinde Münip Paşa, Germani ile muhtab esnafı arasındaki davanın tekrardan şer'i usullere göre görülmesini söyledi. Buna gerekçe olarak da Halep konsolosu ve Halep valisinde gelen ilamlar¹³⁸ olduğunu gerekçe göstermiştir. Fakat Mehmet Tevfik Efendi kendisinin bu davadan mazur görülmesini “*birkaç defa bu madde mürafaa' olunmuş ne vakit olsa iki şahit ile mürafaa' olunur i'lam mürafaa'ya mani değildir*”¹³⁹ diyerek davanın Müftü Efendi tarafından görülmesini rica etmiştir.¹⁴⁰

---

naibi Mehmet Sabit, İstanbul'a bir arz yazarak yanlış bir iş yapmadığı halde paşanın kendisi aleyhine faaliyet ve düşmanlık yaptığını bildirmiş ve Münip Paşa'ya dava açmıştır. Münip Paşa da İstanbul'a başvurarak haksız yere suçlandığını bildirmiş, ancak naibin suçsuz olduğu tahkikat sonunda ortaya çıkmıştır. 30 Eylül 1856'da Maraş'a gelen Kamil Paşa işlere el koymuş ve şehirde düzeni sağlamaya çalışmıştır. 1857'de hakkındaki şikâyetler nedeniyle Maraş mutasarrıfı Münip Paşa görevden alınarak yerine Musul'un eski mutasarrıfı Hilmi Paşa getirilmiştir. Münip Paşa'nın yolsuzluklarını ortaya çıkarmak için Süleyman Bey Maraş'a gönderilmiştir. Zimmetine para geçirdiği gerekçesiyle görevinden azledilerek başka görev verilmemiştir. Hatta 1858'de Halep Defterdarı Mehmet Raif, Münip Paşa'nın suçsuz olduğunu ve beraat ettiğini merkeze bildirirse de bu teklifi kabul görülmemeyerek Münip Paşa bir daha memuriyetle istihdam edilmemiştir. İlyas Gökhan, *Maraş Tarihi*, Ankara: UKDE Yayıncılık, 2001, s. 308-309.

¹³⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 19.

¹³⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 2.

¹³⁸ İlâm, çoğulu i'lâmât. Sözlükte “bildirmek, öğretmek, işaret koymak” manalarına gelen ilâm, terim olarak şer'î bir hükmü ve altında kararı veren hâkimin imza ve mührünü taşıyan yazılı belge demektir. Daha çok i'lâmât-ı şer'iyye olarak kullanılır. Ahmet Akgündüz, “İ'lâm”, *DİA*, 22, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 72.

¹³⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 2.

¹⁴⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 2.

Tevfik Efendi böyle bir talepte bulunmasını nedenini de Mnp Paşa'yla olan eski husumetine bağlamıştır. İfadesine göre, zamanında Erzurum'daki ordunun ihtiyaı olan pirincin toplanıp Erzurum'a gönderilmesi için emir geldiğini lakin Mnp Paşa'nın bunu gizleyip pirinci topladığını, bunu yaparken de *"pirincin iki buçuk kıyyesini  buçuk dörtten rub' noksana cem' ettirip yedi kurua"*¹⁴¹ devlete satmaya çalıştığını, kendisinin devletin çıkarlarını gözetip her ne olursa olsun haksızlığa karşı sessiz kalamayacağı üzerine yemin ettiğini, bu yüzden de Mnp Paşa ile zamanında bu sebepten dolayı mahkemelik olduğunu söylemiştir. Bunu gerekçe ederek Mnp Paşa'nın kendisine yükleneceğini düşünerek böyle bir karar verdiğini sözlerine eklemiştir.¹⁴²

Bütün ısrarlarına rağmen Mehmet Tevfik Efendi, Müftü Efendi, Numan Bey, Hacı Sadık Ağa, Karakk Oğlu İbrahim Efendi, Kocabaı Topal Oğlu, Sabit Efendi ve Hacı Ömer Efendi ile birlikte davanın görüleceği meclis salonuna geçtiler ve daha sonra da Mnp Paşa'nın gelmesiyle birlikte dava görülmeye balandı. Dava baladıktan sonra davacı olan Muhtablar Merkepçi oğlu Osman ve diğer iki arkadaşı meclise girerek durumu anlatmaya baladılar. Mehmet Tevfik Efendi'nin ifadesine göre, muhtablar paralarını talep etmek için Halep Konsolosluğuna gittiklerinde Hoca Germani'nin konsolusun yanında Paşa'nın 600 kuru, Kadı'nın 250 kuru ve Müftü Efendi'nin¹⁴³ de Merkepçi Osman'dan 150 kuru aldığını, ancak hala davasının görmediklerini mahkeme heyetine söylemiştir. Sözlerine devam eden Mehmet Tevfik Efendi, bu lafları duyan Mnp Paşa'nın hiddetlenerek böyle bir parayı almadığını demesi üzerine, muhtablar ağırılmı ve Germani'nin böyle bir ifade kullandığına dair yemin ettiklerini söylemiştir. Bu sırada mahkeme meclisine giren Germani, muhtablara dönerek *"ben Paşa'nın 600 kuru aldığını söylemedim bu pezevenk Kadı'nın 600 kuru aldı"*¹⁴⁴ diye söylemesi üzerine kendisi de aynı şekilde Germani'ye "Pezevenk sensin" diye tepki göstermiştir. Ardından Germani'nin hakaretlerine devam ettiğini söyleyen Mehmet Tevfik Efendi, Germani'nin kendisine *"Sen Zeytinlu ve Ahmet Paşa ile birlikte oldun memleketi vurdurup yağma ettirdin*

---

¹⁴¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 2.

¹⁴² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 2.

¹⁴³ Mehmet Tevfik Efendinin 9 Rebiülevvel 1273 Cuma günkü durumasında orada bulunan müftünün olmadığını Germani'nin Topal Müftü diye başka bir müftüye parayı verdiğini söylemiştir. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 2.

¹⁴⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 2.

hırsızın pezevenk sen”¹⁴⁵ diye devam ettiğini söyledi. Daha vahim olarak gördüğü durum ise Germani'nin bu sözleri Münip Paşa'nın işaretiyle söylemesi idi.¹⁴⁶

Münip Paşa'nın bu tavrını görünce Germani'ye dönüp “*çelebim seninle davam yoktur*”¹⁴⁷ demiş ardından Münip Paşa'ya “*seninle davam ahkâm-ı adliyyede mürâfa'a oluruz senden namusumu isterim... pezevenk devlet-i aliyye meclisinde işi yoktur*” diyerek oturduğu yerden kalkıp mahkemeyi terk etmek istemiş, ancak merdiven başına geldiğinde Germani'nin katibi (tercümanı) Antakyalı Mustafa Efendi'nin yakasından tutup “*deyyus pezevenk nereye gidiyorsun*” diyerek kendisini zorla meclise geri götürdüğünü belirtmiştir.¹⁴⁸

Mehmet Tevfik Efendi zorla geri getirildikten sonra Münip Paşa ile eski husumetlerinden dolayı tartıştığını “*Germani beni bilmez benim onunla davam yoktur seninle mürâfa'a olurum*” dediğini mahkeme heyetine detaylı bir şekilde ifade etmiştir. Ardından meclis üyeleriyle beraber namaza gitmek için kalktığında meclis üyelerinin yarı yoldan geri dönüp Münip Paşa'nın yanına geldiklerini, kendisi ise doğrudan mahkemeye gitmiştir. Bu sırada Germani defterine yazdığı borcu kontrol etmek için Münip Paşa'nın emri doğrultusunda yanına Karaküçük oğlu İbrahim Efendi, Topal oğlu Agob ve Merkepçi oğlu Osman'ı alarak kendisinden birkaç dakika evvel mahkemeden ayrılıp konağına gitmiştir.¹⁴⁹

Mehmet Tevfik Efendi öğle namazını kıldığı sırada 25 kişinin gelip “*hoca (Germani) seni din ve imanına sövmüş aslı var mıdır*” diye sorduklarını kendisinin de Germani'yle probleminin olmadığını Münip Paşa ile sorunlar yaşadığını ahaliye söylemiş ahaliye bunun üzerine “*haydi Paşa ile sizi muhakeme edelim*” diye teklifte bulunmuşlardır. Bu esnada Musa Efendizâde Mehmet Efendi ve Halid Efendilerden halkı dağıtmaları için nasihatlerde bulunmalarını istedi.¹⁵⁰ Kalabalığın ise Hoca Germani'nin konağının yanmakta olduğunu söylemesi üzerine evine gitmiş ve dışarıya çıkıp kimseyle görüşmemiş hatta konağı tahkik etmeye bile gitmemiştir.¹⁵¹

---

¹⁴⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 3.

¹⁴⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 2-3.

¹⁴⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 3.

¹⁴⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 3.

¹⁴⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 3.

¹⁵⁰ Mehmet Tevfik Efendi'nin Rebiülahir 1273 Çarşamba günü duruşmasında orada bulunanlar arasında Musa Oğlu Mahmut ve Musa Efendizâde Mahmut Efendi'nin isimlerini zikretmiştir.

¹⁵¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 3.

Mehmet Tevfik Efendi'nin çarpıcı açıklamalarından biri de Mnp Paşa'nın emriyle Süleyman Bey'in kendisini vuracağı yönünde aldığı istihbarattı. Bunu ğrenen Tevfik Efendi her gece öldürülme korkusundan dolayı konaktaki ahır altında Avniye Askeri lağv edilinceye kadar saklanmıştı. Tevfik Efendi'nin ifadesine göre Mnp Paşa Şeker Obasından Tacirl İloğlu Kadir Ağa'ya *"kadıyı bitireceksiniz"* dediğini Kadir Ağa'nın da bu teklifi reddettiğini ardından mahkemeye yanına gelip *"seni bitmek üzere paşa beni getirtti idi lakin ben hırsızlık ederim ama Hz mer döŐeđine kurşun atmam sen müsterih ol"* Şeklinde güvence verdiğini söylemiştir.¹⁵²

Uzun bir süre gizlenen Mehmet Tevfik Efendi Ramazanın başlamasına iki gün kala Numan Bey'in adamlarından Halil Efendi'nin gelip zorla kendisini Őehirden çıkaracağını söylemesi zerine Numan Bey ile görüşmek istediğini haberciye söyleyince Numan Bey gelmiş ve durum değerlendirmesi yapmıŐlardır.¹⁵³ Mehmet Tevfik Efendi Maraş'tan çıkarılacağını anlamış ve ona göre hazırlıklarını yapmaya başladığı sırada çocuğu iek hastalığına yakalanmıŐtır. Çocuğun durumu kritik olduğundan Karagcek Oğlu İbrahim ile olak Ali Efendiler gelip çocuğa baktıktan sonra Mehmet Tevfik Efendi'nin gidiŐinin iki gün ertelenmesini sađlamıŐlardır. Yaşanan bunca tatsız olaydan sonra Süleyman Bey, Numan Bey ve Hacı Sadık Ağa bir olup Mnp Paşa ile Mehmet Tevfik Efendi'yi barıŐtırma teklifinde bulunmuşlardır. Böylece hep birlikte aradaki sorunları halletmek için mecliste bulunan Mnp Paşa'nın yanına gittiler. Burada Mnp Paşa ile konuŐtuktan sonra Germani'nin telef olan malları üzerine  dört saat kadar bir süre müzakerede bulundular. Müzakere esnasında KuŐcu Hafız ve Kudumi Efendi'nin oğlunun davalarına bakılmıŐ, Kudumi Efendi'nin oğlu suçsuz bulunurken KuŐcu Hafız ise Germani'nin evinden bir adet nal çaldığı için hapis cezasına aptırıldığını söylemiştir.¹⁵⁴

Ancak Mehmet Tevfik Efendi'nin ifadesinden Mnp Paşa ile barıŐmadıkları anlaşılmaktadır. Bu buluŐmadan iki gün sonra ardından Mnp Paşa ve Süleyman Bey'in emriyle Sergerde Hasan Ağa, olak Ali Efendi, Yüzbaşı Kara Osman Ağa, Simninli Beyinin oğlu Ali Ağa ve karındaşı Kır Serdarı İbrahim Ağa toplanıp

---

¹⁵² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 4.

¹⁵³ Numan Bey ve Mehmet Tevfik Efendi arasındaki görüşmede Numan Bey KuŐcu Ceridi, Seyhanlu, Nacarl, Evli ve Kılınlu köylerinden birkaç yüz adam toplayıp Mehmet Tevfik Efendi'yi zorla Őehirden çıkarmak için Mnp Paşa tarafından kethüda tayin edilmiş, ancak bunu kabul etmediğini söylemiştir. Onun yerine Süleyman Bey bu görevi üstlenmiŐtir.

¹⁵⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 4.

Mehmet Tevfik Efendi'nin evine geldiler. Aldıkları emir ise Mehmet Tevfik Efendi'nin evinden çıkartarak Naçar köyüne göndermeleri yönündeydi. Bu emirle birlikte Mehmet Tevfik Efendi'nin direktmesine rağmen evine zorla girerek hamile eşini ve çiçek hastası¹⁵⁵ olmuş çocuğunu dövmüşler, değerli eşyalarını gasp ederek yüz kadar atlı ile Naçar Köyü'ne göndermişlerdir.¹⁵⁶

Mahkemenin Mehmet Tevfik Efendi'ye sorduğu önemli sorulardan biride bazı adamlardan Germani'yi Maraş'ta isteyip istemediklerine dair herhangi bir söz işitip işitmediği hakkında olmuştur. Mehmet Tevfik Efendi ise kesin bir dille böyle bir şeyi işitmediğini söyledi.

Bu sorgulamaların ardından Mehmet Tevfik Efendi, mahkeme heyeti tarafından çelişkili ifadeleri yüzünden sorguya tutulmuştur. Germani'nin "*Hayır Paşa para almadı işte bu pezevenk kadı aldı*" sözünü Numan Bey, Turan Bey, İbrahim Efendi ve Hacı Ömer Efendiler Germani'nin içeriye girer girmez değil aksine ilamın okunduğu sırada sarf ettiğini belirtmişlerdir. Bu çelişkili duruma o gün telaşlı olduğunu hatırında o şekilde kaldığını belirtmiştir. Mehmet Tevfik Efendi'ye yöneltilen bir diğer soru şu şekildedir: "*Germani sana pezevenk kadı dediği halde pezevenk de sensin deyyus da sensin bir bezirgan katırcısın diyerek Germani'ye söylediğini Numan Bey ve Turan Bey böyle ifade ediyor ve Hacı Ömer Efendi ile İbrahim Efendi de pezevenk de sensin bir katırcısın dediğini şahadet ediyorlar sen mukabele ne suretle ettin?*" Mehmet Tevfik Efendi ise yalnızca "*Pezevenk sensin*" şeklinde cevap verdiğini daha fazla bir şey demediğini belirtmiştir.¹⁵⁷

Mehmet Tevfik Efendi mahkemede darp edildiği yönündeki ifadesi Numan Bey'in ifadesiyle karşılaştırılıp kendisine yöneltilmiştir. Numan Bey, Kadı Mehmet

---

¹⁵⁵ Dönemin hastalıkları için bkz. Fatma Yıldız, *19. Yüzyıl'da Anadolu'da Salgın Hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2014.

¹⁵⁶ Mehmet Tevfik Efendi olayı şöyle nakletmiştir; "Ben haremde idim cümlemiz birbirimize sarıldık ağlaşıyorken olduğumuz haremde kapısını açıp olduğumuz odamıza sergerde Hasan Ağa ve Çolak Ali Efendi ve Yüzbaşı Kara Osman Ağa ve Siminli Beyinin oğlu Ali Ağa ve karındaşı Kır Serdarı İbrahim Ağa mevcut askeriyle girdiklerini gördüm içeri girdiler bana çık dışarı dediler girmeyin haremime arz padişahındır var mıdır emriniz dediğimde Münib Paşa'nın ve Süleyman Beyin emriyle seni çıkarıp Nacar'a göndereceğiz dediler ben Nacar'a gitmem mukaddem mukaveleniz bahasını ve bu lanka göndermek olduğundan şimdilik beni Nacar'a göndermek istiyorsunuz dediğimde keyfin ile mi gidersin diyerek ayalimin saçına sarıldılar beni ve onları döverek çıkardılar ayalimin başlarında olan elmaslarını ve koynumda olan on bin kuruşumu ve sair zi-kıymet eşyalarımı yağma edip ayalimin hamli olan karnına döverek ve çocuğum biçare hastayı döverek cümlemizi çıkardılar." BOA, BEO.AYN.d: 1847, 4.

¹⁵⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 5.

Tevfik Efendi'nin Germani'nin aşağılayıcı lafları üzerine odayı terk ettiği sırada hemen peşinden gitmiş, Kadı Efendiye “*etmeyin içeriye buyurun*” diye rica etmiştir. O esnada Germani'nin tercümanı Mustafa Efendi'nin gelerek kadının yakasından tutmuş, ancak onu gönderip tekrar içeri davet ettiğinde “*burası Frenk memleketi oldu*” diye çağırıp bağırduğu yönünde ifade vermiştir. Mehmet Tevfik Efendi ise bir adamın yakasından tutup birkaç adamın da kendisini döverek odadan içeriye zorla soktuklarını, içeriye girdikten sonra Numan Efendi'yi gördüğünü söylemiştir. Fakat mahkeme Numan Bey'in Germani'nin tercümanından önce Mehmet Tevfik Efendi'nin getirmeğe gittiğini Hacı Ömer Efendi, İbrahim Efendi ve Turan Bey'in şahit olduğu hatırlatılınca, Münip Paşa'nın zaptiyelerinden sorup öğrendiği kadarıyla Germani'nin adamları tarafından darp edildiğini durumu tam hatırlayamadığını ama Numan Efendi'nin kendisini korumaya çalıştığını da sözlerine eklemiştir.¹⁵⁸

Mehmet Tevfik Efendi'nin 7 Kasım 1856 (9 Rebiyülevvel 1273) Cuma günkü duruşması olayları eksiksiz anlatması bakımından önemlidir. O gün de önceki duruşmalarına göre daha detaylı bilgileri mahkeme heyetine vermiştir. Germani'nin kendisine sürekli hırsız müfsit gibi kelimeler kullandığını yaptığı işe güvenmediğini “*sen hırsızsin müfsidsin kadı değilsin kefil isterim*” gibi aşağılayıcı sözler kullandığını dile getirmiştir. Kendisi de bu laflar üzerine mahkemeyi terk ettiğini ve suçsuz olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹

Maraş olaylarının ortaya çıkmasında sorumlu tutulan kişilerden biri olan Naib Mehmet Tevfik Efendi ve destekçilerinin yakalanarak hapse atılmasının doğru bir hareket olacağı ifade edilmiştir.¹⁶⁰ Fakat alınan ifadeler ve Adana'da görülen mahkemenin ardından Naib Mehmet Tevfik Efendi'nin sürülmesine karar verilmiştir. Hatta aynı belgede Mehmet Tevfik Efendi'nin muhtaçlara vermek amacıyla topladığı parayı da zimmetine geçirdiği belirtilmiş ve süreç hızlandırılmıştır.¹⁶¹

3.2. Meclis Azası Numan Bey'in İfadesi

Numan Bey, olay günü Germani ve meclis üyeleriyle birlikte bölgenin önemli şahsiyetlerinden Battal Bey'i yolcu etmek için sabah erkenden yola çıkmıştır. Battal

¹⁵⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 5.

¹⁵⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 6.

¹⁶⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı [HR.MKT]: 148/74.

¹⁶¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler [A.].MKT.MVL.: 87/50.

Bey'i gönderdikten sonra bazı meclis üyeleri o günün meclis günü olmadığından dolayı evlere dağılmayı teklif etmişlerdir. Numan Bey evine dönerken Zeytunlu eşkıyalarının Maraş'ta huzursuzluk çıkaracağını haber almış ve doğruca bunu bildirmek için Münip Paşa'nın yanına saraya gitmiştir. Saraya geldiğinde Mehmet Tevfik Efendi'yi Münip Paşa'nın Zeytunlu maddesi için çağırdığını bu sebepten dolayı ikisini mecliste otururken bulmuştur. Münip Paşa bir müddet sonra Mehmet Tevfik Efendi'ye Germani ile ilgili Halep'e gönderdiği tahrirat ve ilamların geri geldiğini bu davanın tekrar görülerek sonlandırılması istemiştir. Bu yüzden ikili arasında hararetli bir tartışma yaşanmıştır. Münip Paşa'nın Germani Olayının görülmesi için meclisi toplama isteğine Mehmet Tevfik Efendi'nin karşı çıkmasına rağmen Münip Paşa Germani'ye ve muytab esnafına asker göndererek meclise gelmelerini istemiştir.¹⁶²

Muytab esnafı çağrı üzerine mecliste hazır bulunmuşlar, ancak Germani duruşmada olamadığından yerine tercümanı gelmiştir. Böylece Mehmet Tevfik Efendi tarafları dinleyerek davayı görmeye başlamıştır. O sırada meclisten içeri giren Germani *“ben hazır değildim neden bun hilafı irtikâp ettin vakia ben hazır olmadığım vakit tercüman vekil olur ben bulunduğum vakit vekil olmaz”* diye Mehmet Efendi'ye çıkıştı. Bu laflar üzerine Mehmet Tevfik Efendi de *“ha tercüman olmuş ha sensin deyyus da sensin bir bezirgân katırcısın”* diyerek Germani'ye cevap vermiştir. Numan Bey olayın devamında Germani'nin Arapça olarak söylediği sözler üzerine hâkim efendinin Münip Paşa'ya *“senden namusumu isterim”* ardından *“benim Germani'yle davam yoktur seninle davam vardır”* diye sert bir şekilde çıkıştığını anlatmıştır. Münip Paşa bu sözler üzerine Kadı Efendiye *“bende senden şikâyetçiyim”* demiş ve ortam iyice gerilmiştir. Havayı yumuşatmak ve tarafları sakinleştirmek isteyen Numan Bey, Zeytunlu olayını çözmek için buraya geldiklerini, ancak *“padişah meclisinde birbirinize düştünüz”* lafını söylemesi neticesinde Münip Paşa tarafından beş ay hapse çaptırıldığını sözlerine eklemeyi ihmal etmemiştir. Mehmet Tevfik Efendi Münip Paşa'yla yaşadığı tartışma akabinde

---

¹⁶² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 7.

salonu terk etmiş ve Numan Bey de kendisinin peşinden giderek Kadı Efendiyi geri dönmesi için ikna ettiğini söylemiştir.¹⁶³

Mahkeme salonunda olayların fitilini ateşleyen parayı kimin aldığı mevzusu hakkında Numan Bey'in Mehmet Tevfik Efendi'yle aynı ifadeyi verdiği görülmektedir. Tartışmalar üzerine davaya bakmak istemeyen Mehmet Tevfik Efendi başka bir kadının davayı görmesini istedi. Numan Bey ise olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Hoca Germani cevabında geçti gayri dedi hâkim efendi cevabında geçmedi şimdi mahkemeye inirim ahaliyi başıma biriktirip kendimi tezkiye ettiririm bir sene oldu memleketinize geldim eğer ki pezevenkliğim zuhur ettiyse ben giderim zuhur etmedi ise seni sana bildiririm dedi ol vakit hoca Germani cevabında benim emniyetim kalmadı bu kadıdan kefil al diye paşaya hitap etti hâkim efendi ben şeriat memuru garibim dedi bana kim kefil olacak benim kefilim mahbes hanedir diye cevap verdi ayak üzerine kalkıp meramım bu idi nereye emredersen gideyim dedi paşa otur diye hâkim efendiye cevap edip hoca Germani de saye-i padişahide bir şey olmaz diye kefil olmadı baktık maslahatta rabıta bulmadı meclis azasından İbrahim Efendi ve Hıristiyan milletvekili Tavil Oğlu Hoca Germani ile defterlerine müracaat edip muhasebelerini görmek için gönderildi.”¹⁶⁴

Nihai karara varmak için Germani ve yanındakiler eve gidip gerekli belgeleri almak üzere mahkemeden ayrıldıktan sonra bütün meclis üyeleri bir olup saray camisine gidip namaz kılmaya karar vermişlerdir. Münip Paşa meclisin dağılmasını sakıncalı görerek herkesi geri çağırmış, fakat Mehmet Tevfik efendi geri dönememiştir. Mehmet Tevfik efendinin geri dönmediğini gören Münip Paşa azalara dönerek *“bu kadı bi-şuur adamdır bir fesat tekevvün ettirir gidin şunu kandırın”¹⁶⁵* diye mahkemede bulunan kişilere talimat vermiştir.

Mahkeme heyeti toplanmış Paşa'yla konuşurken Dikeçoğlu adında bir zaptiye gelerek bütün çarşının ayaklandığını öfkeli halkın Germani'nin tercümanı olan Mustafa Efendi'nin kardeşini çarşıda darp ettikleri haberini vermiştir. Durumun kötüye gittiğini anlayan Münip Paşa kontrolü sağlamak için meclis üyeleriyle

---

¹⁶³ Bu esnada Germani'nin tercümanı Mustafa Efendi hâkimin yakasına sarılmış, ancak Numan Bey tercümanı geri itmiş o sırada Mehmet Tevfik Efendi de yaşanan bu olay üzerine *“burası Frenk memleketimi oldu”* diye bağırıp çağırıştır. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 7.

¹⁶⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 7.

¹⁶⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 7.

müzakerede bulunurken halk toplanıp davanın görüldüğü yere gelmiştir. İçlerinde Hacı Yahya Efendizâde Hacı Mehmet Efendi, Zeliha Hocasâde Molla Hasan ve Dindarzâde'nin damadı Molla İsmail gibi kentin önemli simalarının bulunduğu kalabalık *“bu din bahsidir hâkim efendiye Germani pezevenk demiş imanına seb etmiş siz Müslüman değil misiniz bütün kâfire mi tabi oldunuz böyle hanedanlık mı olur niçin Germani'nin ağzına bir iki tokat vurmadınız”* diye meclis üyelerine serzenişte bulunmuşlardır. Numan Bey de bunun üzerine orada bulunan meclis üyeleriyle birlikte öfkeden gözü dönmüş halkı sakinleştirmek için *“Germani bu cevabı cümlemize demiş oldu şimdi paşa ile müzakere ettik Germaniyi Halepe def edecektir vazgeçin bunun sonu fena olur”* demesine rağmen halk yatışmamıştır. Dahası Germani'nin, evini taşıyan Darendeli bir adamı tüfekle vurup yaraladığı söylentisi üzerine öfkeli halk bir anda Numan Bey ve diğer meclis üyelerinin üzerine saldırmışlar ve zorla canlarını kurtarıp Münip Paşa'nın yanına kaçmışlardır.¹⁶⁶

Burada Münip Paşa'ya halka müdahale etmesi yönünde telkinlerde bulunan Numan Bey Paşadan istediği cevabı alamamıştır. Üstelik Germani'nin konağına saldıranları caydırmaları için Mustafa Paşa, Kerim Bey ve Miralay Mehmet Bey'e herhangi bir askeri kuvvet vermeden göndermiştir. Bu kişiler öfkeli halkı caydıramadığı gibi silahla tehdit edilmişler ve olay yerinden kaçmışlardır. Numan Bey bu sırada halkı isyana teşvik edenler arasında Paşa'nın Antepli bir kavasının¹⁶⁷ olduğunu da ifadesinde belirtmiştir. Numan Bey, halkı her ne kadar sakinleştirmeye çalışmış olsa da bundan sonuç alamadıklarını Germani'nin konağının 3 saat kadar yandığını ve o gece saat 12'ye kadar Münip Paşa'nın yanında kaldığını belirtmiştir. Ardından buradan çıkıp Müslüman ve gayrimüslim halkı yatıştırmak için Paşa'dan izin alıp evlerine dağılmışlardır.¹⁶⁸

3.3. Meclis Azası Hacı Ömer Efendi'nin İfadesi

Mahkeme olduğu gün orada bulunan azalardan bir diğeri de Hacı Ömer Efendi'ydi. Hacı Ömer Efendi olay günü Münip Paşa'nın kethüdası Battal Bey'i yola koymak için Maraş'a bir saat mesafe uzakta Erkenez'e kadar gitmiş, ardından Zeytunlu ahalisinin köprüyü basıp dört askeri götürdüğünü öğrenince olayı görüşmek amacıyla mahkemeye gitmiştir.

¹⁶⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 8.

¹⁶⁷ Numan Bey, bu adamın daha sonra Münip Paşa tarafından memleketine defedildiğini demektir.

¹⁶⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 8.

Mahkemeye geldiğinde Münip Paşa, Hacı Sadık Ağa, Mehmet Tevfik Efendi, Numan Bey ve Müftü Efendi'yi Germani ile muhtablar arasındaki dava üzerine konuşurken bulmuştur. Ömer Efendi'ye göre Germani'nin muhtablarla olan davasında Mehmet Tevfik Efendi'nin muhtablar lehine vermiş olduğu kararın Halep hâkimi tarafından tekrar görüşülmesi için Münip Paşa'ya belge gelmiştir. O da Mehmet Tevfik Efendi'ye belgeyi göstererek davanın o gün görülmesini istemiş, Mehmet Tevfik Efendi ise buna karşı çıkarak “*verdi molla olmakla âlim olmaz ya benim onu okutmağa liyakatim var isterseniz veliyyü'n-niama gönderin*” demiştir. Hacı Ömer Efendi mahkemede gelişen olayları tıpkı Numan Bey'in ifadesindeki gibi anlatmıştır.¹⁶⁹

Meclis üyelerinden İbrahim Efendi ve Germani'nin hesapları kontrol etmek için meclisten ayrıldıktan sonra Dikeç Oğlu adında bir zaptiyenin meclise gelerek Germani'nin tercümanı Mustafa Efendi'nin kardeşi Ahmet Ağa'nın çarşı esnafı tarafından dövüldüğü haberini getirmiştir. Bir müddet sonra Karlı İsmail Efendi ile birkaç adam mahkeme binasına gelip “*sizde dahi din iman kalmamış dininiz olsa siz dahi Germani'nin ağzına iki sille vururdunuz Germani şeriata sövmüş*”¹⁷⁰ sözleriyle meclis üyelerini azarlamıştır.

Halk toplanıp Germani'nin evine saldırdığında Kerim Bey, Münip Paşa'yı uyarıp bu işin uzamadan çaresine bakılması gerektiğini ısrarla dile getirmiş, hatta Numan Bey birkaç asker isteyip ayaklanan halkı yatıştırmaya gitmeyi dahi teklif etmiştir. Ancak bu teklifler kabul görmediğinden hiçbir müdahale yapılamamış ve Germani'nin konağı yanarak kül olmuştur.¹⁷¹

3.4. Meclis Azası Ahmet Turan Bey'in İfadesi

Ahmet Turan Bey, Adana Mahkemesindeki duruşmasında Numan Bey ve Hacı Ömer Efendi ile paralel bilgiler vermiştir. Bu kişilerden farklı olarak Mehmet Tevfik Efendi'yle Münip Paşa'nın tartıştığını Mehmet Tevfik Efendi'nin Germani'nin borçlu olduğuna dair ilam vermesi üzerine Münip Paşa'nın “*ayıp etmişsiniz düvel-i ecnebiye maslahatı oluyor beş on kuruş irtikap edip de ilam etmişsiniz işte ilamınız sebk ve sakkına mutabık olmadığından geriye Halep hâkimi*

¹⁶⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 8-9.

¹⁷⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 9.

¹⁷¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 9.

tarafından geldi"¹⁷² diye Kadı Efendiyi Germani davasıyla ilgili verdiği kararın çözümsüzlüğe yol açtığını iddia etmiştir.

Muytablar Mehmet Tevfik Efendi ile yaptıkları evvelki duruşmada Münip Paşa'nın altı yüz kuruş rüşvet aldığını söylemişlerdi. Bu iddialarını teyit ettirmek için mahkemeye çağırılmışlar ve "*biz rüşvet verdik demedik*" demeleri üzerine Münip Paşa kendini aklamış oldu.¹⁷³

Ahmet Turan Bey'in, Mehmet Tevfik Efendi'yle ilgili dikkat çeken ifadesi Germani'yle yaşadığı tartışmanın ardından "*ben şimdi buradan mahkemeye varırım ben beni fukaraya tezkiye ettiririm ol vakit pezevenkliğim zuhur etmezse seni sana bildiririm*" diye Germani'yi üstü kapalı tehdit ettiğini ima etmesi olmuştur. Diğer taraftan Ahmet Turan Bey'e göre, Münip Paşa'nın meclis üyelerini geri çağırdığında "*hâkim efendi bir münafik adamdır hoca Germani ile bunları barıştırınız*" diye uyarıda bulunmuştur.¹⁷⁴

3.5. Maraş Meclis Azası Kara Küçüzkâde İbrahim Efendi'nin İfadesi

Diğer meclis üyeleri gibi İbrahim Efendi de mahkemede yaşanan olayları birebir anlatmıştır. İbrahim Efendi'nin ifadesini diğer sanıklardan ayıran özellik ise halk ayaklandığı sırada Germani'nin yanında olup olayları birebir yaşamasıydı. Mehmet Tevfik Efendi Germani'nin lafları üzerine yerinden kalkıp giderken Numan Bey tarafından geri çağırılmıştır. Meclis üyeleri olayların tatlıya bağlanması için Germani'ye 4 bin kuruşu kendileri ödemeyi eksik kalanı da tamamlaması yönünde teklifte bulunmuşlar, ancak Germani cevabında "*vakta hatırlınız için on bin kuruş olsa dahi kabul ederim sonra muytablara bir oyun etti derler tezkiyem bozulur*" diyerek bu teklifi reddetmiştir. Germani'nin bu lafı üzerine müftü efendi söz alarak Germani'den borcu olmadığını ispatlamasını istemiştir. Bunun üzerine Germani evde bulunan defterinde borcun miktarının ve kime ödendiğinin yazılı olduğunu söylemiş ve yanına birkaç adam verilerek evde bulunan deftere bakması mahkemeye ara verilmiştir. Germani yanına aldığı güvenilir adamlarla eve giderken Münip

---

¹⁷² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 9.

¹⁷³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 10.

¹⁷⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 10.

Paşa'ya dönerek *“bu hâkim efendi bir fesat adama benziyor şayet bir fesat tekevvin ettirir bir kefil-i kavi olmayınca salıverme”* diye uyarıda bulunmuştur.¹⁷⁵

Bu lafları dedikten sonra Kara Küçükzâde İbrahim Efendi'nin de aralarında bulunduğu grup eve gitmişlerdir. Eve vardıklarında Germani'nin bahsettiği borç defterini incelerlerken Dikeç oğlu Ahmet adlı zaptiye gelerek Mustafa'nın kardeşi Ahmet'in halk tarafından dövüldüğü haberini ulaştırmıştır. Tercüman Mustafa Efendi bu hadiseyi duyduğu vakit yerinden kalkıp odada bulunan kılıç ve silahı alarak *“bu kadının başı altından anlaşılan kadıyı salıvermişler... Kılıcı alıp ben giderim kadıyı keserim”* diyerek yerinden kalkmıştır. Mustafa Efendi'nin telaşını gören Germani de harem odasına giderek çabucak bir çizme giyip beline bir silah ile kuşanmış tekrar odaya gelip kılıç bir çift kubur ve bir tüfek alarak eski yerine oturmuş ve atların hazırlamasını beklemeye başlamıştır.¹⁷⁶

Bu olaylar gelişirken Kara Küçükzâde İbrahim Efendi Germani'ye dönüp *“hesap görülemedi senin de telaşın var ben gidiyorum”* diyerek evden ayrılmak istemiştir. Evin dış kapısından dışarı çıkarken Zeliha Hoca Oğlu Hasan¹⁷⁷ önce Numan Bey'i ardından Küçükzâde İbrahim Efendi'yi itekleyerek Germani'nin konağına girmiştir. Kalabalık giderek artmış ve Germani'nin odasını taşlamaya başlamıştı. Bu taşlardan biri Halepli Anton'un kafasını yardığı gibi tüfek seslerinin de duyulmasıyla durum iyice kontrol edilemez hal almıştır. Kara Küçükzâde İbrahim Efendi ifadesinde bir zaman sonra Miralay Mustafa Paşa, Hacı Ömer Efendi ile beraberken tanımadıkları bir adamın beni İngiliz vurdu diye bağırarak yüzünde kanlarla kendilerine durumu anlatmaya çalıştığını ancak ona bana bakmayıp çabucak sarayın batı tarafına doğru kaçarak saraya Münip Paşa'nın yanına gelmişlerdir.¹⁷⁸

Küçükzâde İbrahim Efendi'ye göre eğer Numan ve Kerem beylerin asker olarak Germani'nin evine giden halkı dağıtma tekliflerini Münip Paşa kabul etseydi Germani ve ailesinin kurtarılması ihtimal dâhilindeydi.¹⁷⁹

¹⁷⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 10-11.

¹⁷⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 11.

¹⁷⁷ Küçükzâde İbrahim Efendinin ifadesine göre Germani'nin evine giren ilk kişi Zeliha Hoca'nın Oğlu Hasan Efendi idi. Hanesi Boğazkesenedir.

¹⁷⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 11.

¹⁷⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 12.

3.6. Germani'nin Tercümanı Mustafa Efendi'nin İfadesi

Mustafa Efendi olayın yaşandığı gün 2 tane kavasın¹⁸⁰ gelerek Germani ile birlikte mahkemeye çağırılmıştır. Çağırılma nedeni olarak bir gün önce Zeytinlu eşkıyalarının Ceyhan Köprüsü'nü¹⁸¹ yakıp 5-6 zaptiyeyi kaçırdıkları olayı bir gün önce Münip Paşa ile müzakere ettiklerini ve bu yüzden mahkemeye çağırıldıklarını düşündü. Mahkemeye geldiklerinde Münip paşa ve meclis üyeleri hazır bir şekilde meclis salonunda beklemekteydiler. Ardından Münip Paşa, elinde tuttuğu kâğıtları Mustafa Efendi'ye uzatarak Germani'ye tercüme etmesini istemiştir. Kâğıtların biri Halep valisi Hamdi Paşa'dan diğeri de Halep'te bulunan İngiliz konsolosundan gelmişti. Halep valisinden gelen kâğıtta Germani ile muayeneler arasındaki davanın tekrar görülmesi istenirken, İngiliz konsolosundan gelen belgede Germani'nin bahsi geçen 4 bin kuruşu muayenelerden birine ödediğini ama kime verdiğini bilmediği için bunun bulunup ortaya çıkarılması yazmaktaydı.¹⁸²

Mustafa Efendi'ye göre Germani'nin kızdığı durum Mehmet Tefik Efendi tarafından verilen ilamdan ne meclis azalarının ne de Münip Paşa'nın haberlerinin olamamasıydı. Germani, Münip Paşa ve meclis üyelerinin bu ilamdan haberleri olmadığını öğrenince Mehmet Tefik Efendi'ye dönerek *"bu ilamı sen kendiliğinden vermiş olduğun zahir oldu bu maddeden rüşvet almamış olsan ilamı murafaasız vermezdin"* demiştir.¹⁸³ Bu laf üzerine başlayan tartışmayla Germani ile Mehmet

¹⁸⁰ Kavas, sözlükte Kavs kökünden fail olan kavvâs "ok yapan ve ok atan kimse, okçu" demektir. Terim olarak "tüfekli asker, silahlı asker, silahlı muhafız", özellikle yüksek düzeydeki devlet görevlileriyle sefir, konsolos ve mübaşir gibi hariciye yetkililerinin maiyet ve hizmetlerinde, daha çok elçilik ve konsolosluklarda, bunun yanında, banka ve patrikhane gibi resmi dairelerde görevli özel elbisesi olan "yasakçı, polis asker ve koruma görevlisi" anlamlarını ifade eder. Osmanlılarda ne zaman kurulduğu açık bir şekilde bilinmemekle birlikte önceleri yasakçı, değnekçi, haberci ve kavas, 1826'dan itibaren daha çok kavas, bazen da çavuş adıyla anılan bu teşkilâtın yeniçeri teşkilâtıyla birlikte mevcut olduğu tahmin edilebilir. Mehmet Canatar, "Kavas", *DİA*, 25, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s. 66.

¹⁸¹ Ceyhan Irmağı üstündeki Ceyhan köprüsü, Kahramanmaraş- Göksun eski yolundadır. Hazineye ait olan köprü, Kılavuzlu köyüne bağlıdır. Köprü'nün inşa kitabesi olmadığından yapım tarihi belli değildir. Köprü'nün adına ilk defa 1563 tarihli Maraş Tahrir Defteri'nde rastlanılmıştır. Burada köprü'nün adı, "Cisr-i Ceyhun" ve "Cisr-i ab-ı Ceyhun" şeklinde geçmektedir. Köprü'nün yakınındaki bazı köylerin Dulkadir Beyi Alaüddevlî Bey tarafından Maraş'ta yaptırılan nebeviye Medresesi'nin vakfi olduğu belirtilmiştir. Köprü'nün daha önce de var olmakla beraber bir de XV. yüzyılda Dulkadir Beyliği döneminde yapıldığı kaydedilmiştir. 1563 tarihli Maraş Tahrir Defterinde, köprüden kışlaktan yaylağa, yayladan kışlağa giden Yörüklerden, Türkmenlerin keçi ve koyunlarından yol vergisi alınmayıp sadece tüccar ve celep Keşan'dan yol vergisi alındığı ve köprü'nün yıllık gelirinin 15.000 akçe olduğu kaydedilmiştir. Kemalettin Koç, *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi*, Kahramanmaraş: Ukde Yayıncılık, 2010, s. 250. Ayrıca bkz. *1967 Maraş il Yılığ*, s. 225.

¹⁸² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 12.

¹⁸³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 12.

Tevfik Efendi restleşmişlerdir.¹⁸⁴ Dozu giderek sertleşen bu tartışmada Germani Mehmet Tevfik Efendi'ye pezevenk¹⁸⁵ demesiyle birlikte Kadı Efendi kalkıp meclisten ayrılmak istemiştir. Mustafa Efendi, Numan Bey ile birlikte kadıyı geri döndürmek için kalkmışlar ve Numan Bey kadıyı ikna etmeyi başarmıştır.

Kadı Mehmet Tevfik Efendi mahkeme salonuna geri döndüğünde Germani ile muhtablar arasında olan para mevzusunu büyümeye başlayınca Numan Bey olayı tatlıya bağlamak için paranın yarısını ödemeyi teklif etmiştir. Fakat Germani *“mademki bu parayı dava ettiler bir para bu babda vermem lakin cami ve kilise binasına veyahut bir köprü tamirine on bin kuruş isterseniz veririm şimdi bir akçe vermem”* diyerek tepkisini ortaya koymuştur.¹⁸⁶

3.7. Germani'nin Evinin Yakıldığı Sırada Gelişen Olaylar

Mustafa Efendi para olayını tekrar gözden geçirmek için Germani'nin evinde bulunan deftere bakmaya gittiklerini, bu sırada Dikeç Oğlu adında bir zaptiyenin gelerek *“buraya size haber vermeye geldim durmayın savuşun iş fenalaştı halk geliyor”* şeklinde kendilerini uyardığını belirtmiştir. Vaziyeti Germani'ye tercüme ettiğinde Germani'nin bu duruma Kadı Mehmet Tevfik Efendi'nin sebep olduğunu dile getirmiş ve durumu öğrenmek için atlarını hazırlatarak çarşıya gidip bakmak istemişti. Ancak öfkeli halk Germani'nin evine çoktan yaklaştığından hiçbir yere kıpırdayamamışlardı. Mustafa Efendi olayın yaşandığı gün Germani'nin evinde bulunmuş ve yaşananları şu sözlerle anlatmıştır:

“Yanıma uşak avdet eyledi neye geriye döndün diye sual ettim cumhur kapıda bekliyor çıkılmaz dedi böyle der demez bizi halk taşlamaya başladılar her bir şeyi terkedip konağın içerisine çıkıp kapattık sonra o vakitte konağın bir tarafından ateş vermişler konak yanmaya ve bir taraftan da silah sıkmaya başladılar onu görünce bir taraftan yakıyorlar bir taraftan silah sıkıyorlar bu ne demektir diyerek hoca Germani de beş el tüfek sıktı o halde hoca Germaniyi dizinden atılan silahtan vurdular oraya yıkıldı bende oradan hoca Germaniyi kaldırıp büyük oda vardı oraya götürdüm artık ümidimiz kati oldu hoca Germani

¹⁸⁴ “... Hayır ben rüşvet almadım sen Halep'te paşa altı yüz kuruş ve benden dolayı altı yüz kuruş ve müftü efendi yüz elli kuruş rüşvet aldılar ilamı verdiler diye söylemişsin diye Hâkim Efendi Hoca Germani'ye cevap verdi hayır ben paşa için söylemedim fakat senin için ve bir de bu müftü değil Topal müftü için rüşvet almışlar diye söyledim.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 12.

¹⁸⁵ “Her ne kadar ben Frenk isem de şariatçe anlarım ve bilirim mademki ben murafaaya geldim diye ilamın verildiğinden paşanın ve aza-yı meclisin dahi haberleri yoktur böyle bi-gayr-ı hakkın ilam veren pezevenktir.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 12.

¹⁸⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 13.

madaması ve çocuğu ve bir de hizmetçi ihtiyar karı ile küçük çocuğu ve hüddam Mehmet ve Hristiyandan Artin ve bir de ben ve bir de benim uşağım Hasan oraya cem olduğumuz odayı da derhal ateş sardı yanımızda bulunan o koca karı Germaninin küçük çocuğunu alıp nasılsa dışarıya çıkmış ve hüddam Mehmet dahi odanın penceresinden kendisini aşağı attı baktım halas yoktur hoca Germaninin madamasına kalk şu çocuğu al sen çık git sana bir şey demezler dedim hoca Germani mademki böyle vuruldu burada yanacaktır o yandıktan sonra bende bundan yanarım gitmem deyip cevap verdi sonra Artin olduğumuz odanın bacasından çıktı gitti hoca Germani madaması ve bir çocuk ve bir de ben ve bir de uşağım Hasan onda kaldık ateş artık kapıdan ve etraftan içeriye yürüdü can alametiyle ben kendimi bacanın deliğine attım o benim uşağa gel yat omzuna zıktım gördüm ki halk birikmiş beni görünce işte İngiliz çıktı diye beni onda uttular beni soydular beni balta ile mi bıçakla mı birkaç yerimden yaraladılar damın üzerinden beni aşağı attular birkaç adam da üzerime aşağıda hücum ettiler onlar üzerime hücum edince vezir namında bir adamla Katurcı Süleyman ve Kayserili Ahmet Efendi beni tuttular müteveffa Süleyman Paşa'nın haremi Şerife Hanımın evine götürdüler sonra bir takım adamlar Germaninin evi yandıktan sonra toplandılar oraya geldiler”¹⁸⁷

Mustafa Efendi yangından kaçıp Şerife Hanım'ın evine saklandıktan sonra öfkeden gözü dönmüş halkın evde saklanan kişinin Germani olduğunu düşündüklerinden zorla Şerife Hanım'ın evine girmeye çalışmışlardır. Hatta ileri giderek eğer Germani'yi teslim etmezse evi yakma tehdidinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Şerife Hanım Oğlu Bekir Bey dışarıdan bir adamla¹⁸⁸ eve girip Germani'nin evde olmadığını teyit ettirince halka haber vermişler ve böylece halk sakin bir şekilde dağılmıştır. Mustafa Efendi bir sonraki gün Miralay Mehmet Bey'in konağına götürülüp orada saklanmış, ardından Münip Paşa'yla görüşüp Halep'e gitmiştir.¹⁸⁹

Mahkemenin Mustafa Efendi'ye son soru ise Germani'yi yaralayan kurşunun ne taraftan geldiği olmuştur. Mustafa Efendi cevabında sokak tarafından atılan bir kurşun olduğunu söyleyerek eve geldiklerinden yarım saat sonra halkın toplanıp evi

¹⁸⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 13.

¹⁸⁸ Bu kişi Maraş Ahalilerinden Semerci Oğlu Ali'dir. III. Bölümde hakkında detaylı bilgi verilecektir.

¹⁸⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 13.

ateşe verdiğini belirtmiştir. Hatta Dikeç oğlu adlı zaptiyenin gelip onları uyarmasıyla birkaç kişiyi daha hayatının kurtulduğunu sözlerine eklemiştir.¹⁹⁰

3.8. Nergis Oğlu Agop'un İfadesi

Olayın yaşandığı gün Agop, Mehmet Tevfik Efendi ve Muhzır İbrahim ile birlikte Germani davası görüldükten sonra mahkemeden çıkıp saraya doğru yola koyulmuşlardır. Yolculuk esnasında Mehmet Tevfik Efendi Muhzır İbrahim'den ahi ve şeyhi çağırmasını istemiş, İbrahim de emri alıp oradan ayrılmıştır. Nergis oğlu Agop verdiği ifadede İbrahim'in yanlarından ayrılırken *"bu gâvuru öldürmeyince ölmez"*¹⁹¹ diyerek yanlarından uzaklaştığını bir zaman sonra halkın toplanıp Kadı Efendi'nin yanına gelerek olan biteni anlatmasını istemiştir. Kadı Efendi'nin yanına gelen kalabalık Germani'nin öldürülmesi gerektiğini Kadı Mehmet Tevfik Efendi'ye hararetli bir şekilde söylüyorlardı. Mehmet Tevfik Efendi ise öfkeli kalabalığı *"eğer ki hristiyandan bir kimseye zerre kadar hata getirecek olursanız yerine sizin beşinizi öldürürler o sevdadan vazgeçin"*¹⁹² diyerek yatıştırmaya çalışmıştır. Bu esnada Muhzır İbrahim'in bir dama çıkıp oradan ayrılan halka *"haydi yukarıya gidin burada ne maslahatınız var"* diyerek halkı Germani'ye karşı isyana teşvik etmiştir. Muhzır İbrahim hakkında iddialarına devam eden Agop, Muhzır İbrahim'in çarşı ve pazarda *"dini muhammed kalmamış ne duruyorsunuz"* diye halkı galeyana getirdiğini söylemiştir.¹⁹³

Öte yandan mahkeme heyeti Agop'a *"din-i Muhammediye battı mülk İngiliz eline girdi ne duruyorsunuz"*¹⁹⁴ şeklinde bir takım sözler söyleyip halkı isyana teşvik ettiği yönünde iddialar hatırlatılınca, Agop bu iddiaların asılsız olduğunu kendisinin böyle bir şey söylemediğini mahkeme heyetine yemin ederek kabul etmemiştir. Mahkeme heyeti Agop'un ifadesinin hemen ardından Muhzır İbrahim'i sorguya çekmiş ve hakkındaki iddiaları sormuştur. Özellikle neden ahiye ve hattata

¹⁹⁰ "Fakat bir şey kaldı ruhsat verirsiniz onu da söyleyeyim eğer Dikeç Oğlu Ahmet karındaşımın atına binip de cumhurun geldiğini evvelce haber vermemiş olaydı malumunuz olsun ki uşaklarımızdan sekiz on kişi daha Germani'yle beraber yanarlardı bu adamın gelip haber vermesi o adamların canını kurtardı." BOA, BEO.AYN.d: 1847, 13.

¹⁹¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 14.

¹⁹² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 14.

¹⁹³ Nergis oğlu Agop Muhzır İbrahim'in söylediğini iddia ettiği bu sözleri bir diğer Muhzır Mehmet'den duyduğunu mahkemede belirtmiştir. "Tevatüren herkeslerden işittim ve işittiğimden başka bana dahi böyle Muhzır İbrahim'in çarşıda bağırarak halka ilan ettiğini bizim arkadaşımız diğer Muhzır Mehmet dahi haber verdi yüzüne dahi söylerim." BOA, BEO.AYN.d: 1847, 14.

¹⁹⁴ BOA, BEO.AYN.d, 1847, 14.

Germani'nin kadiya mecliste deyyus ve pezevenk dediğini doğrudan söylediği sorulmuştur. Neden olarak bu kişilerin kadının kendilerini çağırma sebeplerini sordukları için olayları anlattığını ve bu sözleri başka kimselere söylemediğini ifade etmiştir.¹⁹⁵

---

¹⁹⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 14.

4. GERMANİ OLAYI'NA KARIŞAN KİŞİLERİN İFADELERİ

Germani'nin İslam'ı temsil eden bir makamda bulunan Kadı Mehmet Tevfik Efendi'ye hakaretlerde bulunması Maraş halkının tepkisine yol açmıştır. Bunun yanı sıra yıllardır büyük sıkıntı çektikleri Zeytinlu eşkıyasının Germani ile birlikte olup evinin önünde toplanan kalabalığa ateş açtığı söylentisi olayların büyümesine neden olan bir başka etmen olmuştur. Devlet olaylara karışanları, halkı galeyana getirenleri tespit edip Adana'da görülen mahkemede ifadelerini almış ve olayı çözüp suçluları tespit etmeye çalışmıştır. Germani mahkemede Kadı Efendiye “pezevenk, deyyus” gibi ithamlarda bulunduktan sonra Kadı Mehmet Tevfik Efendi mahkemeyi terk etmiş, gerek zorla gerekse ricayla geri dönmüş, fakat davayı görmeyeceğini belirtmiştir. Kendisine edilen bu hakaretin sorumlusu olarak Münip Paşa'yı gördüğü için şehrin büyükleri ve ileri gelenlerinin önünde onunla davasının görülmesini istemiştir. Namaz vakti geldiği için mahkeme heyeti camiye giderken, Germani de borcu olmadığını kanıtlamak için defterini almaya evine gitmiştir. Mahkemede olayın Maraş halkı tarafından duyulması üzerine halk toplanarak önce kadıya gelip işin aslını öğrenmişlerdir. Kadı Mehmet Tevfik Efendi her ne kadar dağılmalarını ve olayın abartılmaması gerektiğini söylese de Maraş halkı onu ve mahkemenin diğer üyelerini dinlemeyerek Germani'nin evine gitmişlerdir. Bu bölümde Germani'nin evine gidip orada taşkınlık yapan, Germani'nin eşyalarını yağmalayan ve iftiraya uğrayan kişilerin ifadeleri üzerinden olayın sosyal boyutu ele alınıp değerlendirilmiştir.

Germani ve tercümanı davanın görüşüldüğü sırada mahkemeye varmışlar ve Germani kadıya “pezevenk” diyerek davanın daha önce görüldüğünü neden daha sonra muvtablar lehine karar verdiğine kızmıştır. Kadı Mehmet Tevfik Efendi ise:

“Benim ilamım hüküm ilamı değildir ve yalan da söylemedim senin vekilin gelip mecliste bu esnaf ile murafaa olmadı mı ve eda olundu iddiasında bulunduğunuz akçe kimlere verilmiştir diye sizden sual olundukta kimlere verdiğimizizi bilmiyoruz lakin defterimizde mahalli kapanmış olduğundan verdiğimizize şüphemiz yoktur cevabını vermediniz mi ve şahit olmadıkça ve pusulalarınız bu adamların yedlerinde buldukça bu akçe sizin deyninizdir diye şer'an size cevap verilmedi mi ve sende bu maddeye fısıl vermeksizin Halep'e gitmedin mi şu vukuatlar üzerine benim verdiğim ilam bunları nakilden ibarettir pezevenkliği ve yalancılığı kabul etmem hem seninle benim bir davam yoktur” diye cevap vermiştir.

Bunun üzerine Germani Arapça bir kaç söz söylemiş ve Kadı Mehmet Tevfik Efendi mahkemeyi terk etmeye kalkışmıştır. Münip Paşa olayın büyümemesi için Numan Bey ve Germani'nin Tercümanı Mustafa Efendi'yi göndererek Mehmet Tevfik Efendi'yi geri dönmeye ikna etmelerini istemiştir. Bu olay yaşanırken mahkeme salonunda Kara Hacı Mehmet ve Hacı Ali adlı muaytablar Merkezçi oğlu Osman'ın parayı aldığını söyleyerek şahit bulmak maksadıyla çarşıya gittiler. Böylece Germani artık dargınlık geçti diyerek olayın son bulmasını istediğini millete söyledi. Fakat Mehmet Tevfik Efendi Germani'nin kendisine söylediği pezevenk lafına içerlenmiş ve davayı görmeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Germani, Kadı Mehmet Tevfik Efendi'nin tepkisinden korktuğu için can güvenliğinin tehlikede olduğunu düşünerek kefil alınmadan salıverilmemesini Münip Paşa'dan istemiştir. Münip Paşa da herhangi bir şey olmayacağını belirterek Germani'nin evinde bulunan borç defterini incelemek için Kara Küçükzâde İbrahim Efendi ve Topal Oğlu'nu Germani'nin yanına vererek gönderdi. Mahkeme heyeti biraz daha mahkemede kalmış Zeytunlu'yla ilgili konu görüşülmeyince öğle namazını kılmak üzere dağılmışlardır. Fakat Münip Paşa tatsızlığın giderilmesi için meclis üyelerini tekrar geri çağırılmıştır.¹⁹⁶

Bu esnada Mehmet Tevfik Efendi Muhzır İbrahim ve Ayvazı Agop ile hükümet konağından çıkıp Çöplü Damın yanına gelince Mehmet Tevfik Efendi ahi ile hattat şeyhini mahkemeye çağırması için Muhzır İbrahim'i görevlendirmiştir. İbrahim'in "sebuk şuur" bir adam olmasından bahisle o gün mahkemede olanlara şahit olduğunu hattat ve ahinin yanına giderken geçtiği çarşı ve pazarda "*Germani hâkim efendiye mecliste pezevenk deyyus dedi şimdi efendi paşa ile muhakeme olacak dükkânları kapayın*" gibi sözler söyleyerek ahaliyi kışkırtmıştır. Dahası Zeytunlu olayından dolayı zaten sinirli olan halk yol üzerinde "*din kalmamış Germani hâkim efendiye mecliste pezevenk demiş ve Zeytunlu eşkıyası gelip Germani'nin hanesine tahassun etmiş*" gibi sözler söyleyip Germani'nin evine doğru silahlanarak harekete geçmişlerdir. Durumu gören Germani de silahına davranmış ve birkaç adamı yaralamıştır. Bu esnada Kuşçu oğlu Mustafa "*bunu yakmalı haydi git bizim evden ateş getir*" diyerek Sofu Mustafa'yı evine göndermiş, böylece Germani'nin evini yaktılar.¹⁹⁷

¹⁹⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 19.

¹⁹⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 20-21.

Olayın bir başka boyutu ise Kadı Mehmet Tevfik Efendi hakkında Maraş Mahkemesinde yapılan iftiralardı. Bu sebepten ötürü Maraş olaylarının ortaya çıkmasında sorumlu tutulan kişilerden biri olan Naip Mehmet Tevfik Efendi ve destekçilerinin yakalanarak hapse atılmasının doğru bir hareket olacağı ifade edilmiştir.¹⁹⁸ Kadı Efendi'nin olay günü mahkemeye doğru giderken yol üzerinde “*din kalmadı Müslümanlık yitti Germani mecliste bana pezevenk dedi*” gibi birtakım sözler söylediğini ahali mahkemede ifade vermiş, ancak yapılan tahkikattan sonra kadıya iftira atanların sonradan şahadet ederek kadıyı ne gördüklerini ne de öyle bir şey derken duyduklarını belirtmişlerdir. Böylece Kadı Mehmet Tevfik Efendi, Germani Olayından aklanmıştır. Fakat muhtaçlara verilmek için toplanan parayı zimmetine geçirdiği için Maraş'tan sürülmüştür.¹⁹⁹

Olayların devamında Kara Hacı Mehmet ve Hacı Ali adlı davacı muhtablar parayı Merkezçi Osman'ın alıp yediğini belirterek Germani ile borçları olmadıkları yönünde anlaşılabilir ve buna şahit bulmak için mahkemeden ayrıldılar. Çünkü Osman'ın hapisten çıktığı gün esnaftan birkaç kişi Osman'ın yolunu kesip paralarını istemiş ve Osman da “*işte paranızı Germani'den aldım yedim ne yapacaksınız*” diye Âşıklı Oğlu Hacı Ali, Hafız Oğlu Ahmet, Haccacın Ömer, Terlikli Oğlu Mehmet ve Şeyh Mihâl Oğlu adlı kişilere bu lafları söyledi. Kara Hacı Mehmet ve Hacı Ali de bu kişileri şahit göstermek için dükkânlarına gittiler. Merhum Hacı Mehmet ve Hacı Ali'nin zarara girdikleri, özellikle Halep'e gitmek için epey bir para harcadıkları göz önünde bulundurularak halkı bunların galeyana getirdiği düşünülmüş, ancak bunların herhangi bir kimseye olayı anlatmadıkları ortaya çıkmıştır.

Olaylara karışanlara neden Germani'ye saldırdıkları sorulduğunda kimisi çarşıda oldukları sırada bir gürültü koptuğunu herkesin dükkânlarını kapatıp Germani'nin kadıya pezevenk dediğini ve Zeytunlu eşkıyasını yanına topladığı yönünde duyumlar aldıklarını ve bu yüzden Germani'nin evine gittiklerini söyledi. Bir kısmı da Zeytunlu eşkıyasının Maraş'ı bastığını zannedip kalabalığa uyduğunu ifade etti.²⁰⁰

---

¹⁹⁸ BOA., HR.MKT., 148/74.

¹⁹⁹ BOA.,A.}.MKT.MVL., 87/50.

²⁰⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 20-21.

4.1. Nalbant Esnafından Mehmet Oğlu Hacı Hüseyin

Olay sırasında Boğazkesen'in aşağısında Vehbi Efendi'nin konağının yanındaki dükkânında bulunan Hüseyin Efendi, Kadı Mehmet Tefvik Efendi'nin sessizce ve yalnız bir şekilde “*ehl-i islamlık kalmamış*” diyerek dükkânın önünden geçtiğini Adana Mahkemesindeki duruşmasında ifade etmiştir. Ancak mahkeme heyeti Hüseyin Efendi'nin Maraş'ta yapılan mahkemede “*naib mahkemeye giderken ağlayaraktan vay ahali niçin duruyorsunuz Germani benim dinime sövdü Müslümanlık kalmadı şeriat kalktı dükkânları kapayın*”²⁰¹ şeklinde ifade verdiği hatırlatmış, Hüseyin Efendi böyle bir ifade vermediğini ifadenin altında bulunan mühründe kendisine ait olmadığını söyleyerek bu iddiayı reddetmiştir. Hatta o sırada Mehmet Tefvik Efendi'nin ayvazı olan Agop'a, muhzırı İbrahim'e ve Hacı Hüseyin'in ortağı olan Afşar oğlu Hacı Ali'ye bu durum sorulduğunda kadı Mehmet Efendi'nin hiçbir şekilde Hacı Hüseyin'in dükkânının önünden geçmediğini belirtmişlerdir. Şahitlerin bu sözleri üzerine hemen söz alan Hacı Hüseyin Efendi Maraş'ta hapse koyulup dayakla tehdit edildiği için Kadı Mehmet Tefvik Efendi hakkında iftirada bulunduğunu itiraf etmiştir.²⁰² Her ne kadar olaylara karışmamış olsa da Mehmet Tefvik Efendi'ye iftirada bulunduğu için tevkif kılınmıştır.²⁰³

4.2. Demirci Esnafından Durdu Mehmet

Hacı Hüseyin Efendi gibi tehdit edilerek Kadı Efendiye iftira etmesi için dövölüp darp edilen bir diğer kişi Durdu Mehmet'dir. Durdu Mehmet, olaylar esnasında herhangi bir şekilde dükkânının önünden ayrılmayıp akşam ezanına kadar dükkânının önünde oturmuştur. Ancak Maraş'ta verdiği ifadede Kadı Efendi'nin halkı galeyana getirdiği yönündeki ifadesi hatırlatılınca Kadı Efendiyi görmediğini hatta tanımadığını bile söylemiştir.²⁰⁴ Bunun üzerine Maraş'ta Kadı Efendi hakkında söylediklerinin yalan olduğu üzerine yemin etmiş ve davası bitmiştir.²⁰⁵

²⁰¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 15.

²⁰² Böyle bir iftira atmasının nedenini Vehbi efendinin dükkânında kıracı olduğundan dolayı Vehbi efendinin uşağı Abdurrahman gelip kendisine hâkim efendi hakkında o sözleri söyleyip kurtulmasını söylediğini beyan etti. Dahası bu olaydan bir gün önce Münip Paşa'nın kendilerini saraya isteterek dövdüğünü mahkemeye itiraf etmiştir. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 16.

²⁰³ BOA., BEO. AYN.d, 1849, Numro-i Jurnal 49.

²⁰⁴ Durdu Mehmet Efendi Maraş'taki baskıyı şu şekilde anlatmaktadır: “Germani yandıktan bir ay sonra teftişe kalkıştılar bunun için her esnaftan da onar kişi topladılar bende esnaf şeyhi olduğumdan beni de götürdüler oraya vardık herkese ne gördünüz diye söyle diyorlar bir şey görmedik diyenlerin

4.3. Demirci Esnafından Aba Ticaretiyle Meşgul Dükkâncı Ciğeroğlu Hüseyin

Hüseyin Efendi'de Maraş'taki baskıyla yalan söyleyen bir diğer esnaftır. Ancak Adana'da görülen mahkemede:

“Germani maddesine dair bildiğimizi sual ettiler haberimiz yok dedikçe başladılar dövmeğe nöbet bana geldi bende görüyorsunuz ihtiyar bir adamım dayak yemeğe kudretim yok söyle diye başladılar beni zorlamaya ne söyleyeyim bir şey bilmem dedimse de öteki beriki de adam hâkim efendi şunu bunu söylerken gördün de dediler bende hâkim efendiye Taşlı Yokuşun başında rast geldim Germani bana deyyus pezevenk dedi din iman kalmamış diye söylediğini dedim kurtuldum Allah hakkı için ve Resulü hakkı için hâkim efendiyi görmedim hayfımden yalan yere şahadet ettim.”²⁰⁶ diyerek Mehmet Tevfik Efendi'ye attığı iftirayı itiraf etmiştir.

4.4. Cıgıcı Mahallesinden Molla Süleyman

Molla Süleyman halkın Germani'yi katlettiği gün öğle saatlerinde önceki gün görülen davasına ait parasını almak için mahkemeye gitmiştir. Germani Olayı'yla ilgili teftişlerin yapıldığı sırada mahkemeye gittiği öğrenilince Münip Paşa tarafından dayak atılarak zorla yalan söylenmiştir. Maraş'ta söylediklerinin tamamen dayaktan kurtulmak için uydurduğu yalan olduğunu belirterek duruşması bitmiştir.²⁰⁷

4.5. Muhzır Mehmet

Muhzır Mehmet mahkemede olayların yaşandığı sırada mahkeme kâtibi Hacı Ali Efendi ile tereke yazmaya gitmiştir. İşini yaptığı esnada Muhzır İbrahim'in gelerek *“ortalığın boku çıktı ne duruyorsun burada... İngiliz Germani mecliste hâkim efendiye pezevenk dedi”²⁰⁸* şeklinde ifadelerde bulunduğunu belirtmiştir. Ardından mahkemeye gelmiş ve Kadı Efendi'nin emriyle Mesud Efendi'nin yanında toplanmış olan ulema efendileri çağırarak görevlendirilmiştir. Ancak ulemayı bulamayıp geri döndüğünde halkın mahkemeye geldiğini ve Kadı Efendiyle konuştuğunu görmüştür. Kadı Efendi halka *“sakın Allah'ı ve Resulü severseniz benim için yukarıya saraya doğru gidip de bir fesat çıkarmayın şeriatça bir yoluna bakarız”* demesine rağmen halk Germani'nin evine doğru yürüyüşe geçmiş ve bir

---

cümlesini dövüyorlar bana da sordular bir şey görmedim dedim ağzıma bir tokat vurdular falakada dayak yiyenleri de gördüm korkumdan bu yalanı kurdum.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 16.

²⁰⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 16.

²⁰⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 16.

²⁰⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 16-17.

²⁰⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 17.

müddet sonra da Germani'nin evinin yanmıştır. Muhzır Mehmet'in ifadesinden Muhzır İbrahim'in halkı isyana teşvik ettiği anlaşılmaktadır.²⁰⁹

Belgelerden dikkate değer bir başka durumsa Nüfus Nazırı Necip Efendi'nin sözleri olmuştur. Necip Efendi, Maraş meclisinde herkesin ağzından çıkan sözlerin yazılmadığını mahkemeye bir adam getirtilir söyle denilirdi o adam çıktıktan sonra müsvedde yapılarak yeni ifadenin kaleme alındığını söyleyerek Maraş'taki olayları araştıran mahkemenin sunduğu raporların güvenli olmadığını belirtmiştir.²¹⁰

4.6. Saraç Esnafından Musa Oğlu Mahmut

Mahmut Efendi, saraçhane²¹¹ kahvesinde bulunduğu sırada Dikeç oğlu Ahmet adlı zaptiye kahveye gelip “*ne duruyorsunuz Müslümanlık kalktı mı Germani kadiya deyyus dedi, pezevenk dedi*”²¹² diye insanlara bilgi vermiştir. Ardından Musa oğlu Mahmut'un da aralarında olduğu esnaf dükkânlarını kapatarak mahkemeye gitmişlerdir. Burada Kadı Efendi'nin insanları yatıştırmaya çalışırken onlara sorunun Germani'yle değil Münip Paşa'yla davası olduğunu anlatmaya çalışmaktaydı.²¹³ Bu laflar üzerine halk mahkemedен ayrılarak Germani'nin evine doğru yol aldığı sırada Kadı Efendi Musa oğlu Mahmut Efendi'ye halkı geri döndürmesini istemiştir. Halkın peşinden giden Mahmut Efendi, Ulu Cami'nin²¹⁴ önünde kalabalığa yetişmiş ve onları geri dönmesi için dil dökmüş, fakat başarılı olamamıştır. Olayların büyüyeceğini anlayarak evine gitmiştir.²¹⁵

²⁰⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 17.

²¹⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 17.

²¹¹ Saraç Çarşısı olan Saraçhane, İstanbul'un fethine kadar “hayvan malzemeleri yapılan ve satılan yer” anlamına gelirken; bu tarihten sonra “Sırma işlemeciliği yapılan ve satılan yer” anlamında da kullanılmaya başlanmıştır. Kahramanmaraş'ta Saraçhane (Saraçhane), Yeni Bedesten'in kuzeyinde, belediye Çarşısı'nın batısında inşa edilmiştir. Çarşı, saraçhane Camii'nin altında ve etrafındaki dükkânlardan oluşmaktadır. Serraciye ustasına Saraç denir. 1617-1618 tarihli İskenderoğlu Beyazıt Vakfiyesi'nde, Sûk-i Sultani (Sultan Çarşısı) ismiyle adlandırılan bu çarşıda, yetmiş iki dükkân bulunduğu ve Beyazıtlı Camii'nin vakfı olduğu bildirilmektedir. Koç, s. 113.

²¹² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 17.

²¹³ Saraç, koşum ve eyer takımları yapan veya satan ya da deri, muşambadan bavul çanta yapan kimse.

²¹⁴ Ulu Camii, Kahramanmaraş'ın en büyük camisidir. Kurtuluş Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Dulkadirli eseridir. Caminin kuzeyi ve batısında, şehrin doğu, batı ve kuzeyinden gelerek burada birleşen dereler, doğusunda ise yol yer almıştı. Derelerin üzeri kapatılmıştır. Vakfiyelere göre Ulu Camii, Dulkadir Beyi Süleyman Bey (1442-1454) tarafından inşa ettirilmiştir. Taç kapısındaki kitabaya göre daha sonra yapıyı Süleyman Bey'in oğlu Alaüddevle Bey, 1501-1502 tarihinde yenilercesine onartmıştır. Cami, plan şeması bakımından Sivas Ulu Camii (XII. yüzyıl sonları), sahnların kible duvarlarına paralel yerleştirilme düzeniyle de Darende Ulu Camii ile benzeşmektedir. Yapı Anadolu Selçuklu geleneğine uygundur. Koç, s. 171.

²¹⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 17.

4.7. Saraçlar Şeyhi Hattat Mehmet Efendi

Mehmet Tevfik Efendi Germani ile yaşadıkları tartışmanın sorumlusu olarak Münip Paşa'yı görmüş ve onunla dava görmeyi istemiştir. Bu doğrultuda muhızı İbrahim Efendi ile Saraçlar Şeyhi Hattat Mehmet Efendi'ye haber yollayıp Ulu Cami'ye gelmesini orada Münip Paşa ile görülecek davada bulunmasını istemiştir. Bunun üzerine mahkemeye gelmiş ve Kadı Efendi tarafından Ulu Cami'ye gönderilerek orada beklenmesi istenmiştir. Ulu Cami'ye vardığında birkaç çocuğun Zeytunlu eşkiyasının Germani'nin yanına geldiğini ve Darendeli oğlu adlı bir kişi tüfekle yaraladıklarını söylemiş oradan evine doğru gitmiştir. Adana mahkeme heyeti Maraş hapisanesinde buldukları esnada Sarı Fakızâde Ali Efendi adlı şahsın kendilerine yalancı şahitlik yapmaları yönünde emir verip vermediği sormuştur. Hattat Mehmet Efendi cevabında ise yalan yere şahitlik yapmazlarsa hapisaneden kurtulamayacakları yönünde tehdit edildiklerini ifade etmiştir. Haşır Oğlu, Hacı Oğlu, Abacı İmam, Halit Efendi, Ali Efendi ve Musa Oğlu gibi adamlarla birlikte canlarını kurtarmak için yalan yere şahitlik etmişlerdir.²¹⁶ Mehmet Efendi olayların gelişmeye başladığı sırada Ulu Cami yanında Musa Oğluna rastladığına ve Kadı Efendi'nin halkı dağıtmak için ona görev verdiğini de söyleyerek Musa oğlu Mahmut'un vermiş olduğu ifadeyi doğrulamıştır.²¹⁷

Saraçlar Şeyhi Hattat Mazhar İbrahim'in "*Maraş Naibi Mehmet Tevfik Efendi birkaç ihtiyar ile beraber mahkemede seni görmek istiyor*" demesi üzerine mahkemeye gelmiş, oradan çıkıp Germani'nin evine doğru gitmiştir. Herhangi bir kişi de şeyh hattatın orada taşkınlık yaptığını belirtmemiştir. Ancak *hilaf-ı ifadeler ile naib-i mumailleyhe iftira eyledi* yani Kadı Mehmet Tevfik Efendi'ye iftiralarda bulunduğu gerekçesiyle tutuklanmıştır.²¹⁸

---

²¹⁶ Şeyh Hattat Mehmet Efendi mahkemeye verdiği ifadesinde yalan yere şahitlik etmelerinin nedenini şu şekilde belirtmiştir: "Paşa iptida beni çağırıp maddeyi sordu sahihini söyledim dayak emretti dayağı yiyip hapisaneye geldim oturdum iki günde bir çağırırlar meclise hâkim efendi daha ne söyledi diye sual ederler bende baktım ki hâkim efendiye (?) ve orada hâkim efendi şöyle demiş böyle demiş deyip duruyorlar canımı kurtarmak için hoşlarına gidecek sözler bulup söyledim ve ondan sonra da beni bir dahi dövmediler ve hapisanede dahi hâkim efendinin yakın yakın dediğini söyleyen adamlar dayak yemediklerini görüyorum demeyen adamlara hem dayak var ve hem iftira var işte bu suretle söyledim. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 17.

²¹⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 17-18.

²¹⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 27.

4.8. Beslemeoğlu

Beslemeoğlu Germani Olayının yaşandığı gün Hattat Mehmet Efendi ile birlikte mahkemeye gitmiştir. Ancak Beslemeoğlu gerek yaşlı biri olması gerekse mahkeme binasından içeri giremeyip kapıda beklemesinden dolayı mahkemedeki olayları tam olarak görüp duyamamıştır. Kalabalığın nedenini orada bulunan birine sorarak öğrenmiş ve durumun kendisini ilgilendirmediğini düşünerek Dede İbrahim Efendi adlı kişiyi de yanına alarak dükkânına gitmiştir. Besleme oğluna göre dükkânına geldiğinde çarşıdaki hemen hemen bütün esnaf dükkânını kapatmıştır. Öte yandan Hattat efendinin insanlara Ulu Cami'ye toplanmaları yönünde tembih ettiğini belirtmiştir. Önce evine giden Beslemeoğlu çıraklarının halka uyacağı düşüncesiyle evinin yanındaki bir abacı dükkânına geçip orada oturarak onları geri çevirmeyi planlamıştır. Hiçbir çırağına rast gelemeyen Beslemeoğlu Germani'nin evinin yanıp kül olduğunu öğrenince evine gitmiştir.²¹⁹

4.9. Musa Efendizâde Mehmet Efendi

Musa Efendizâde Mehmet Efendi, Kadı Mehmet Tevfik Efendi'nin Münip Paşa ile görülecek olan davasında Ulu Cami'de olmasını istediği birkaç kişiden biriydi. Bu sebebi bilmeden mahkemeye gelen Mehmet Efendi'ye, Kadı Efendi toplanan kalabalığı dağıtıp evlerine göndermesini istemiş, ancak bu kalabalığa laf anlatamayacağını hissederek oradan ayrılarak Nakip Cami'sine gitmiştir. Buraya geldikten sonra da Germani'nin evinin yandığını öğrenmiştir.²²⁰

4.10. Maraş Mahkemesi Kâtibi Hacı Ali

Hacı Ali ifadesinde Muhzır Mehmet ile tereke yazmaya gitmiş, geri döndüğünde mahkeme meclisinde belgeleri Kadı Efendiye teslim edeceği sırada onun üzgün olduğunu görüp durumu anlatmasını istemiştir. Mehmet Tevfik Efendi'nin Germani'nin kendisine deyyus ve pezevenk dediğini ancak mecliste hiç kimsenin arka çıkmadığından yakınmıştır.²²¹ Sözlerine devam eden Kadı Efendi Germani ile hiçbir sorunu olmadığını Münip Paşa ile derdi olduğunu dile getirmiştir.

²¹⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 18.

²²⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 18.

²²¹ "Bugün mecliste Germani ne deyyusluğumu koydu ve ne pezevenkliğimi koydu dedi bende sonra nasıl oldu diye hâkim efendiden sual edince bana Germani bu lakırdıları söyledi gerek paşa ve gerek meclis tarafından layıklica bir cevap vermediler namusum dahi şikest oldu." BOA, BEO.AYN.d: 1847, 18.

Katip Hacı Ali ile Kadı Mehmet Tevfik Efendi'nin konuşmalarının hemen akabinde halk toplanıp mahkemeye Mehmet Tevfik Efendi'nin yanına gelerek Germani mevzusunu sormuşlardır. Kadı Efendi gelen topluluğu "*emmiler sakin olun durun sizler kanunu ve şeraiti ve usul ve nizamı bilmezsiniz böyle toplanmış buraya gelmişsiniz sizden bir uygunsuzluk ve edepsizlik memuldür ulema efendileri toplayıp da Münip Paşa namusumu ikmal ettirelim zira benim Germani ile bir alışverişim yoktur çünkü benim namusumu o şikest ettirdi.*"²²² Şeklinde uyararak kalabalıktan dağılmalarını istemiştir. Kadı Mehmet Tevfik Efendi'nin uyarılarına rağmen halk onu dinlememiş ve Germani'nin evine doğru yürümüşler beş altı dakika sonra da tüfek sesleri gelmeye başlamıştır.²²³

4.11. Muhzır İbrahim'in İfadesi

15 senelik muhızrlık görevini yürüten İbrahim, Germani Olayı olduğu gün Mehmet Tevfik Efendi'yi Zeytunlu eşkıyalarının iki adamı öldürmeleri üzerine mahkemeye çağırıştır. Ardından kendisi de divanhanede oturup mahkemeyi dinlemiştir. Dava görülürken Germani Kadı Efendi ile kavga etmiş ve Kadı Efendi duruma kızarak yalınayak dışarı çıkmıştır. Kadı Efendi'nin davayı görmeden çıktığını gören Germani'nin tercümanı Mustafa, Kadı Efendi'nin peşinden giderek yakasından tutmuş ve darp etmiştir.²²⁴ İbrahim'in ifadesine göre tercüman Mustafa, Mehmet Tevfik Efendi'nin yakasını tutunca Kadı Efendi "*Zeytunlu geldi diyerek paşa beni meclise dubara ile Germani ile kavga ettirmeye getirmiş*"²²⁵ diye Münip Paşa'yı olaydan sorumlu göstermiştir. Bir saat sonra Kadı Efendi, Ayvaz ve Muhzır İbrahim mahkemeden çıkarak, Çöplü Dam adı verilen mevkiye gelmişler ve Kadı Efendi saraçhaneden Hattat Mehmet Efendi ile Ahi babayı çağırmasını İbrahim'den istemiştir. Hattat Mehmet Efendi ve Ahi babayı çağırdıktan sonra mahkemeye dönen Muhzır İbrahim mahkeme önünde biriken kalabalıktan sadece Saraç Musa oğlu Mahmut ve Saraç Dede İbrahim'i tanıyabilmiştir. Diğer sanıkların da ifadelerinde söylediği gibi Kadı Efendi'nin halkı sakinleştirmeye çalıştığını beyan etmiştir.²²⁶

²²² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 19.

²²³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 19.

²²⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 24.

²²⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 25.

²²⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 25.

Germani'nin evi yandığı sırada Münip Paşa'nın kardeşi Ali'nin damın üzerine çıkıp ahaliye Germani'ye karşı saldırmalarını teşvik ettiğini anlatmıştır.²²⁷ Kadı Efendi'nin halka dağılması yönünde direktifleri üzerine Muhzır İbrahim de evine gitmiştir. Germani'nin evi yandığı esnada evinde bulunan İbrahim, olanları Kuşçu oğlu Mustafa Efendi'den duymuştur.²²⁸

Ertesi gün mahkemeye gittiğinde Kuşçu Oğlu Mustafa Efendi'ye mahkemede rastlamış sebebini sorduğunda Kadı Efendiyle görüşmesi gerektiğini belirtmiştir. Sonra hâkim efendinin yanına gelip *“ma halaka'llahu nas-ı cem olunca çam ve ateş ve ot aldım vardım Germani'nin oturduğu konağı yaktım”*²²⁹ demiş bunun üzerine Kadı Efendi de ona *“iyi etmemişsin haydi yıkıl şuradan git”* diye kovmuştur. Yaşanan bu diyaloga yalnızca kendisinin şahit olduğunu 14 Rebî'ul-evvel 1273 (12 Kasım 1856) tarihindeki duruşmasında da yemin ederek doğruluğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Bunun dışında Muhzır İbrahim, Germani'nin Kadıya deyyus ve pezevenk dediğini Ahi Baba ve Hattat Mehmet Efendi dışında kimseye söylemediğini ısrarla belirtmiştir.²³⁰

Maraş naibi Mehmet Tefik Efendi, Muhzır İbrahim'i Hattat Mehmet Efendi ve Ahiye çağırması için gönderdiği sırada çarşıda giderken sarf ettiği sözler halkı galeyana getirdiği şahitlerle sabit olmuş ve İbrahim suçlu bulunmuştur.²³¹

4.12. Ayvaz Nergis Oğlu Agop'un İfadesi

Mehmet Tefik Efendi'nin ayvazı olan Agop, Kadı Efendi ve Muhzır İbrahim ile birlikte mahkemeden çıkarak Çöplü dam adı verilen yere gelmişlerdir. Burada Kadı Efendi Muhzır İbrahim'den Ahi ile şeyh Hattat Mehmet'i çağırmasını istemiş ve İbrahim de yola koyulmuştur. Fakat Nergis oğlu Agop, İbrahim'in *“bu gâvurları öldürmeyince ölmez”* diye söylenerek oradan ayrıldığını duymuştur. Ardından Kadı Efendi ile birlikte mahkemeye geldiklerinde mahkemeye geldiklerinde hayvanları bağlamak için ahıra gittiği esnada halktan bazı kimselerin Kadı Efendi'nin yanına gelip Germani ile olan davasını anlatmasını istemişlerdir. Dahası öfkeli bu kişiler

²²⁷ Paşanın karındaşı görmüş onun üzerine ahaliye ne duruyorsunuz Germani'nin onda Zeytinlu'da var size tüfek atıyor.” Muhzır İbrahim bu iddiasını Adana Mahkemesi'nin görüldüğü sırada Cingöz ve Kuşçuoğlu Mustafa Efendi'den duyduğunu yakinen şahit olmadığını belirtmiştir. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 25-26.

²²⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 26.

²²⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 26.

²³⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 26-27.

²³¹ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 12.

Germani'yi öldürmeli şeklinde laflar sarf etmişlerdir. Kadı Efendi ise “*eğer ki Hristiyandan bir kimseye zerre kadar hata getirecek olursanız yerine beşinizi öldürürler bu sevdadan vazgeçin*” diyerek halkı uyarmıştır. Kadı Mehmet Tevfik Efendi'nin tüm telkinlerine rağmen halk onu dinlememiş ve Germani'nin evine doğru girmiştir. Agop bu esnada Muhzır İbrahim'i görmüş ve İbrahim'in Kadı Efendi'nin yanından ayrılan kalabalığı isyana teşvik edercesine Germani'nin evine doğru gitmelerini işaret ettiğini belirtmiştir.²³² Ayrıca Agop, Muhzır Mehmet'den İbrahim'in çarşı pazarda “*din-i muhammediyye kalmamıştır ne duruyordunuz*” dediğini duymuştur.²³³

4.13. Muhzır Mehmet'in Muhzır İbrahim Hakkındaki Sözleri

Ayvaz Nergis oğlu Agop'un ifadesi üzerine Muhzır Mehmet tekrar mahkemeye çağırılmış ve Muhzır İbrahim hakkında olanları tekrar anlatmasını istemiştir. Muhzır Mehmet olayların yaşandığı gün tereke yazmak için saraydan ayrılmış, ardından kuyumcu çarşısında tereke ile ilgili şahit yazmaya geldiğinde Muhzır İbrahim'i gördüğünü ifade etmiştir. Muhzır İbrahim burada kendisine “*ne duruyorsun ortalığın boku çıktı... Germani hâkim efendiye sövdü pezevenk dedi haydi mahkemeye git*” diye söylendiğini anlatmıştır.²³⁴

4.14. Deli Ümmühanî Oğlu Hacı Karaca'nın İbrahim Hakkındaki Sözleri

Muhzır İbrahim'in halkı galeyana getiren kişiler arasında olduğunu belirten ve onu çarşıda gören kişilerden biri Deli Ümmühanî oğlu Hacı Karaca'ydı. Hacı Karaca işini yaptığı sırada büyük bir kalabalığın dükkânın önünden geçtiğini ve onların arkasında Muhzır İbrahim'in olduğunu görmüştür. Muhzır İbrahim'i insanlara dükkânlarını kapatıp Kadı Mehmet Tevfik Efendi ile Münip Paşa'nın davalarının görüleceği için Ulu Cami önüne toplanmalarını söylerken işitmiştir.²³⁵

Mahkeme, Muhzır İbrahim'i ve şahitleri dinledikten sonra İbrahim'in sadece ahi baba ve şeyh hattatı çağırarak görevlendirildiğini ancak İbrahim'in sebük-şuur

---

²³² Muhzır İbrahim dahi mutfağın üstünde dama çıkmış ahaliye haydi yukarı gidin burada ne maslahatınız var sizin diyerek öfkeli öfkeli eliyle işaret etti bunu gördüğüyle gittiler. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 28.

²³³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 28.

²³⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 28.

²³⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 28.

ve mutaassıp bir adam olduğundan bahisle halkı galeyana getirdiği kararını vermiştir.²³⁶

4.15. Kuşçuoğlu Mustafa'nın İfadesi

Kuşçuoğlu Mustafa ifadesinde Germani'nin evinin yandığı gün Attar Çarşısı'nda Bezirgân Turan Bey'in dükkânında olduğunu ardından tanımadığı bir zaptiyenin²³⁷ Zeytunlu eşkıyasını şehre geldiğini ahaliye duyurduğunu söylemiştir. Bu sırada kendisinin arpa almak için Arasta'ya gitmiş, arpayı alıp evine gittiği sırada Germani'nin evinin çevrildiğini tüfek seslerinin geldiğini söylemiştir. O sırada Münip Paşa'nın kardeşi Ali Bey'i Germani'nin evinin damında görmüş halkı Germani'ye saldırması yönünde teşvik ettiğini sözlerine eklemiştir.²³⁸ Evine gidip arpayı bıraktıktan sonra Germani'nin evine geri döndüğünde Sofu Mustafa'ya rast gelmiş, evi kimin yaktığını sorduğunda ise kendisinin para karşılığında yaktığı yönünde bir cevap aldığını ifade etmiştir. Mahkeme heyeti bir takım şahitlerin ortaya çıkıp evi kendisinin yaktığını yönündeki iddiaları hatırlatınca suçunu kabul etmemiş, evi Sofu Mustafa'nın yaktığı yönündeki iddiasında diretmiştir.²³⁹

Kuşçuoğlu Mustafa'ya bir sonraki duruşmasında Maraş Mahkemesindeki ifadeleri sorulmuştur. Maraş'ta Kara Bekir oğlu Hacı Bekir'in, kardeşi Mehmet ve Sofu Mustafa'ya evi yakması için çam parası verdiğini buna Nalbant Hacı Veli'nin de şahit olduğunu ifade etmiştir. Fakat Nalbant Veli'nin böyle bir şeye şahit olmadığını söylemesi üzerine tekrar sorguya çekilen Kuşçuoğlu Mustafa, Hacı Bekir'e iftira attığını buna gerekçe olarak Maraş'ta bu yönde ifade vermesi yönünde

---

²³⁶ “Naib-i mumaileyhin yanından ayrılıp merkumandan hattatın yanına varıp birkaç ihtiyarla hâkim efendi seni istiyor deyip oradan ahi babanın yanına varıp ona dahi hakim efendi seni istiyor dedikten sonra vakayı tamamen nakil eylediği ve naib-i mumaileyhin kendisine olan ifadesi yalnız hattat ile ahiyi çağırarak lafızlarından ibaretken birkaç ihtiyarla hattatın mahkemeye gelmesini kendiliğinden ilave eylediğini ikrar eylediği misillü çarşı ve pazarda vuku-i hal üzerine kendiliğinden biraz şey daha ilave ile Germani hakim efendiye pezevenk dedi efendi şimdi paşa ile muhakeme olacak ne duruyorsunuz dükkanları kapayın yollu bir takım neşr-i vukuat ve ika-i fesat eylediği ve bu halde dahi ahalinin kendisini bilirler maddeyi anlamak için mahkemeye gittikleri misillü cühela-i nas takımının dahi oradan cumhuran Germani'nin hanesi tarafına gittikleri hakkında olunan şahadetlerle sübut bularak merkumun taassubu cihetiyle bu madde de kendiliğinden halkı tahrik ve teşvik eylediği tebeyyün etmiştir.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 29.

²³⁷ Daha sonra bu kişinin Dikeç oğlu adlı zaptiye olduğunu halktan bazı kişilere sorarak öğrenmiştir.

²³⁸ 16 Rebül-âhir 1273 tarihinde yapılan duruşmasında Ali Bey'i damın başında elini sallarken görmüş, fakat sesini duymadığından ne dediğini anlayamamıştır. Bu yüzden Ali Bey'in elini zaptiyelere mi yoksa cumhura mı salladığını tam manasıyla bilmediğini vicdanen rahat etmek için bu gerçeği mahkemede belirtmiştir. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 29.

²³⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 30.

dövüldüğünü göstermiştir.²⁴⁰ Böylece Kara Bekir oğlu Hacı Bekir'e iftira attığını itiraf ederek kendisi yüzünden suçsuz yere hapis yatan merkumun aklanmasını sağlamıştır. Fakat Germani'nin evini yaktığı şahitlerle de sabit olduğundan tutuklanmıştır.²⁴¹

4.16. Sofu Mustafa'nın İfadesi

Sıbyan mektebinde öğretmen olan Sofu Mustafa olayın yaşandığı gün mektepte çocuk okuttuğu sırada Ali adından başka bir çocuğun gelip Zeytinlu eşkıyalarının çarşığı bastığı haberini vermiştir. Okuttuğu çocuğun ısrarıyla olaylara bakmak için dışarı çıktıklarında üç tane adam Germani'nin üç kişiyi vurduğunu söyleyince olayları izlemeye gitmişlerdir. Germani'nin evine geldiğinde o anı mahkeme heyetine şu şekilde anlatmıştır:

“Germani karı kıyafetine girmiş kaçmış ve bazıları hayır içeridedir duvarı delelim falan lakırdılar ederken hayır Germani içerdedir diyerek halkın bazıları kazmayla konağın duvarını delelim falan diyorlardı ve birazı da mal yağma ediyorlardı bir de ben orada otururken bir de Kuşçu Mustafa acele telaşı ile geldi ne duruyorsun çık git bizim evden ateş getir dedi bende neme lazım diye gerilendim beni küreledi arkasından Halil'in Oğlu ve birçok adamlar haydi çabuk emmin kızının evinden ateş getir diyerekten beni itelediler horladılar oradan Kuşçu Mustafa'nın evine gittim gördüm ki ateşte mahsus yanmış gibi hazır bulundu oradan ateş aldım getirirken Kuşçu Mustafa Germaninin evinin karşısında dayıoğlunun bahçesi var o bahçeye gelmezden beni karşıladı elimden ateşi aldı Germaninin konağına doğru seğirterek gitti Kuşçu Mustafa ateşi aldığı gibi ben ne tuttum eyvah diyerek ağlayarak ve ayaklarım başladı titremeye pişmanlık hâsıl oldu ve aklım başıma geldiyse de iş işten geçti artık onda durmaya dayanamayıp oradan kantarmanın altından savuşup bırakıp hücreme geldim ben geldikten sonra Germaninin konağını yakmışlar bitirmişler.”²⁴²

²⁴⁰ Dört beş defa beni dövüldüler Hacı Bekir üç kuruş verdi diye söyle dediler bende korku belası Hacı Bekir verdi diye söyledim lakin yalandır elhasıl Hacı Bekir Ağa ne çam parası verdi ne de Kerim Bey bana talim eyledi can acısıyla söyledim. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 30.

²⁴¹ “...Vecihle Kuşçu oğlu Mustafa'nın Sufi Mustafa nam şahıs vesayetiyle kendi hanesinden ateş gönderip müteveffa Hoca Kirman'ın hanesini ateşlemek töhmet-i azimesini mürtekip olduğu olunan şahadetlerle reviş-i hâlden anlaşılmiştir.” BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 14.

²⁴² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 30-31.

Sofu Mustafa verdiği bu ifadesiyle kendisinin suçsuz ve yaptığından pişman olduğunu savunmuş ve hatasını anlayarak oradan uzaklaşmıştır. Sofu Mustafa'nın, Kuşçu oğlu Mustafa'ya ateş temin ettiği şahitlerle de sabit olmuştur.²⁴³

4.17. Kuşçuoğlu Mehmet'in Kardeşi Kuşçuoğlu Mustafa Hakkındaki İfadesi

Germani'nin evinin yandığı gün Kuşçu Oğlu Mehmet evinde bulunmaktaydı. Evi ise Germani'nin evine yakın olduğundan gürültüleri duyunca olay yerine gitmiş, o sırada Sofu Mustafa'yı elinde bir ağacın arasına ateş kıstırmış şekilde Germani'nin konağına doğru giderken görmüştür. Daha sonra evine dönmüş ve kardeşi Kuşçu oğlu Mustafa gelince olaylar hakkında konuşmuşlardır. Bu konuşmalar esnasında kardeşi Kuşçu oğlu Mustafa'ya Germani'nin evini kimin yaktığını sorunca kendisinin yaktığı yönünde cevap almıştır.²⁴⁴

Kuşçu Oğlu Mehmet Maraş'ta yapılan mahkemede Kara Bekir Oğlu adlı bir şahsın kardeşi Mustafa'ya evi yakması için para verdiğini söylemiştir. Bu iddiası hatırlatılınca Kara Bekir oğluna iftira attığını itiraf etmiştir. İftira atmasının sebebi de Münip Paşa'nın kendisini huzuruna çağırıp bu yönde ifade vermesini istemesiydi. Ancak yapamayacağını söylediğinde dayak yediğini bu yüzden mecburen yalana başvurmak zorunda kaldığını ifade etmiştir.²⁴⁵

4.18. Nalbant Veli'nin Kuşçuoğlu Mustafa Hakkındaki İfadesi

Olay günü hasta olan Nalbant Veli tüfek seslerini duyunca dışarı çıkıp olayları uzaktan izlemiştir. Bu sırada Kuşçuoğlu Mustafa'nın Sofu Mustafa'ya "*bizim evden ateş getir*" diye seslendiğini ve zorla ateş almaya gönderdiğini mahkemeye bildirmiştir.²⁴⁶ Fakat Nalbant Veli Maraş'ta görülen mahkemede Kara Bekir oğlu Hacı Bekir Ağa'nın ateş getirmesi için insanlara para teklif ettiğini söylemiştir. Bunun yalan olduğunu Adana Mahkemesinde itiraf eden Nalbant Veli olaydan birkaç gün sonra Kuşçu Mustafa'nın hanımın gelip hapiste olan eşinden haber getirdiğini bu haberden dolayı yalan söylemek zorunda kaldığını belirtmiştir. Kadın, Nalbant Veli'ye Kara Bekir Oğlu Hacı Bekir Ağa'nın Germani'nin evinin

---

²⁴³ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 20.

²⁴⁴ Germani'nin hanesini kim yaktı diye kendisinden sorulduğunda ben yaktım dedi sen niçin yaktın senden başka adam yok muydu dedim yakınca nasıl olur işte yaktım diye bana söyledi. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 31.

²⁴⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 32.

²⁴⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 32.

orada “*her kim ateş getirirse 3 kuruş vereceğim*” şeklinde söylemesini eğer söylemezse eşinin kendisinin de evi yakmaya yeltendiğini söyleyip başını belaya sokacağını yönünde tehdit etmiştir. Ancak korkup ben böyle bir yalan söyleyemem diyerek kadını kovalamasına rağmen birkaç gün sonra iki zaptiye gelip zaptiye sergerdesi Hasan Ağa'nın yanına götürdüler. Burada Hasan Ağa, dayakla tehdit edilerek Hacı Bekir Ağa'ya iftira atması istenmiş, kurtuluşu olmadığını anlayınca mecburen böyle bir yalana başvurmuştur.²⁴⁷ Ayrıca Nalbant Veli Acemli Camii Şerifinde öğle namazını kılariken Sofu Mustafa'nın Kuşçu Oğlu Mustafa'ya “*sen bu ateşi bana getirtmemiş olsaydın bu konak yanmazdı*” dediğini duymuş ve bunu da mahkemede dile getirmiştir.²⁴⁸

4.19. Muhzır İbrahim'in Kuşçuoğlu Hakkındaki İfadesi

Germani'nin evinin yandığının ertesi günü Kuşçuoğlu Mustafa'nın Kadı Mehmet Tefik Efendi'nin yanına gelip Germani'nin evini yaktığını söylerken duymuştur. Kadı Efendi de kızarak onu kovmuştur.²⁴⁹

4.20. Çavuşlu Mahallesi Sakinlerinden Süleymanoğlu Ömer

Ömer Efendi Germani'nin evinin yandığı gün gürültüleri duyup sarayın damına çıkıp olan biteni izlerken Kuşçuoğlu Mustafa'nın elinde ateş Germani'nin evine doğru gittiğini görmüştür. 5-10 gün sonra Beyazıtlı Camide Cuma namazında Kuşçu Mustafa'yı görüp “*Allah'tan korkmadan elinde ateşle gittin Germani'nin konağını niçin yaktın*” dediğini Mustafa'nın ise ateş götürdüm ama sonra attım ben yakmadım diye inkâr ettiğini söylemiştir.²⁵⁰

Şahitlerin de dinlenmesiyle merhum Kuşçu Oğlu Mustafa'nın Germani'nin evini yaktığını her ne kadar inkâr etse de şahitlerin ifadeleri üzerine suçunu kabul etmiştir. Bunu yaparken de Sofu Mustafa'yı zorla kendisine ateş temin ettirdiği

---

²⁴⁷ Hasan Ağa “köpek oğlu nasıl tanımazsın” deyip 10 değnek sopa vurdurmuştur. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 32.

²⁴⁸ Germani'nin yandığından birkaç gün sonra Acemli Camii Şerifi'ne öğlen namazına gitmiştim Kuşçu Oğlu Mustafa da ondaydı Sofu Mustafa'nın medresesine gittik bende arkalarından o medreseye vardım ki namaza ulaşamadım çardak soğuk olduğundan onda namazı kılayım dedim medreseye vardım ben onda namaza durdum ben namazdayken Sofu Mustafa Kuşçu Oğluna dedi ki sen bu ateşi bana getirtmemiş olsaydın bu konak yanmazdı dedi Kuşçu Oğlu da yakmışsam ben yaktım bunda ölüm yok ya dava ederlerse benden etsinler diye cevap verdi böyle lisanından duydum. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 32-33.

²⁴⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 33.

²⁵⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 33.

kararına varmıştır. Hatta olayın ertesi günü Kuşçu Oğlu Mustafa'nın Mehmet Tevfik Efendi'nin yanına gelerek konağı yaktığını söylemesi sucunu sabitlemiştir. Dahası Nalbant Hacı Veli, Muhzır İbrahim ve Kuşçuoğlu Mustafa'nın kardeşi Kuşçu Oğlu Mehmet'in evi Mustafa'nın yaktığı yönünde ifade verdiklerini belirtmişlerdir.²⁵¹

4.21. Zeliha Hoca Oğlu Hasan

Zeliha Hoca oğlu Hasan olayın olduğu gün gürültüleri duyup tüfeğini alarak sarayın küçük kapısına gelmiştir. Mahkemeye geldiğinde Numan Bey'in toplanmış halkı *gerekirse Germani'yi memleketten göndeririz gerekirse terbiyesini veririz* diye sakinleştirmeye çalıştığını anlayınca bu sözleri dinleyip evine geri döndüğünü söylemiştir. Ancak mahkeme heyeti kendisinin evine geri dönmeyip orada kaldığını halkı galeyana getiren kişinin kendisi olduğunu tespit etmiştir. Dahası Numan Bey ve diğer ileri gelenler halkı sakinleştirmek için muhatap olarak onların önünde elinde silahla giden Zeliha Hoca oğlu Hasan Ağa'ya bu sözleri söylemişlerdir. Ancak Hasan Ağa merkulara tehditler savurarak onları geri dönmeye zorlamıştır.²⁵² Öte yandan Kerim Bey, Zeliha Hoca oğlu Hasan Ağa'nın elinden tüfeğini alıp zaptiyeye teslim etmiş, önce elinde silah olmadığını tüfeğini sattığını söylemiş ardından Zeytunlu eşkıyalarının Maraş'a geleceği yönünde duyum aldığını bu yüzden silahlanıp dışarı çıktığını söylemiştir. Mahkemede Hasan'a halkın toplanmasına sebep olduğu olayların yönündeki iddialar dile getirilmiş, Hasan da Zeytunlu eşkıyasından dolayı silahlandığı ısrarla vurgulanmıştır. Olayın Zeytunlularla ilgisi olmadığını öğrenince evine geri döndüğünü sözlerine eklemiştir.²⁵³

4.21.1. Numan Bey'in Zeliha Hoca Oğlu Hasan Efendi Hakkındaki İfadesi

Numan Bey'e Zeliha Hoca oğlu Hasan'ın olay günü nerede olduğu sorulunca sarayın küçük kapısında Molla İsmail ile birlikte Molla İsmail'in silahsız Molla Hasan'ı silahlı olarak görmüş ve nasihat ederek dağılmalarını istemiştir. Lakin Molla Hasan, Numan Bey'i "*bu din bahsidir*" diyerek iteklemiştir.²⁵⁴

²⁵¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 33-34.

²⁵² Molla Hasan'ın cumhur günü elinde bir tüfeği bulunup cumhûr-ı mezkûru teşvik ve la-ecelü'l-âde cumhûr-ı mezkûra icra-yı nesâyih-i lazıme eden Maraş Meclis Azasından Numan Bey ve İbrahim Efendi'yi tehdit eylediği mumaileyhimânın şهادetlerinden ve elinde tüfeği bulunduğu ikrarından anlaşılıyor. BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 17.

²⁵³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 34.

²⁵⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 35.

4.21.2. Karaküçükzâde İbrahim Efendi'nin Zeliha Hoca Oğlu Molla Hasan Hakkındaki İfadesi

İbrahim Efendi olayın olduğu esnada Numan Bey, Hacı Ömer Efendi, Hacı Sadık Ağa ve Turan Bey'in 40 civarı adamın önüne geçip engellemeye çalıştığı velhasıl Molla Hasan'ın Numan Bey'i iterek ileriye doğru hareket ettiğini ardından kendisini de itip Germani'nin evinin içine girdiğini anlatmıştır.²⁵⁵

4.21.3. Kerim Bey'in Zeliha Hoca Oğlu Molla Hasan Efendi Hakkındaki İfadesi

Kerim Bey, Germani'nin evinin yanmaya başladığı sırada Molla Hasan'ı elinde tüfekte gördüğünü "*sana yakışır mı Hasan Efendi ver tüfeğini*" dediğinde Hasan Efendi'nin yanlılıkla gelmişim deyip tüfeğini kendisine verdiğini o da tüfeği yanında bulunan tanımadığı birine verip oradan ayrıldığını belirtmiştir.²⁵⁶

4.21.4. Mahkemenin Zeliha Hoca Oğlu Molla Hasan Efendi Hakkındaki Kararı

Molla Hasan ve şahitler dinlendikten sonra mahkeme Molla Hasan'ı her ne kadar silahımı alıp geri gittim dese de Numan Bey ve İbrahim Beylerin ifadelerini dikkate alarak Molla Hasan'ın silahla o gün orada bulunduğunu silahıyla Germani'nin evine girdiğini ve halkın önünde bulunarak yani başka bir ifadeyle halka liderlik yaparak bu olay içerisinde yer aldığı yönünde karara varmıştır.²⁵⁷

4.22. Andırınlı İsmail Efendi'nin İfadesi

Andırınlı²⁵⁸ İsmail Efendi olayların olduğu gün oduna gitmiş ardından eve gelip vakit kaybetmeden namaz için camiye gitmiştir. Bu esnada dışarıdaki sesleri duyup sokağa çıkmış ve halkın Germani'yi çıkaracağız kadıya sövmüş diyerek yürüdüğünden bahsetmiştir. Kendisi de olayların büyüyeceğini düşünerek halkı "*geçen sene bir kaymakam taşladınız belaya girdiniz birkaçınız zincirde kaldı*" diye nasihatte bulunmuştur. O sırada Numan Bey ve Ömer Efendi'yi görmüş onlara da

²⁵⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 35.

²⁵⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 35.

²⁵⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 35.

²⁵⁸ Andırın, Kahramanmaraş'ın ilçelerinden biri olup, şehrin batısında pek çok tarihi mekâna sahiptir. Andırın'ın aslı Andurana olup, "Yüce Ana Tanrıça Yurdu" anlamına gelmektedir." Gökhan, s. 21.

mecliste Germani'yi susturmaları gerektiğini, onların yüzünden halkın ayaklandığını yüzlerine söylemiştir.²⁵⁹ Bunları söyleyip evine geri döndüğünü belirtmiştir.²⁶⁰

4.22.1. Hacı Ömer Efendi'nin Andırınlı İsmail Hakkındaki İfadesi

Kalabalık arasında gördüğü İsmail Efendi'yi geri dön şeklinde yakasından tutup uyardığını, “*koyver beni din neredede kaldı*” diye İsmail'in kendisini itip Germani'nin evine doğru gittiğini söylemiştir.²⁶¹

4.22.2. Numan Bey'in Andırınlı İsmail Hakkındaki İfadesi

İsmail Efendi ile Zeliha Hoca Oğlu Hasan Efendi'nin “*bu din bahsidir bu adamı mecliste terbiye edemediniz de bizi mi terbiye ediyorsunuz*” diye kendisini iterek ileriye doğru gittiğini belirtmiştir.²⁶²

4.22.3. Kısakürekzâde Mustafa Efendi'nin Andırınlı İsmail Hakkındaki İfadesi

İsmail'in Hacı Ömer'in yakasından tutup fırlattığını görünce yanına gelip neden böyle yaptığını sormuş ve Germani kadıya ne söylemiş ne yapmış sitem ettiğini söylemiştir. Evine gitmesi yönünde uyarınca da “*sende Müslüman olsan gâvura sahabet etmezdin sende Müslüman değilsin*” demiştir.²⁶³

4.22.4. Mahkemenin Andırınlı İsmail Hakkındaki Kararı

Andırınlı İsmail Efendi'nin olay günü halkın önüne düşerek hükümet konağının küçük kapısı önüne geldiği mahkemeye sunulmuş ve bunun sanık İsmail'den doğruluğu sorulmuştur. İsmail Efendi olaylara karışmadığını belirtse de öfkeli halkı durdurmak isteyen meclis üyelerine sebat etmeyip onları olayları başlatmakla suçlamış ve bir takım sözler sarf ederek halkı galeyana getirdiği şahitlerin ifadeleriyle ortaya çıkmıştır.²⁶⁴ Mahkeme nihai kararın verilmesini Bab-ı Ali'ye bırakmıştır.²⁶⁵

---

²⁵⁹ Siz buranın hanedan-ı kadiminden ve meclis azasındansınız niçin siz Germani'yi men etmediniz de halkı ayaklandırdınız işte halk cumhur etmiş nasıl teskin edeceksiniz dedim oradan geriye dönüp haneme gittim. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 36.

²⁶⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 36.

²⁶¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 37.

²⁶² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 37.

²⁶³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 37.

²⁶⁴ ...Merkum İsmail Efendi cumhur günü halkla beraber müteveffa Germani'nin hanesine gelip Maraş Meclis azasından Hacı Ömer Efendi ve Numan Bey ve Kısa Kürekzâde Mustafa Efendi cumhur-ı mezbûre li-ecli'l-iâde icrâ-yı icra-yı nesâyih-i mukteziye eylediği sırada merkuma dahi

4.23. Cingöz Mustafa'nın İfadesi

Germani Olayı'nın yaşandığı gün işleriyle meşgul olan Mustafa'nın evine Usturanın Karası adlı kişi gelerek Germani'nin Kadı Mehmet Tevfik Efendi'ye sövdüğünü haber etmiş ve dahası Zeytinlu'nun da Germani'ye yardım için geldiğini söylemiştir. Bunun üzerine karısının gitme demesine rağmen evden çıkıp halkın arasına katılarak olaya müdahil olmuştur. Silahıyla olay yerine geldiğinde elinde tüfeğiyle Germani'nin evinin damına çıkmıştır. Kendisi dışında Haydar Oğlu Ahmet, Atçı Ömer Oğlu ve Tandırlı Oğlu da ellerinde tüfekleriyle dama çıkmışlardı. Dama çıktığında burada bulunan delikten ayağına saçma gelip yaralandığını söylemiş, vurulmanın can havliyle tüfeğini ateşlemesine rağmen tüfek tutukluk yaparak ateş almadığını belirtmiştir.²⁶⁶ Fakat yanında bulunan Döndünün oğlu Osman, Uzun Elif Oğlu ve Haydar oğlu Ahmet bu olayı öğrenince tüfeklerini ateşlediler. Ayağından vurulunca daha fazla olay mahallinde duramayarak evine gitmiştir. Döndünün oğlu Osman ve Uzun Elif Oğlu olaydan sonra Maraş'tan kaçarken Haydar oğlu Ahmet Maraş'ta kalmıştır.²⁶⁷

4.23.1. Haydar Oğlu Ahmet'in Cingöz Oğlu Mustafa Hakkındaki İfadesi

Haydar Oğlu Ahmet, Cingöz Oğlu Mustafa'nın “*ben vurdum siz de delikten sıkın*” demesi, üzerine delikten tüfekle sıkıldığını itiraf etmiştir. Cingöz Mustafa'nın kimi vurduğu yönünde soru yöneltince Cingöz Mustafa'nın kimi vurduğunu söylemediğini yalnızca vurdum dediğini ifade etmiştir. Mahkeme olayı sanıkların ağzından aynen kaydedip kararın verilmesini Bâb-ı Âlî'ye bırakmıştır.²⁶⁸

4.24. Maraşlı Haydar Oğlu Ahmet

Ahmet yağmurlu bir cumartesi günü evinde otururken Maraş'ın içinde çarşı başında bulunan değirmenciden alacağını hatırlayarak dışarı çıkmıştır. Yolda rastladığı kişiler Zeytinlu eşkiyasının köprüyü yaktığını zaptiyeleri de öldürdüğünü

---

avdet eylemini söylemişlerse de havâle-i sem'-i i'tibar etmeyip mumaileyhimi tehdit ve halkı teşvik eylediği mumaileyhimin şهادetleriyle tebeyyün eylemiştir. BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 17.

²⁶⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 37.

²⁶⁶ Ancak onun bu ifadesi yeterli görülemeyerek Maraş'taki jurnaline “merkur Mustafa'nın cumhur gününde müteveffa Germani'nin hanesine bi'l-azime damının üstüne çıkıp orada bulunan delikten derûn-ı haneye tüfek endah eylediği ikrarıyla tebeyyün etmiştir” şeklinde yazılmıştır. BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 19.

²⁶⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 38.

²⁶⁸ “...ol babda emr u ferman hazret-i men lehu'l-emrindir.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 39.

söyleyerek saraya doğru gittikleri görmüştür. Bunun üzerine hemen evine geri dönmüş ve tüfeğini alarak Münip Paşa'nın emrettiği gibi saraya doğru yola çıkmıştır. Ancak bu sırada kalabalığın Germani'nin evine doğru yöneldiğini görünce kendisi de kalabalığa uyararak Germani'nin evine gitmiştir. Germani'nin evine geldiğinde elinde tüfekle damına başına çıkmıştır. Cingöz Mustafa'nın beni vurdular ama ben de attım vurdum dediğini ama kimi vurduğu yönünde bir isim vermediğini dile getirmiştir. Kendisinin de bunu duyduktan sonra hiç kimseye nişan almadan delikten ateş ettiğini ardından konak yanıp kül olduktan sonra evine gittiğini belirtmiştir.²⁶⁹

4.25. Tıngırloğlu Ahmet

Olayın olduğu gün Tıngırlı oğlu Ahmet çift sürmeye gittiği bahçesinden geri döndüğünde Celil oğlu İbrahim adlı komşusunun *“din-i Muhammediye ayak altında kaldı Germani hâkim efendiye sövdü ve şeriata sövdü ne duruyorsunuz şimdi Zeytunluyu da konağına doldurdu onu bunu vuruyor”*²⁷⁰ dediğini duymuş bunun üzerine tüfeğini alarak Germani'nin evine doğru gitmiştir. Olay yerine geldiğinde evin yandığını ve Cingöz Mustafa'nın duvarın dibinde oturduğunu görmüştür. Mustafa'ya neler olduğunu sorduğunda içeriden birisinin kendisine ateş ettiğini; bunun üzerine karşılık vererek birini vurduğunu öğrenmiştir. Olay zamanı elinde bulunan tüfeğini ateşlemeyen Tıngıroğlu Ahmet'i Bektaş oğlu Bektaş şahit olarak desteklemiş ve mahkeme Tıngıroğlu Ahmet'in anlattığı olayı özetleyerek nasıl bir kararın alınacağını İstanbul'a bırakmıştır.²⁷¹

4.26. Usturanın Karası Mehmet

Oduncu olan Usturanın Karası Mehmet, olayın olduğu gün evinde otururken bir takım gürültüler duyup dışarı çıkmıştır. Acele ile gelen Döndünün oğlu Osman'ın *“Germani hâkim efendiye sövmüş ve aşağı etmişler şimdi biraz Zeytunlu da Germaninin evine gelmiş”* demesi üzerine Cingöz Mustafa'nın evine giderek haber vermiştir. Beraber Germani'nin evine giderlerken Usturanın Karası Mehmet, Mustafa'dan kendisine tüfek vermesini istemesine rağmen Mustafa onun bu teklifini kabul etmemiştir. Mehmet, Cingöz Mustafa'nın silahı sıkığı deliği Sağır Kürdün oğlu Süleyman'ın açtığını Bektaş oğlu Bektaş'tan duyup mahkemede söylemiştir.²⁷²

²⁶⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 40, 41, 42; BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 20.

²⁷⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 43.

²⁷¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 43; BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 21.

²⁷² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 44-45.

Ayrıca Usturanın Karası Mehmet damdan indikten sonra Germani'nin evine girerek 4 adet nal ve 1 katır yuları aldığını itiraf etmiştir.²⁷³

4.27. Bektaş Oğlu Bektaş

Rençberlikle uğraşan Bektaş hava yağmurlu olduğundan işe gitmeyerek o günü evinde oturarak geçirmek istemiştir. Fakat birden tüfek ve taş sesleri duyunca Münip Paşa'nın kendilerine Zeytunlu gelir diye hazırda bulunmaları yönündeki emrini hatırlayarak kalabalığın olduğu yere gitmiştir. Fakir biri olduğundan tüfek veya tabanca almaya gücü yetmediği için bu yüzden merakının da etkisiyle olayın yaşandığı yere yani Germani'nin evine gitmiştir. Gittiğinde evin bir tarafının çoktan yanmaya başladığını görmüş ve hemen ahıra girerek 24 adet nal ve 1 hurç almıştır.²⁷⁴ Fakat bunun hırsızlıkla bağdaştırılamayacağını malları zarar görmesin diye aldığını söylemiştir. Bunun savunmasını da birkaç gün sonra Germani'nin mallarını arayan memurlara kendi eliyle aldığı malları teslim ettiğini belirterek yapmıştır. Bu malların yanı sıra Delail-i Şerifi de çaldığı yönündeki iddiaları kabul etmeyen Bektaş oğlu Bektaş, Delail-i Şerifi yeğeninini bulup hükümete teslim ettiğini, ancak Sergerde Hasan Ağa'nın işgüzarlık yaparak Delail-i Şerifi kendine yazdığını belirtmiş ve bu yüzden bu suçlamayı kabul etmemiştir.²⁷⁵

4.28. Çarşı Ahisi Ahmet Efendi

Olayın olduğu gün medresede bir hastaya muska yazdığı sırada Kadı Efendi'nin muhızını olan İbrahim'in gelip Germani'nin kadıya sövdüğünü bu yüzden Kadı Mehmet Tevfik Efendi kendisiyle görüşmek istemiştir. İbrahim'le görüştükten sonra medreseyi örtüp Debbağ şeyhinin yanına gitmiş, ancak şeyhi orada bulamayınca dükkânların da kapalı olmasını hesaba katarak bir sıkıntı olduğunu anlamış ve geri dönmüştür.²⁷⁶ Ardından Maraşlı Sakar Oğlan adlı şahsın atı olduğunu görmüş ve atı nereden aldığını sorup Germani'nin konağının yağma edildiğini ve atı da oradan aldığını öğrenmiştir. Celil oğlu İbrahim'den de Germani'nin konağının yandığını öğrenince doğruca evine gitmiştir. Ertesi gün Muhız Mehmet gelip Kadı

²⁷³ Tafsîl-i keyfiyet istintaktan şâmil-i ilm-i vekâlet-penahileri buyurulacağı veçhile merhum Mehmet'in cumhur günü yanında olan bağ ... müteveffa Kirmani'nin hanesine gidip evvel emirde hane-i mezkurun damına çıkıp hane yanmaya başladığı gibi nüzul ve derrûn-ı haneye duhul ile dört nal ve bir yular ahz u gâret ve Cingöz Mustafa nam şahsı mahall-i arbedeye teşvik etmek töhmetiyle müttehem bulunduğu ikrarıyla tebeyyün eylemiş. BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 22.

²⁷⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 22.

²⁷⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 45-46.

²⁷⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 46.

Efendi'nin Çöplü Damın yanında onu beklediği haberini getirmiştir. Kadı Efendiyle buluştuğunda Kadı ona yarım Münip Paşa ile Camii Kebir'de muhakeme olacaklarını o yüzden esnaf şeyhlerini toplayıp getirmesini talep etmiştir.²⁷⁷

Mahkemenin Ahi Ahmet'e yönelttiği bir başka soru ise Germani'nin oğlunu görüp görmediği olmuştur. Çünkü Maraş'ta Germani'nin küçük oğlunu Mezaristan kenarında gördüğü ile ilgili yazının altında mührü bulunmaktaydı. Ancak Ahi Ahmet mahkeme heyetine çocuğu görmediğini ısrarla belirtmiştir. Bunun nedeni ise olaylardan dolayı hapse atıldığı sırada bir zaptiyenin gelip mührünü alıp götürdüğünü böylece haberi olmadan belgenin altına mührünün basıldığını söylemiştir. Toplamda 200 değnek sopa yemiş, eğer mührünü vermezse kendisini dövecekleri korkusuyla mührünü vermiştir.²⁷⁸ Olaydan 10-15 gün sonra Münip Paşa, Numan Bey'i Nazır yapmış ve Germani maddesi için bir mahzar düzenlemiştir.²⁷⁹ Bu mahzarın altına Ahi Ahmet'in de olduğu ahali ileri gelenleri, imam, ulema, suleha ve diğer kişiler mühürlerini basmışlar, ancak bu mahzarın sadece belli bir kısmının doğru olduğunu söyleyen Ahmet Efendi mahzarı Numan Efendi'nin Şeyh Camii Şerifi'nde toplanan bu kişilere mühürlettiğini söylemiştir.²⁸⁰

Ahi Ahmet, Kadı Efendi'nin Muhzır Mehmet'i göndererek Paşa ile dava olacağından esnaf şeyhlerini de alıp mahkemeye gelmelerini istediğini beyan etmiştir. Ancak bu durum daha sonra Muhzır Mehmet'e sorulduğunda böyle bir durumun yaşanmadığını şahadet ederek ifade etti. Hatta Kambur Halil oğlu Mehmet,

---

²⁷⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 46.

²⁷⁸ "Evvel Münib Paşa bendenizi meclise çağırıyor çarşının pazarın dükkânları kapamalarına sebep kim oldu sen ahisin dedi bende bilmem duymadım dedim yok sen bilirsin diyerek üzerime galizat etti neye bilmem dedimse beni falakaya takıp yüz değnek vurdurdu beni sürüyerek hapishaneye götürdüler on beş yirmi gün kadar mahpushanede yatıp ayağıma ilaç ettim üç mah kadar geçti yine Münib Paşa meclise istedi vardım dükkânları örtenleri bilirsin ocak-zâdelere devletçe itibar kalmadı korkma söyle dedi ben yine haberim yoktur dedim doğru söyle diye yine üzerime ikdam eyledi elli değnek daha ikinci defa vurdurdu yine hapishaneye verdiler bir mah kadar yine yattım sonra tekrar beni meclise istediler vardım doğru söyle hâkim ile Numan Bey mi vardır hangileri varsa doğrusunu söyle seni değnek altında çevirtirim dedi beni öldürsen dinim haktır bilmem dedi Numan Bey ile hâkim bu hususta vardı diyerek yine ikdam etti sen bilirsin diyerek çok ibram etti tekrar bilmem dedim bunun üzerine elli değnek vurdurdu Hasan Ağa doğru söylemezsen seni bu değnek altında öldürürüm diyerek ağzıma tekme ile vurdu üç dişimi dahi çıkardı yine hapishaneye beni verdiler o havfe binaen gıyaben ne gaiban gelip hapishaneden mührümü ve sair hapis bulunanların mühürlerini toplayıp Münib Paşa götürttü benim haberim yoktur mührü ne vakit istediklerini bilemiyorum hatırımda yoktur." BOA, BEO.AYN.d: 1847, 47.

²⁷⁹ "Zeytinlu Ceyhan Köprüsüne geldi orada olan hanı yaktı Germaninin konağına biraz Zeytinlu gelmiş Germaninin konağına da ahali cumhur ederek vardıklarında Germani de ahalden beş altı adamı vurmuş diye ahali-i nas dahi bu fitne Germaninin konağından zuhur etti binaenaleyh Germaninin konağını yaktılar." BOA, BEO.AYN.d: 1847, 48.

²⁸⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 48.

Sakar oğlu Osman ve Durdu Mehmet adlı esnaftan kişilerin yanına gelip “*Müslüman evladı değil misiniz ahali Ulu Camiye biriktiler Paşa ile muhakeme olacaklar dükkânınızı kapa da haydi gelin*”²⁸¹ diye telkinde bulunduğu ifade edilmiştir. Dahası Subaşı Neccar Mehmet hükümet konağı yakınında otururken Germani'nin evi yandıktan sonra Ahi Ahmet'in iki neferle Germani'nin evinin olduğu taraftan geldiğini Neccar Mehmet'e de esnafla yukarıya vardım da geri geliyorum dediği mahkemece belirtilmiştir.²⁸² Olayları bu şekilde özetleyen mahkeme raporunda Ahi Ahmet'in insanları tahrik ettiği yönündeki iddiaları reddettiğini, ancak tahkikat neticesinde yalan söylediği ortaya çıktığından bahisle durumun karara vardırılmasını merkeze bırakmıştır.²⁸³

4.29. Şeker Ahmet

Sebzeci ve etçi olan Şeker Ahmet Germani'nin Kadı Efendi'ye sövdüğünü Hacı Eyüp'ten duyduktan sonra başta Haşır oğlu Ali olmak üzere birçok adamla bir olup Germani'nin evine doğru gitmişlerdir. O sırada elinde bulundurduğu baltayı Kudumun oğlu Mehmet'in alıp önden giderek Germani'nin evine girdiğini Germani'nin odasında bulunan dolabı baltayla kırıp açtığını belirtmiştir.²⁸⁴ Kendisi de sonradan içeriye girerek dolabın içindeki küçük çekmeceyi fark edip açmış ve içinden bir gümüş katı, silahlık ve 5-6 adet mum çıkmıştır. Çıkan mallardan gümüş katı'yı Kudumun oğlu Mehmet, silahlığı Deli Boran ve geri kalan mumları da kendisi almıştır. Eve geldiğinde annesi ve kardeşi malları çalmasına tepki göstermiş bunun üzerine birkaç gün sonra Germani'nin kaybolan mallarını soruşturan memurlara bunları teslim etmiştir. Mahkeme olayı bu şekilde kayda alıp kararı İstanbul'a bırakmıştır.²⁸⁵

4.30. Kudumun Oğlu Molla Mehmet

Abacı olan Kudumun Oğlu Molla Mehmet olayın olduğu gün eve gidip yemeğini yemiş ardından dükkâna geldiğinde Saraç Hacı Eyüp'ün “*Germani Kadının din imanına sövmüş ve Zeytinlu gelmiş halk gidiyor siz ne duruyorsunuz*” diye haber vermesi üzerine Sallabaşın oğlu Ahmet ve Saracın oğlu Yusuf'la

²⁸¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 50.

²⁸² BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 23; BOA, BEO.AYN.d: 1847, 50.

²⁸³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 48, 49, 50.

²⁸⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 25.

²⁸⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 51-52.

Germani'nin konağına gelmiştir. Germani'nin konağına giderken hükümet konağı civarında olan kabristana varınca Şeker Ahmet tesadüf etmiş ve abasının altında sakladığı baltayı kendisine vermiş, oradan da Germani'nin konağına doğru gitmiştir. Merkurumun evine varınca merdivenden yukarı çıkıp orada bulunan dolabı baltayla kırmıştır.²⁸⁶ Dolapta bulunan küçük çekmeceyi de Şeker Ahmet kırmış ve dolabın içindeki gümüş palaska, bal ve bal mumlarını alıp abasının altında saklayarak evine götürmüştür. O sırada dolapta bulunan silahı Şeker Ahmet'in aldığını zannetmiş, fakat silahı Deli Boran'ın aldığını öğrendi ve bunu mahkemede belirtmiştir. Öte yandan aldığı gümüş katı'yı ve diğer malları Germani'nin kaybolan mallarını araştıran memurlara teslim etmiştir.²⁸⁷

4.31. Çulhaoğlu Deli Boran

Çulhaoğlu Deli Boran Maraş'a tabi Uçlu köyünden olup Germani Olayından birkaç gün evvelce ticaret yapmak için Maraş'a gelmiştir. Birkaç kişiyle 3 gün Celil oğlu İbrahim'in bağında çalıştıktan sonra günlüğünü almak için İbrahim Ağa'nın yanına gelmiştir. İbrahim Ağa da çarşıya gitmesini daha sonra gelip parasını vereceğini söylemiştir. Çarşıda Semerci dükkânına gelip burada biraz oyalandıktan sonra yemek yemek için dayısının evine gitmiş, daha sonra geri geldiğinde ise dükkânların kapalı olduğunu görmüştür. Ardından tüfek seslerini duyup Germani'nin evine doğru arkadaşıyla birlikte gitmiştir. Eve vardığında içeri girmiş ve Maraşlı biri kendisine yanmadan malları kurtarmasını söylemiştir. Çulha oğlu Deli Boran da yukarı kata çıkmış, orda bir şey bulamamış ve alt kata inmiştir. Burada setre, iki hayvan paldumu,²⁸⁸ küçük bir keçe ve çuha şalvar alarak²⁸⁹ Germani'nin konağının arkasına geçmiştir. Arkadaşıyla burada buluşan Çulha oğlu Deli Boran elindeki malzemeleri arkadaşının tanıdığı bir kadının evine bıraktılar ancak kadın mallara el koyarak sadece paldum ve keçeyi geri verdi. Daha sonra tellalların Germani'nin kaybolan mallarını getirmeleri istenince bütün malları toplayıp devlet görevlilerine teslim etmiştir. Ama 8 ay hapis yatmaktan kurtulamamıştır.²⁹⁰

²⁸⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 26; BOA, BEO.AYN.d: 1847, 53.

²⁸⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 53.

²⁸⁸ Pâldüm, hayvanın, semerinin ileri kaymaması için arka ayaklarının kaba etleri üzerinden geçirilen kayış. Devellioğlu, s. 853.

²⁸⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 27.

²⁹⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 54.

4.32. Saraçlar Şeyhi Hattat Mehmet Efendi

Arbede günü Şeyh Mehmet Efendi dükkânında bulunduğu sırada Muhzır İbrahim gelip Kadı Efendi tarafından mahkemeye çağrıldığını söylemiş ve birkaç ihtiyarı yanına alarak mahkemeye gitmiştir. Mahkemeye geldiğinde içeride ve dışarıda yaklaşık 250 adamın toplandığını, Kadı Mehmet Tevfik Efendi'nin de toplanan bu insanlara Germani'yle yaşadığı olayı anlattığını söylemiştir. Şeyh Mehmet Efendi bu olayı mahkeme heyetine büyük bir abartıyla anlatmıştır.²⁹¹ Bunun üzerine insanların dükkânlarını kapatıp Ulu Cami'ye gittiklerini düşünmesine rağmen halk Germani'nin evine doğru yol almıştır. Durumun vahametini anlayınca halkı uyarmak istemiş, ama Tütüncü Nazif Ağa'dan dayak yiyerek önce Saraçhaneye ardından mahallesine gitmiştir.²⁹²

Saraçlar Şeyhi Hattat Mehmet Efendi 12 Cemaziye'l-evvel 1373 tarihli duruşmasında (yaklaşık 1,5 ay sonra) Adana mahkeme heyetinin de kendisine verdiği güvenceyle daha önce yalan söylediğini şimdi söyleyeceklerinin ise doğru olduğunu kesin bir dille (şehadetle) belirtmiştir. Maraş'ta hapiste tutulduğu sırada Sarı Fakızâde Ali Efendi'nin gelip eğer yalan söylerse hapisten kurtulacağını söylemişti. Böylece Haşır oğlu, Hacı oğlu, Abacı İmam, Halid Efendi, Ali Efendi ve Musa oğlu ile birlikte yalanlar bulup kurtulmuşlardır. Bunları anlatırken de *“gönlümle söylemedim dayakla söyledim”* diyerek suçsuz olduğunu göstermeye çalışmıştır. Mehmet Efendi'nin *“...hapishanede dahi hâkim efendinin yakın yakın dediğini söyleyen adamların dayak yemediklerini görüyordum demeyen adamlara hem dayak var hem iftira var işte bu suretle söyledim”* demesi Maraş Mahkemesinin olayla ilgili çarpıtmalar yaptığını, insanları rahatça hareket edemediklerini Saraçlar Şeyhi Hattat Mehmet Efendi'nin sözlerinden ortaya koymaktadır.²⁹³

²⁹¹ “Germani bana pezevenk hırsız şeriatınız mı kaldı hükmüyle dedi pezevenkten kadı mı olur dedim meclisten kalktım kapı arasına geçince Germaninin katibi geldi yakamdan tuttu gel hükmüyle diyerek beni oraya buraya çarptı oradan tekrar gelip meclise oturdumsa niçin söylemiyorsun dediler pezevenk kadının burada ne işi var dedim kalktım dedi ve ben pezevenklik etmiş olsam onlara oğlan kız bulmalıydı ben oğlan ve kız bulamam dedi diyerek bizlere hikaye edip bunun üzerine birkaç okur yazar isterim gelecek muhakeme isteyeceğim Ulu Camiye varın cem olun bana bu sözü Germani söylemedi bana Münib Paşa söyletti dedi kendileri Germaniye ayağa kalkıyorlar ben ayağa kalkmadığımdan için böyle hakaret ettiler bu memlekette şeriatın ve kanunun icrası yoktur kanunen ya bu şeriatın icrasını verdiririm ya bu yolda canımı telef ederim diyerek hâkim efendi ağlayarak alına vurarak bağırarak çağırarak söyledi.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 55.

²⁹² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 55.

²⁹³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 55-56.

4.33. Zarifoğlu Hacı Musa

Abacılık mesleği ile uğraşan Hacı Musa dinlenmek için Kayabaşı'na gittiğinde dükkânların kapandığını görmüştür. Bir süre sonra Germani'nin evinin olduğu yerde duman tüttüğünü fark edince oraya gitmiştir. Maraş sergerdesi Hasan Ağa'nın kâtibi teyzesinin oğlu olduğundan ve Germani de Hasan Ağa'nın konağında kirayla oturduğundan Germani'nin yanan evinden sıçrayan ateşten eşyaları kurtarmak için Hasan Ağa'nın evine gitmiştir. O sırada tercüman Mustafa bacadan çıkmış ve halk onun Germani olduğunu düşünerek saldırmıştır. Zarifoğlu Hacı Musa da Mustafa Efendi'nin yanına giderek halka onun Germani olmadığını anlatmaya çalışmıştır. Mustafa Efendi'yi kurtarmış olmasına rağmen Kebapçı Mehmet Maraş'taki ifadesinde elinde bir bıçakla Mustafa Efendiye vurduğunu iddia etmiştir. Ancak Kebapçı Mehmet'le yüzleşince başka biri olduğu ortaya çıkmıştır.²⁹⁴ Afşar oğlu Hacı Ömer ve Kudumun Oğlu Molla Mehmet olay günü Hacı Musa'nın elinde bir pala bıçağı olduğunu söylemişlerdir. Hatta Hacı Ömer, Hacı Musa'nın elinde tercüman Mustafa'ya ait olan sakoyu aldığını görünce “ *oğlum bir cehalet etmişsin bana ver de sahibine vereyim*” demesiyle önce sakoyu vermiş on dakika sonra bıçakla tehdit edip geri almıştır.²⁹⁵ Zarif oğlu Hacı Musa'nın elinde pala bıçağıyla Germani'nin evinin damına çıktığı şahitlerle kanıtlanmıştır.²⁹⁶

4.34. Etçi Ömer Oğlu Ömer

Etçi Ömer olay günü evinde olduğunu ve hayvanlarına baktığını ardından Beyazıdı Mahallesinde Dayıoğlu Mehmet Efendi adlı kişiden parasını almaya gitmiştir. Mehmet Efendi paranın belli bir miktarı karşılığında pamuk tohumu tartıp verdiği sırada Germani'nin evinin yandığını duymuştur. Buradan dönüşte olay yerine uğrayıp seyrettiğini ve daha sonra evine gitmiştir. Fakat mahkemeye çağrılma nedeni Cingöz Mustafa'nın kendisini Germani Olayının yaşandığı gün damın üzerinde tüfekte gördüğünü söylemesiydi. Bu iddia kendisine yöneltince elinde pamuk tohumu olduğunu tüfeği olmadığını, Cingöz Mustafa ile aralarında tarla sorunu

²⁹⁴ “Ancak tercüman merkum bacadan çıktıktan sonra elbisesini soydukları sırada başına bıçakla vurulduğu bi'l-ifade kim vurduğunu tayin edememişse de merkum Hacı Musa'nın elinde bıçak olduğunu ve bunun vurduğuna Kebapçı Mehmet'in dahi Maraş'ta şahadet eylemesine binaen daribin merkum olmadığı melhuz ise de merkum Mehmet bulunamadığından bi'l-işhad bunun vurduğu bi-hakkın zahire çıkarılamamıştır.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 58.

²⁹⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 57-58.

²⁹⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 28.

olduğundan dolayı Mustafa'nın böyle bir iftirayı attığını belirtmiştir.²⁹⁷ Buna rağmen Etçi Ömer, Mustafa'nın bu sözleri üzerine tutuklanmış, ancak Cingöz Mustafa'dan başka hiçbir kimsenin Etçi Ömer hakkında şahadet etmemesi üzerine tutukluğu kaldırılmış ve nihai karar Bâb-ı Âli'ye bırakılmıştır.²⁹⁸

4.35. Tellal Hacı Ömer

Tellal Hacı Ömer, Germani olaylarının yaşandığı gün dükkânında otururken Zeytunlu eşkıyasının Germani'nin konağına geldiğini bu yüzden halkın toplanıp oraya doğru gittiğini, olay çıkıp dükkanına bir zarar geleceği endişesiyle dükkanını kapatıp evine gitmiştir. Evde bulunduğu sırada tüfek seslerinin artması üzerine Germani'nin evine doğru elinde tüfeği olmadan gitmiştir. Eve yaklaştığında insanların evin içine girdiğini ve dışarıya keçe ve bir takım malzemeler attıkları görmüştür. Bunun üzerine meydana gördüğü altı adet keçe, bir beyaz dizlik ve bir de mürekkep hokkasını alarak evine gitmiştir.²⁹⁹ Tellal Hacı Ömer Efendi'nin Germani'nin evinden almış olduğu malların bir kısmını (üç keçe) eşi vasıtasıyla Germani'nin mallarını toplamakla görevli memurlara göndermiştir. Geri kalan üç keçe, dizlik ve hokkayı kendisi gidip görevli memurlara teslim etmiştir.³⁰⁰

4.36. Afşar Oğlu Hacı Ömer

Debbağ işiyle uğraşan Afşar oğlu Hacı Ömer evinde bulunduğu sırada dışarıdan gürültülerin geldiğini duymuş ve merak edip olay yerine gitmiştir. Germani'nin konağının yandığını görmüştür. Akrabası olan Şamdan Ağasının evi, Germani'nin evine yakın olduğundan alevler Şamdan Ağasının evine sıçramış ve Şamdan Ağasının oğlu evin damına çıkıp evini ateşten kurtarmaya çalışmıştır. Bu durumu görünce akrabası olduğundan yardım etmiştir. Bu sebeple orada bulunmuş, ancak evi kurtarmakla meşgul olduğundan kimseyi görmediğini belirtmiştir.³⁰¹

²⁹⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 58.

²⁹⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 29.

²⁹⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 29.

³⁰⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 59-60.

³⁰¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 60-61.

4.37. Sefer Oğlu Osman

Sefer oğlu Osman, Maraş'a 4 saat uzaklıkta Kürt Afşarı adlı köyde ikamet eden bir çiftçidir. Germani Olayında bir gün önce ununu öğütmek için Maraş'a gelmiştir. Değirmen'de işler yoğun olduğundan geceyi orda geçirmiştir. Ertesi sabah tuz almak için Kuyumcu Pazarına indiğinde dükkânların kapalı olduğunu, ardında Arasta'ya geçtiğini Ahi'nin orada bulunan halka *"Ulu Camiye birikeceksiniz dükkânları kapayın haydi gidin"* dediğini duymuştur. Bir süre sonra gürültüler duymuş ve o yöne doğru gittiğinde insanların Germani'nin evinin etrafında toplandığını grmştir. Bu kalabalıkta sadece Usturanın Karası, Haydar oğlu Ahmet ve Cingöz Mustafa'yı tanıyabildiğini belirtmiştir. Sefer oğlu Osman böyle ifade verince Maraş Mahkemesindeki ifadeleriyle çeliştiği hatırlatılmış ve sebebinin izah edilmesi istenmiştir. Bunun zerine Osman, Maraş Mahkemesinde yaşadığı sıkıntılarını anlatmıştır. Osman'ın ifadesine göre; Germani'nin evi yandıktan 2 ay sonra öküz almak için Yenice kale'ye gitmiştir. Bu esnada Maraş'tan bir zaptiye gelip kardeşlerini alıp Maraş'a gtrmştir. Ertesi gün Maraş'a gelip Vehbi Efendi'yi bularak durumun sebebinin sormuştur. Vehbi Efendi'de onu Münib Paşa'ya gtrmştir. Münib Paşa, *"düşün eğer doğrusunu söylemezsen dayak da senin için her cezada senin için"* diye tehdit etmiştir. Ancak burada da Cingöz Mustafa, Haydar oğlu Ahmet, Usturanın Karası Mehmet ve Ahi'yi gördüğünü söylemiştir. Bu ifade zerine Münib Paşa'nın bağırması ve Vehbi Efendi'nin de *"sen burada iki gün kalacak olursan oluğunun çocuğunun açlığından ölürsün bir fukara adamsın birkaç isimsizce adam haber verelim ık git"* demiştir. Böylece bir zaptiye ile çarşıya gidip orada gördüğü dükkânlardan birkaç adamın ismini vererek kendisini ve kardeşlerini kurtararak köyüne dnmştir.³⁰² Nüfus Nazırı Necip Efendi'ye Sefer oğlu Osman'ın durumu sorulduğunda Osman'ın anlattığı olayları birebir onaylamıştır. Mahkemenin son kararı ise Sefer oğlu Osman'ın, Germani'nin yandığı gün olayları uzaktan izlediği ve suçsuz olduğu yönünde olmuştur.³⁰³

³⁰² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 63.

³⁰³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 64.

4.38. Karabekiroğlu Hacı Bekir Ağa

Germani'nin yandığı gün Mustahfiz Hccac Alayı'nın Yüzbaşı sı olan Hacı Bekir Ağa Hicaz'a memur olduğundan dolayı gerekli maddi hasılatı almak üzere sarayda mal müdürünün yanına gitmiştir. O esnada mal müdürünün ağaları halkın toplanıp saraya doğru geldikleri haberini vermişlerdir. Bekir Ağa'nın ifadesine göre kalabalık Halepli Anton'un vurmuş, kendilerini durdurmak isteyen Müftü Hacı Ömer Efendi ve Numan Efendi'yi dinlememişlerdir; hatta Andırınlı Molla İsmail Hacı Ömer Efendi'yi yakasından tutup iteklemiştir. Bunlardan korkmuş ve mal müdürünün yanına çıkararak olayların yatıştığı vakte kadar orada beklemiş, ardından evine gitmiştir.³⁰⁴

Hacı Bekir Ağa ilgili kayda değer durum ise uğradığı iftira sonucu 6 ay Maraş'ta hapis yatması olmuştur. Kuşcu Oğlu Mustafa, Nalbant Veli ve Kuşcu Oğlu'nun kardeşi bir olup Hacı Bekir Ağa'dan Germani'nin evini yakması için 3 kuruş am parası aldıkları yönünde iftira atmışlardır. İftira atan bu kişiler Adana Mahkemesi'ndeki duruşmalarda suçlarını kabul etmelerine rağmen, mahkeme bölgenin önde gelen kişilerinden olan Avniye Miralay Süleyman Bey ile birlikte Maraş meclis yeleri Kerim Bey, Hacı Ömer Efendi, Numan Bey ve Karaküçükzâde İbrahim Efendi'nin ifadelerine başvurmuştur. Bütün bu kişiler de Bekir Ağa'nın böyle bir şey yapmaya kalkışmayacak kadar dürüst ve güvenilir biri olduğunu belirtmişlerdir.

Bekir Ağa'ya iftira atan Kuşcu oğlu Mehmet ise ifadesinde kardeşi Mustafa Efendi, Hacı Bekir Ağa'dan 3 kuruş am parası aldığını söylemesiyle Münib Paşa tarafından ağırtılmış ve böyle bir olay olmadığını söyleyince dayak yiyip 5-10 gün hapiste yatmıştır. Bu yüzden böyle bir iftirada bulunmuştur. Nalbant Hacı Veli ise Germani yandıktan 5-6 gün sonra Kuşcu oğlu Mustafa'nın eşinin gelerek "*Kara Bekir Oğlu Hacı Bekir Ağa cumhur Germaninin evine gittiği vakit oraya geldi ve Germaniyi yakmak için her kim ateş getirirse  kuruş veririm dedi onun üzerine ateş getir dediler o da  kuruşu altmış parasını Sofu Mustafa'ya ve altmış parasını da Abdullah Efendiye verdi*"³⁰⁵ şeklinde söylemde bulunmasını aksi takdirde başının belaya gireceği yönünde tehditte bulunmuştur. Kadı Efendi'nin bu sözlerine aldırış

³⁰⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 64.

³⁰⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 65.

etmemiş, ancak birkaç gün sonra gelen iki zaptiye ile birlikte zaptiye sergerdesi Hasan Ağa'nın yanına gitmiştir. Burada zaptiyelerden dayak yemiş ve korkudan Kuşçu oğlu Mustafa'nın eşinin söylediklerini aynen ifadesinde tekrarlamıştır.³⁰⁶

4.39. Maraşlı Hadice Hocanın Oğlu Hacı Hüseyin

22 yaşında bir talebe olan Hacı Hüseyin Ulu Cami'de öğle namazını kıldıktan sonra çarşıda halkın toplanıp birini dövdüğünü görmüştür. Merak edip olay mahalline gidince yerde bir kılıç bulmuş ve kılıcı alarak oradan uzaklaşmıştır. Bir zaman sonra babası Avniye Miralayı Süleyman Bey'in yanına giderek oğlu Hacı Hüseyin'in, Ahmet Ağa'yı dövdükleri gün oraya yakıp bir yerde kılıç bulduğunu haber etmiştir.³⁰⁷ Avniye Miralayı Süleyman Bey, Germani'nin Kuşçusu Ahmet Ağa'nın kılıcı olduğunu düşünerek hükümete teslim etmelerini istemiştir. Adana Mahkemesi Hacı Hüseyin'in olaylara herhangi bir şekilde karışmadığını tespit etmiş ve bu şekilde ifadeleri kayda almıştır.³⁰⁸

4.40. Hacı Eyüp

Saraç mesleğini icra eden Hacı Eyüp Efendi Germani'nin yandığı gün dükkânında Avniye askerinin eğrisini yapmakla meşguldü. İfadesine göre dükkânda çalışırken bir müddet sonra çarşıda çıkan gürültüyle birlikte esnafın dükkanlarını kapattığını görünce kendisi de dükkanını kapatıp Kayabaşı Kahvehanesine gitmiştir. Burada dinlenip kahvesini içtikten sonra evine gitmiştir. Ancak Hacı Eyüp'ün Adana Mahkemesine çağırılmasının nedeni Saraçlar Şeyhi Hattat Efendi hakkındaki iddialarıydı. Hacı Eyüp Maraş'taki ifadesinde; "*Maraş meclisinde Saraçlar Şeyhi hattatın gelip din kalmadı kâfir misiniz dükkânları kapayın diye Hattat Efendi'nin gelip çarşığı kapattığını ve Berber Halil'in Oğlu Osman dahi dükkânını kapamadığı için Hattatın dövdüğünü*" söylemiştir. Adana Mahkemesi'nde ise hakikatin böyle olmadığını Münip Paşa'nın kendisine bu şekilde ifade vermesini aksi halde 500 değnek sopa yiyeceğini söylemesinden dolayı Saraçlar Şeyhi'ne iftira attığını itiraf etmiştir.³⁰⁹

³⁰⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 65.

³⁰⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 66.

³⁰⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 67.

³⁰⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 67.

4.41. Kısaküreköğlü Mustafa Efendi

Mahalle imamı olduğundan dolayı topladığı vergiyi sandığa teslim etmek üzere saraya gitmiştir. Sarayda bulunduğu sırada halk toplanıp oraya gelmiş ve Kadı Efendi'nin konuşmasından sonra Germani'nin konağına gitmek için yola çıkmışlardır. Her ne kadar Numan Bey ve Ömer Efendi kalabalığı durdurmaya çalışsa da başarılı olamadıklarını sözlerine ekledi. Bunun üzerine kendisi birkaç meclis üyesiyle birlikte halkı Germani'nin evinden uzaklaştırmak için yola koyulduysa da Germani'nin damında bulunan kişilerin üzerlerine silah doğrultmaları sonucu geri dönmüşlerdir. Özellikle Hacı Ömer ve Kara Küçükzâde İbrahim Efendi'nin halkı durdurmak için büyük çabalar sarf ettikleri üzerinde durmuştur. Fakat Kısakürek oğlu Mustafa Efendi bu olaylar esnasında Kara Küçükzâde İbrahim Efendi'nin halkı isyana teşvik ettiği yönündeki sözleri³¹⁰ kendisine sorulduğunda Maraş'taki dayak ve hapis cezalarından korkarak böyle bir iftirada bulunduğunu söylemiştir. Kara Küçükzâde İbrahim Efendi'ye iftira atmış olmasına rağmen Maraş'taki hapisanede 4 ay hapis yattığından dolayı çektiği bu ceza kâfi görülerek tahliyesine karar verilmiştir.³¹¹

4.42. Devlet Oğlu Neccar Ali

Adından da anlaşılacağı üzere neccarlık yapan Ali Efendi, olayların olduğu gün Şekerli Mahallesi'ndeki evinde dinlenirken şakirdi gelip Zeytinlu'nun köprüye geldiği haberini vermiştir. Bunun üzerine korkusundan mallarını gizleyerek evinde beklemeye başlamıştır. Bir süre sonra evinden çıkmış ve insanların saray ateş almış diye koşturmaları üzerine Germani'nin konağına gitmiştir. Konağa geldiğinde konağın yanmakta olduğunu ve insanların Germani'nin mallarını yağma ettiğini görünce onları ayıplayarak oradan ayrılmıştır. Adana Mahkemesinin yaptığı tahkikat neticesinde herhangi bir uygunsuz davranışta bulunmadığı saptanmış ve tahliye edilmesine hüküm verilmiştir.³¹²

---

³¹⁰ “Maraş'ta İbrahim Efendi Germaninin evinden gelirken biz sarayın küçük kapısının dibinde idik merkumu ben Germaninin yanından geliyorum durmayın şu habisi paralayın diyerek halkı teşvik ettiğini gördüm ve kulağımla işittim demişsin şimdicek de bu cumhuru tepesi etmeye çalıştı diye hakkında hüsn-i şahadet ediyorsun bunun sahihi nedir ve evvela merkumun aleyhinde şahadet etmeye ne sebep oldu.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 68.

³¹¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 68-69.

³¹² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 69-70.

4.43. Afşar Oğlu Hacı Mehmet

Maraş'ta suçsuz yere hapse atılan bir diğer kişi Afşar oğlu Hacı Mehmet olmuştur. Hacı Mehmet Efendi olayın gerçekleştiği gün Pınarbaşı mahaldeki değirmene un öğütmeye gitmiş ve ikinci vakti Acemli Mahallesi'ndeki evine dönmüştür. Eve gelip yükünü yıktığı sırada uşakları Germani'nin evinin yandığını söylemiş ve merakından oraya gitmiştir. Gittiğinde konağın çoktan yandığını görmüş ve biraz izledikten sonra evine geri dönmüştür. Bu esnada Sefer Oğlu, Hacı Mehmet Efendi'yi orada gördüğünü Maraş Mahkemesinde söylemesi onun hapse atılmasına sebep olmuştur. Afşar oğlu Hacı Mehmet'in bu ifadesi Adana Mahkemesince araştırılmış ve doğruluğuna karar verilmiştir.³¹³

4.44. Çarkçı Mehmet

Çarkçı Mehmet dükkânda işiyle meşgul olduğu sırada çocuğu gelip evler yanıyor diye haber verince kötü olayların olduğunu düşünüp dükkanını kapatarak eve gitmiştir. Eşi Germani'nin evinin yandığını söyleyince hemen oraya doğru yola çıktı. Olay yerine vardığında Germani'nin evinin yanıp kül olduğunu ancak evinin bitişinde bulunan Şamdan Ağası'nın evinin de tutuştuğunu görünce hiç beklemezsizin evi söndürmeye çalışanlara katılarak yardım etmiştir. Çarkçı Mehmet'in gözaltına alınmasının nedeni ise yangını söndürmeye çalıştığı sırada Şamdancı oğlu Hacı Mustafa'nın yanan evinin damına çıkması olmuştur. Afşar oğlu Hacı Ömer, Maraş'taki ifadesinde her ne kadar Şamdan Ağası'nın damının üzerine çıkıp ateşi söndürüyordu demiş olsa da kayıtlara sadece "*Çarkçı Mehmet'i damın üzerinde gördüm*" şeklinde geçmiştir. Afşar oğlunun Adana Mahkemesin durumu anlatmasıyla Çarkçı Mehmet'in suçsuz olduğu hükmüne varılmıştır.³¹⁴

4.45. Semercioğlu Ali

Semercioğlu Ali evinde oturduğu sırada gürültüleri duyarak dışarı çıkmış ve ne olduğunu sorunca Zeytinlu'nun Ceyhan Köprüsü'nü basıp birkaç zaptiyeyi kaçırdığını öğrenmiştir. Ancak buna inanmayıp evine tekrar geri dönmüştür. Bir müddet sonra gürültülerin artmasıyla sesin olduğu yöne doğru gitmiş ve Germani'nin evine varmıştır. Buraya geldiğinde halkın Süleyman Paşa'nın haremi Şerife

³¹³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 70-71.

³¹⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 72.

Hanım'ın evinin önüne toplandığını görünce oraya doğru yönelmiştir. Eve yaklaştığında halkın Germani'nin, Şerife Hanım'ın evine gizlendiğini bu yüzden oraya toplanarak zorla eve girmeye çalıştıklarını fark etmiştir. Şerife Hanım'ın oğlu Bekir Bey'in kendisini tanınması hasebiyle *“seni içeriye alayım da evi ara sonracık Germaninin olmadığını haber ver bu adamları def edelim”*³¹⁵ diye teklifte bulunduğunu söylemiştir. Halkın kendisine inanmayacağını söylemesiyle Bekir Bey bu sefer kalabalığa dönerek *“ahali bu adam girer de evi arar ve çıktıktan sonra Germani'nin evde olmadığını size haber verirse kanar mısınız?”* diye sormuş ve kalabalıktan onay almıştır. Semerci oğlu Ali eve girdiğinde Germani'nin tercümanı Mustafa Efendi ile Şerife Hanım'ın birlikte oturuyorlarken görmüş, ancak dışarıya çıktığında evde kimsenin olmadığını kalabalığa söyleyerek halkın dağılmasını sağlamıştır.³¹⁶

Semerci oğlu Ali'nin gözaltına alınma nedeni ise olaylardan sonra kaçmasıydı. Bunun sebebini de Maraş'ta suçsuz insanların dayak yemesi ve zorla yalan söyletirmeleri olarak açıklamıştır. Gözaltına alınmasının bir diğer sebebi ise Kuşçu oğlu Mustafa Efendi'nin ifadesinin çarpıtılmasıydı. Kuşçu oğlu Mustafa Maraş'taki ifadesinde bir semerci gördüm demesi ve Semerci oğlu Ali'nin de kaçması onu suçlu durumuna düşürmüştür. Her ne kadar Kuşçu oğlu Mustafa, Ali Efendi'yi kastetmediğini söylese de Maraş'ta bunu kimseye dinletememiştir. Mahkeme ise Semerci oğlu Ali Efendi'nin Germani'nin tercümanı Mustafa Efendi'nin Şerife Hanım'ın evine sığındığında *“bana emin ederseniz içeriye gireyim bakayım tercüman varsa size haber vereyim”*³¹⁷ demesi üzerine halkın rızasını tahsil ile hane-i mezkûra girip Mustafa Efendi'yi eğer ki Şerife Hanım'ın yanında görmüşse de içeriden çıkıp tercüman Mustafa Efendi yoktur diye cevap verip *“Mustafa Efendinin halasına sebep olduğu dahi anlaşıldığı”* gerekçesiyle tahliyesine karar verilmiştir.³¹⁸

---

³¹⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 73.

³¹⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 73.

³¹⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 73.

³¹⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 73-74.

4.46. Urfalı K r Ali

 re k satarak geçimini sağlayan K r Ali, lakabından da anlaşılacağı üzere iyi görememektedir. Bu yüzden Germani'nin yandığı gün Besleme oğlu Ali'yi silahla g rd ğinden başka bilgi vermemiştir. Mahkeme tarafından da bu durumu göz önüne alınarak olaylara herhangi bir fesat karıştıramayacağı düşünülerek suçsuz bulunmuştur.³¹⁹

4.47. Bezirgân İbiş Oğlu Ali

Turanlı Mahallesi'nde ikamet eden Ali ren berlik işiyle meşguldür. Germani'nin evi yandıktan sonra olay yerine varmış, ancak orada bulunduğu bir takım kimseler tarafından söylendiği için yakalanıp hapse atılmıştır. Mahkemenin incelemesi sonucu suçsuz olduğu belirlenmiş olup beraatına karar verilmiştir.³²⁰

4.48. Murteza Oğlu Mehmet

Maraş'a 6 saat uzaklıkta Aşrı köyünde ikamet eden Murteza oğlu Mehmet Bey bağ işlerinde çalışmak için Maraş'a gelmiştir. Yağmur yağdığından dolayı izin alarak parasını patronundan almak için çarşıya inmişti. Çarşıya geldiğinde insanların dükkânlarını kapatıp Germani'nin evine doğru gittiklerini görünce kendisi de arkadaşı Boran ile birlikte kalabalığa katıldı. Boğazkesen adlı mevkie gelince arkadaşı Boran'dan ayrılmış ve konağın arka tarafından olayları izlemiştir. Bir zaman sonra arkadaşı Boran elinde bir şalvar, bir pantolon, iki paldum ve bir keçe ile  ıkagelmiştir. Boran'ın yangından kurtardığı bu malları arandığında vermek için Maraş'ta bir kadına bıraktılar. 1-2 saat sonra malları almak için geri döndüklerinde kadın setri ve keçeleri geri vermemiştir. Germani'nin mallarının arandığını öğrendiklerinde arkadaşı Boran kadından el koyduğu diğer malları da alarak yetkililere teslim etmiş ve o sırada tutuklanarak hapse atılmıştır. Boran sorguya çekildiğinde Murtaza oğlu Mehmet'in ismini vermiş ve böylece Mehmet de yakalanıp hapsedilmiştir. Ancak Adana Mahkemesi olaylara karışmayan Murtaza oğlu Mehmet'in suçsuz olduğuna kanaat getirerek onu serbest bırakmıştır.³²¹

³¹⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 74.

³²⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 74-75.

³²¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 75-76.

4.49. Subaşı Neccar Mehmet

Germani olaylarının yaşandığı gün evinde istirahat eden Mehmet Zeytunlu eşkiyasının Maraş'a geldiği yönünde havadisleri alınca Maraş'ın diğer tarafındaki Bayezidli'de ikamet eden akrabalarının yanında bulunan oğlunu almak için evden çıktı. Biraz yürüdüktan sonra Ahi Ahmet Efendi ve yanında Kılıç Mehmet ile Neccar Sarı Mehmet'in oğlu Şeyh'e rastlamıştır. Ahi Ahmet Efendi'ye nereden geldiğini sorunca ahali ile birlikte Germani'nin evine gittiğini söylemiştir. Neccar Mehmet'in hapse atılma nedeni ise Kılıçlı Mehmet'in adını Maraş'taki tahkikatta görevlilere verdiği için Kılıçlı Mehmet'i koruyan Necip Efendi, Neccar Mehmet'i silahlı gördüğü yönünde iftirada bulunarak hapse atılmasına neden olmuştur. Bu durum ortaya çıkınca Adana Mahkemesi Subaşı Neccar Mehmet'in suçsuz olduğu kararına varmıştır.³²²

4.50. Helvacı Durdu

Bakız oğlu Camii Şerifine taş taşırken kalabalığın gürültüsünü duymuş ve işini bırakarak mahalle başındaki çerçi dükkânına giderek arkadaşları Ak Fatma oğlu, Tellal Mahmut ve Abacı Mehmet'le akşama kadar orada oturmuştur. Bir süre sonra Kürt Hasan gelerek yanlarına oturmuş, ancak daha sonra buradan ayrılarak Kuyucak Mahallesi'ne doğru gitmiştir. Akşam olduğunda da evine girerken görmüşlerdir. Fakat olaylara hiçbir şekilde müdahil olmayan Helvacı Durdu, Kürt Hasan'dan dolayı hapse atılmıştır. Hayrettin Ağa isimli şahıs Kürt Hasan'ı Germani'nin konağı yandıktan sonra elinde bir kazmayla evin duvarını kırarken gördüğünü söylemiştir. Bunun iftira olduğunu belirten Kürt Hasan kendini temize çıkarmak için olay günü kahvede oturduğuna dair şahit olarak Tellal Mahmut, Abacı Ahmet Ak Fatma oğlu ve Helvacı Durdu'nun adlarını vermiştir. Ardından zaptiyeler tarafından alınıp savunmaları dahi yapılmadan 3 gün hapsedildiler. Adana Mahkemesi gerekli araştırmaların ardından Helvacı Durdu'nun masum olduğunu (bi-cürüm) kaydetmiştir.³²³

---

³²² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 76.

³²³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 77.

4.51. Şekeroğlu Mustafa

Şekeroğlu Mustafa olay günü hasta olan çırağını görmek için dükkânını kapatıp çırağının evine gitmiştir. Geri geldiğinde diğer dükkânların kapalı olduğunu halkın Germani'nin evinin etrafında toplandığını görünce merakından neler olduğuna bakmaya gitmiştir. Şeker oğlu Mustafa olay yerine vardığında Germani'nin evinin çoktan yandığını, çoluk çocuk ve kadınlardan başka kimsenin etrafta kalmadığını görmüş ve oyalanmadan evine dönmüştür. Mustafa'nın kardeşi Şeker Ahmet'in Germani Olayına karışması ve Germani'nin evinden birkaç mal çalması Şeker oğlu Mustafa'nın mahkemeye çıkarılma nedeni olmuştur. Kardeşi Şeker Ahmet çalınan eşyaların arandığını duyunca korkudan kaçmıştı. Bunun üzerine Şeker oğlu Mustafa yakalanıp hapse atılmış, 5 gün sonra Şeker Ahmet yakalanınca salıverilmiştir. Şeker oğlu Mustafa, annesi ile birlikte her ne kadar Şeker Ahmet'in hırsızlığına tepki gösterecek de bir şekilde bu olayların içine dâhil olmuş ve mahkemeye çıkarılmıştır. Mahkeme Şeker oğlu Mustafa'nın suçsuz olduğuna karar vererek onu serbest bırakmıştır.³²⁴

4.52. Yenicekaleli Kürd İsmail Oğlu Osman

Yenicekaleli Kürd İsmail Oğlu Osman olay günü un almak için çarşıya inmiş, ancak büyük bir gürültü ile halkın Germani'nin evine doğru gittiğini görünce kendisi de evi o tarafta olduğundan dolayı o yöne doğru gitmiştir. Elinde un torbasıyla birlikte Germani'nin evinin önüne geldiğinde tanımadığı iki kişiyi kavga ederken görmüştür. Adamlara “*ayıp değil mi ne dövüyorsunuz*” deyip yoluna devam ettiği sırada biri eline bir diğeri de yüzüne olmak üzere iki saçma gelmiştir. Böylece durumun kötüye gittiğini anlayıp aldığı yaraların acısıyla ağlayarak oradan ayrılmıştır. Gün sonra Sergerde Hasan Ağa'ya çıkan olaylarda yaralandığı bilgisi verilmiş ve doğruca Münip Paşa'nın huzuruna çıkartılmıştır. Yaralarına bakıldıktan sonra hapse atılmıştır. Burada Hasan Ağa parmaklığın dibine gelerek “*Darendeli Mustafa'nın Germani tarafından yaralandığını*” söylemesini istedi. Ancak Darendeliyi tanımadığını ifade verirken belirtmiştir. Bunun üzerine Adana Mahkemesi heyeti kendisine ait olan mührün bu ifadenin altına basıldığını hatırlatınca Kürd İsmail oğlu Osman olayı şu şekilde aktarmıştır:

---

³²⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 78.

“...bir sabahleyin zaptiye Mennan’ın Oğlu Hacı mahpushaneye geldi hapisler mühür bulacaksınız mühür bulmayan dayak yiyeceksiniz dedi mühür olanlar ve mühür olmayanlar mühür aldılar meydana çıkardılar benim gibi fukaralar mühür bulamadık bir müddet sonra o zaptiye yine geldi beni hapisten çıkardı ıslanmış değnekleri göstererek bana dedi ki oğlum ya mühür bulacaksın yahut dayak yiyeceksin dedi ol vakit ben başladım ağlamaya ve mühür nedir nasıl olur bilmem fukarayım param yok ki mühür alayım dediğim gibi Sarı Fakı Oğlu Ali Efendi benim halime acıdı oğlan şu çocuğun suçu yok günahı yok dövdürmeyeyim dedi Kaleli İmamının Oğlu var onun da adı Osman’dır onun mühürünü altmış paraya almışlar oğlan haydi ver dediler mühür aldılar bana verdiler zaptiye bunu gördüğüyle elimden mühürü alıp beni yine hapse koydular işte mühür bulur benim mühürüm falan yoktur.”³²⁵

Onun bu ifadesini Sarı Fakı oğlu Ali Efendi de doğrulamış ve mahkeme heyeti tarafından suçsuz bulunarak beraat ettirilmiştir.

4.53. Muş Ahalisinden Kürt Hasan

Kürt Hasan kavalık yaptığı mutasarrıf Paşadan kalan harcını almak üzere yola çıkmış ve Şekerli Camii’ne geldiğinde Germani’nin evinin oradan dumanlar yükseldiğini görmüştür. Zaptiye Sergerdesi Hasan Ağa’nın evi oraya yakın olması ve Zeytunlu’nun sabah çıkardığı olaydan dolayı Hasan Ağa’nın evinde olamayacağını düşünerek Hasan Ağa’nın ailesini korumak için oraya gitmiştir. Hasan Ağa’nın ailesinin durumunun iyi olduğunu öğrenince oradan ayrılmıştır. Kürt Hasan olay mahalline vardığında Germani’nin evinin yanıp kül olduğunu belirtmiştir. Ancak bir takım kişilerin ileri sürdüğü Germani’nin evinin arkasını kendisinin deldiği yönündeki suçlamaları kabul etmemiştir. Bunun için Tellal Mahmut, Kalazık Oğlu, Dükkâncı Mehmet ve Helvacı Hacının Oğlu Durdu gibi kişilerle birlikte olduğunu onların durumuna şahit olabileceğini belirtmiştir. Bunun için Helvacı oğlu Durdu’nun mahkemeye geldiğini söylemiştir. Helvacı oğlu Durdu ifadesinde, Kürt Hasan’ın evine girerken elinde bir şey olmadığını belirtmiştir. Ancak zaptiye Yüzbaşılardan Hayrettin Ağa ise Kürt Hasan’ı Germani’nin evi yandıktan sonra konağın arka tarafından kazmayla delemeye çalışırken gördüğünü ve oradan kovduğunu söylemiştir. Mahkeme ise Kürt Hasan’ın yanmış bir evi kazmayla delmesinin bir amacı olamayacağını, eğer bir uygunsuzluk yapmak istese silahla oraya gideceğini, Hayrettin Ağa’dan başka kimsenin onu kazmayla o mahalde

³²⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 79.

görmediğini dahası Helvacı Hacının oğlu Durdu ve diğer şahitlerin Hasan Ağa'yı evine girerken elinde kazma görmediğini belirterek, Hayrettin Ağa'nın böyle bir ithamı aralarındaki tartışmadan dolayı ortaya attığını hüküm vermiş ve Kürt Hasan Ağa “*mücrim nazarıyla bakılamayıp tebrie-i zimmeti tebeyyün ederek*” salıverilmiştir.³²⁶

4.54. Döndünün Oğlu Mustafa

Germani'nin evi yandığı sırada tarlada çalışmakta olan Döndünün Oğlu Mustafa evine döndüğünde ev halkından Germani Olayının başlama nedenini öğrenmiş ve doğruca olay yerine gitmiştir. Germani'nin evine geldiğinde evin yanmakta olduğunu görmüş ve evin alt katına inerek ahırda bulunan ineği yangından kurtarmıştır. İneği önce evine ertesi sabah da Şerife Hanım'ın yanında bulunan Germani'nin kâtibi ve tercümanı Mustafa Efendi'ye giderek ineği nereye bırakması gerektiğini danışmış ve ineği Arap Mustafa'ya teslim etmiştir. Döndünün oğlu Mustafa'nın Germani Olayına müdahil edilmesinin bir başka nedeni ise kardeşi Osman'ın Germani'nin evinin damına çıkıp taşkınlık yapması ve hemen akabinde firar etmesiyle Mustafa'nın onun yerine hapiste tutulmasıydı.³²⁷ Mahkeme Usturanın Kararı Mehmet, Haydar oğlu Ahmet ve Tercüman Mustafa Efendilerin Döndünün oğlu Mustafa hakkındaki ifadelerini aldıktan sonra tahliye edilmesine karar vermiştir.³²⁸

4.55. Beslemeoğlu Hacı Hüseyin

Hacı Hüseyin 60-70 yaşlarında Saraçlık mesleğini icra eden kendi halinde bir Maraş esnafıydı. Olayların yaşandığı gün dükkânında otururken Saraç Şeyhi Hattat Mehmet Efendi yanına gelerek “*hâkim efendi haber göndermiş birkaç ak sakallı ihtiyar alsın mahkemeye gelsinler demiş haydi sende gidelim*”³²⁹ demiştir. Önce bu teklifi kabul etmemiş daha sonra Hattat Efendi'nin ardından mahkemeye gitmiştir. Mahkemeye gittiğinde Kadı Efendi ile halkın hararetli bir şekilde konuştuklarını görmüş, ancak yaşlı olduğundan neler konuşulduğunu duyamamıştır. Esnaf, Kadı Efendi'nin yanından ayrıldıktan sonra Hacı Hüseyin de çarşıya gelmiş, dükkânların kapalı olduğunu görünce evine gitmiştir. Mahkemeye yolda hiç kimseye

³²⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 80.

³²⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 81.

³²⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 81-82.

³²⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 82.

rastlamadığını söylemiştir. Mahkeme tarafından suçsuz bulunan Hacı Hüseyin serbest bırakılmıştır.³³⁰

4.56. Kebapçioğlu Ali

Kebapçioğlu Ali Efendi esnafın dükkânlarını kapattığını görünce evine gitmiştir. Eve geldiğinde çırağı olan küçük kardeşi Mustafa'yı merak ederek aramaya koyuldu. Alaybeyinin yakınlarına geldiğinde Germani'nin evinin yandığını görmüş ve oraya doğru gitmiştir. Konağa geldiğinde tanımadığı bir adamın bir tas ve bir kazan çaldığını görünce adamın elinden onları almıştır. Aldığı malları ne yapacağını düşünürken Boğazkesen mevkiinde Germani'nin işçisi Halil'e rast geldi. Elindeki malları Halil'e teslim etmek istemiş, fakat Halil malları alamayacağını eğer istenilirse gerekli kişilere teslim etmesini öğütlemiştir. Bu söz üzerine malları alarak evine gitmiştir. Ertesi gün Germani'nin mallarını aramaya gelen memurlara malları teslim etmiştir. Bu mal teslimi esnasında kendisine yöneltilen başka mal alanlar kimlerdi sorusuna Yahya ile Şerkeçi oğlunun isimlerini zikretmiştir. Bu kişileri herhangi bir mal alırken görmediğini kebabçı dükkânına muhabbet ettikleri esnada kendileri Germani'nin evinden malları aldıklarını konuşurken duyduğunu sözlerine eklemiştir. Kebapçı oğlu Ali Efendi de mahkeme tarafından suçsuz bulunan bir diğer kişi olmuştur.³³¹

4.57. Ciğeroğlu Mehmet

Germani Olayı'nın yaşandığı gün dükkânında uyurken sesleri işiten Ciğer Oğlu Mehmet neler olup bittiğini komşusu Hacı Veli'ye sormuş ve Germani ile Kadı Efendi arasında meydana gelen tartışmayı ondan dinlemiştir. Esnafın dükkânlarını kapattığını görünce kendisi de dükkânını kapatıp evine gitmiştir. Eve geldiğinde durumu babasına anlatmış ve babasının sözleri üzerine evde kalıp dışarı çıkmamıştır. Bir müddet sonra Germani'nin evine yakın olan Şamdan Ağası'nın evi yanmaya başlayınca Şamdan Ağasının oğlu Hacı Halil ile evli olduğundan teyzesini kurtarmak için babasından izin alarak olayın olduğu yere gitmiştir. Teyzesini bulup ninesinin yanına yollamış, kendisi de eniştesiyle birlikte tutuşan evi söndürmeye çalışmıştır. Ciğer oğlu Mehmet ile ilgili suçlama ise Germani'yi vurduğu yönündeki söylemlerdir. Ciğer oğlu Mehmet'in jurnalini hazırlayan Nüfus Nazırı Necip Efendi,

³³⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 82-83.

³³¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 83-84.

Mehmet'in Germani'yi vurduğunu bazı Hristiyan kimseler haber aldığını yazmıştır. Nazırda bu söylemi meclis üyelerinden duyduğunu ama bu lafları söyleyen adamların kimler olduğunu bilmediğini de ifade etmiştir. Teyzesi olduğunun ispatlanması ve ifadeler üzerine mahkeme Ciğer Oğlu Mehmet'in tahliye olmasına karar vermiştir.³³²

4.58. Emmizoğlu Osman

Emmizoğlu Osman olay günü halkın ayaklanıp gittiğini görmesine rağmen daha önce Halep'te meydana gelen ve birçok kişinin Kıbrıs'a sürgün edildiği olayını hatırlayınca evinde kalmayı tercih etmiştir. Fakat bir süre sonra Darendeli oğlu Mustafa'nın hanımı gelerek eşini vurduklarını gidip bulmasını rica etmiş ve böylece Germani'nin konağına gitmiştir. Yolda giderken tanımadığı birkaç kişinin bir şalvar için kavga ettiğini görmüş ve şalvarı onlardan alarak kavgalarını ayırmıştır. Daha sonra meclise götürüp şalvarı teslim etmiştir. Emmiz oğlu Osman, Maraş'ta 8 ay hapis yatmasına sebep olan olay ise eniştesi Kazzaz Süleyman ile birlikte Mustafa Efendi'yi soyduk ve şalvarını aldık demesiydi. Emmizoğlu Osman böyle bir yalanı Maraş'taki şiddet ve dayak korkusundan dolayı söylediğini mahkemeye itiraf etmiştir. Bu olayın aslı mahkeme tarafından araştırılmış, Mustafa Efendi'ye de böyle bir olayın olup olmadığı sorulmuş ve Osman'ın olaylara karışmaması, 8 ay hapis yatması göz önüne alınarak tahliyesine karar verilmiştir.³³³

4.59. Kadıoğlu Hacı Kara Mehmet

Germani Olayının yaşandığı gün Avniye askeri olan Kara Mehmet atına kolan yaptırmak için debbağhaneye ardından Sümbülcü Osman'ın Saraç dükkânına gitmiştir. Dükkânda otururken esnafın kepenkleri kapatıp Zeytunlu saraya gelmiş diyerek saraya doğru gittiklerini gördüğünden, kendisi de Avniye askeri olduğundan konağa doğru gitmiştir. Yarım saat sonra diğer Avniye askerleri Germani'nin kavası Ahmet Ağa'yı halkın linçinden kurtarıp konağa getirdiler ve Süleyman Bey gelene kadar bütün gece konağı beklemişlerdir. Saray Camisinin imamının oğlu, Kara Mehmet hakkında Saraç Çarşısındaki esnafa dükkânları kapayın dediğini haber vermesi üzerine gözaltına alınıp mahkemeye çıkarılmıştır. Bunun iftira olduğunu söyleyen Mehmet sebebini de Avniye çavuşu olduğundan dolayı Maraş'ta tertip

³³² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 85-86.

³³³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 86-87.

olunan Avniye askerinin akçesini topladığı esnada yaşadıkları tartışmaya bağlamıştır. Kara Mehmet, Celil oğlunun konağına giderek “bizler beş altı güne kadar memuriyetimiz tarafına çıkacağız bu parayı tedarik edin yoksa gider hükümete haber veririm”³³⁴ diye sıkıştırınca aralarında tartışma yaşanmış ve bu yüzden iftiraya uğradığını belirtmiştir. O gün bütün gece konakta bekleyip olaylara karışmadığını Miralay Süleyman Bey ve meclis üyesi Numan Bey’in şahitlikleriyle ispat ederek tahliye olmuştur.³³⁵

60. Çıkıcı Kavas Mehmet

Kavas Mehmet, mal müdürü Sadık Bey’in çubuk takımlarını yapmış ardından dinlenmek için evine gitmiştir. Biraz sonra evden çıkınca halkın konuştuğunu görünce tanımadığı birisinden çarşının kapandığını öğrenmiştir. Sadık Bey’in çubuk takımlarına zarar gelir düşüncesiyle dükkâna gelmiş, malları alarak Sadık Bey’in kardeşi Lütfü Bey’e teslim etmiştir. Kavas Mehmet, Germani Olayından etkilenen talihsiz kişilerden bir diğerydi. Mehmet ailesiyle birlikte Antep’e yerleşmek için yola çıkacağı gün Germani Olayı gerçekleşmiş ve Antep’e gidişini birkaç gün ertelemiştir. Talihsizliği bununla sınırlı kalmamıştır. Kebapçı Mehmet adlı kişi Maraş meclisinde Kavas Mehmet Efendi’nin, Germani’nin kâtibi Mustafa Efendi’nin evinin bacasından çıkarken ve bu sırada elinde Mustafa Efendi’nin saatinin olduğunu söylemiştir. Olaylar yatıştıktan sonra Antep’e gittiği için kaçtı damgası yiyen ve suçlu olduğu düşünülen Mehmet Efendi, Antep’ten Maraş’a geldiği sırada yakalanıp hapse atılmıştır.³³⁶ Çıkıcı Kavas Mehmet uğradığı iftiradan Zarif oğlu Musa ve Emmiz oğlu Osman’ın Germani’nin evinin civarında görmediklerine dair şahitlik etmeleriyle kurtulmuş ve tahliye olmuştur.³³⁷

4.61. Musa Oğlu Mahmut

Musa oğlu Mahmut olay günü Kadı Mehmet Tevfik Efendi’nin yanına durumu öğrenmek için giden kalabalığın içinde yer almıştır. Topluluk dağılıp giderken Kadı Efendi, Musa oğlu Mahmut’a bu topluluğun bir kötülük yapmaması için dağıtmasını söylemiştir. Ancak kalabalığı durduramayacağını anlayınca dönüp mahkemeye geri gelmiştir. Maraş Mahkemesinde Hattat Mehmet Efendi’nin

³³⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 88.

³³⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 88-89.

³³⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 89.

³³⁷ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 90.

dükkânları kapattırıldığını söylese de böyle bir lafı kendisinin doğrudan Hattat Mehmet Efendi'nin ağzından işitmediğini bu lafın Cora oğlu Osman'ın olduğunu ve bu yüzden onun sözlerine yemin ettiğini söylemiştir. Saraçlar şeyhi Hattat Mehmet Efendi Maraş'ta Musa oğlu Mahmut'un ahaliye "*dükkânları kapamayan deyyustur pezevenktir*" deyip onları isyana teşvik ettiğini söylemiştir. Fakat Adana Mahkemesinde Mahmut'un bu sözleri söylediğini başkalarından duyduğunu belirtmiştir. Besleme oğlu Hacı Hüseyin'in de şahitliği neticesinde mahkeme "*Hattatın ifadat-ı sabıkası yalana çıkararak merhum Musa Oğlu Mahmut'un beraat-i zimmeti tebeyyün eylemiştir*" şeklinde karara vararak Musa oğlu Mahmut'u serbest bırakmıştır.³³⁸

4.62. Maraş Ahalisinden Tapoğlu Mehmet

Olay günü namaz kılmak için dışarıya çıktığında odabaşı kahvesi denen mekânın önünde halkın toplandığını görmüş ve merak ederek oraya gitmiştir. Halkın Germani'nin kavası Ahmet Ağayı alttan indirip linç etmeye çalıştığını görünce, Ahmet Ağayı kurtarmak için araya girmiş bir kaç kişiden dayak yemesine rağmen Ahmet Ağayı kurtarmıştır. Birlikte Ulu Caminin kapısına kadar gelmiş ve Süleyman Bey'in oğlu Ahmet Ağa'yı alıp Süleyman Bey'in konağına götürmüştür. Ardından Tap Oğlu Mehmet evine gitmiştir.³³⁹

Saraç Şeyhi Hattat Efendi, Zaptiye Dikeç oğlu Ahmet Tap oğlu Mehmet'in Kavas Ahmet Ağa'yı kurtardığını belirtmişlerdir. Hatta Kavas Ahmet de Tap Oğlu ile dostlukları olduğuna ve kendisini kurtardığını belirtmiştir.³⁴⁰

4.63. Musa Efendizâde Mehmet Efendi

Germani'yle Kadı Mehmet Tevfik Efendi tartıştıktan sonra Saraçlar Şeyhi Hattat Efendi'nin isteği üzerine mahkemeye intikal etmiştir. Hâkim Efendi'nin yanına gelince Hâkim Efendi toplanan halkı dağıtmasını istemiştir. Ancak kalabalığın laftan anlamayacağını hissederek bir şey söylemeden oradan ayrılıp camiye gitmiştir. Musa Efendizâde Mehmet Efendi'nin Germani Olayında herhangi bir suçu olmadığı Avniye Miralayı Süleyman Bey, Abdülkerim Bey, Hacı Ömer

³³⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 91-92.

³³⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 92-93.

³⁴⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 93.

Efendi, Numan Bey ve Karaküçükzâde İbrahim Efendi'nin şahitlikleriyle ortaya çıkmış ve tahliye olmuştur.³⁴¹

4.64. Sarı Fakıoğlu Çolak Ali Efendi

Süleyman Bey'in yanında Avniye askeri olarak görev yapan Sarı Fakı oğlu Çolak Ali Efendi, Battal Bey'i memleketine uğurlamak için sabahtan Erkenez Nehrine kadar gitmiştir. Dönüşte evine gidip dinlendiği sırada komşusu gelip Zeytunlu'nun Germani'nin konağına geldiğini içeriden birkaç silah sıktıktan sonra halk tarafından konağın ateşe verildiğini öğrenmiştir. Olaylar bittikten sonra Süleyman Bey'in konağına gelmiş ve orda Kavas Ahmet Ağa ile karşılaşmış ve başına gelenleri bir de ondan dinlemiştir.³⁴²

Fakı oğlunun başına gelen önemli olaylardan biri de olay günü mahkemeye gitmemesine rağmen oradaymış gibi Maraş Mahkemesi'ndeki kayıtlara geçirilmesiydi. Germani yandıktan sonra Münip Paşa, Fakı oğlunu yanına çağırılmış ve mahkemede neler yaşandığını sormuştur. Mahkemede bulunmadığını söylemesi üzerine 200 değnek ve 34 gün hapiste kalmıştır. 34 günün sonunda Münip Paşa tekrar çağırılmış ve “*Ali Efendi sana bir şey söyleyeceğim birkaç kişi bulup da eğer bu Germaniyi yakmak için Maraş beyleri müşavere ettiler ve sonra onlar yaktırdılar sebep bunlardır diye şahadet ettirebilersen seni koyverir ve bin kuruş maaşla istihdam ederim*”³⁴³ diye teklifle bulunmuştur. Böyle bir şeyi kabul edemeyeceğini söyleyince “*eski yediğin dayağın acısını unuttun mu*” diye tehdit edilmiş ve kurtuluşu olmadığını görerek mahpushaneye geri dönüp güvendiği adamlarla istişare yapıp yalan uydurmuşlardır.³⁴⁴

³⁴¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 93-94.

³⁴² Bende ne olduğumu bilmem at ile çarşıdan geliyordum cami kapısının ağzında ancak ahali başıma cem oldu göz açtırmadılar beni attan aşağı aldılar nasıl olduğumu bilemedim beni orada telef edecekleri sırada sizin uşaklardan iki Süleyman Hızır gibi beni kurtardılar buraya geldik elhamdülillah halas olduk. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 96.

³⁴³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 96.

³⁴⁴ “Musa Oğlu Mahmut cumhurdan bir gün evvel naibin yanına vardım hocaları oraya biriktiriyorlardı bir karar vereceklerdi ben savuştum demek hattat efendi bende Germani yanımızdan bir gün evvel Kerim Beyin kayınpederinin yanına vardım bazıları bazı şeyler söylüyordu demek ve sipahi Hacı Oğlu Germaninin yandığından üç gün evvel Süleyman Beyin yanına vardım bazıları bazı şey söyleyip hocalarla beyler oraya birikmiş meşveret ediyorlardı demek ve Haşır Oğlu da ya bu deve postalı parasını da kaldırırlar ya beylerle müşavere olur çok uygunsuzluk olur diye Musa Efendizâde Mehmet Efendi hakkında demek bende Hacı Ömer Efendiye yatsıdan sonra kadıyı yanına celp edip meşveret edip de bu felaketi çıkarıp şimdi fukaranın üzerine mi mal ediyorsunuz demek ve bu suretle yalan şahitliği ederek nefsimizi kurtarmak üzere karar vererek ertesi gün Paşa beni harem dairesine çağırtdı.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 96.

Bu işi hallettiğinden dolayı Münip Paşa tarafından Vehbi Efendi'nin kethüda olarak hizmetine sokulmuştur. Bir müddet sonra tekrar Münip Paşa yanına çağırdığı Fakı Oğlu Çolak Ali'ye “*sen birkaç şahit bulacaksın bu beyler ittifak ettiler Germaniyi baktular dedireceksin*” diye yeni bir istekte bulunmuştur. Bu seferki teklifi kabul etmeyince uzun bir süre hapiste kalmıştır.³⁴⁵

Saraç esnafından Musa oğlu Mahmut ve Zabun oğlu Mahmut Fakı oğlunu herhangi bir suça karışırken görmediklerini belirtmişlerdir.³⁴⁶ Dahası Zabun oğlu Mehmet, Fakı oğlu Ali Efendi'ye Vehbi Efendi'nin baskısıyla iftira attığını ve Fakı oğlu Çolak Ali Efendi'nin suçsuz olduğunu belirtmiştir.³⁴⁷

4.65. Nalbant Esnafından Mahmut Oğlu Hacı Hüseyin

Hacı Hüseyin olay günü dükkânında otururken Kadı Efendi'nin sessizce “*ehl-i İslamlık kalmamış*” diyerek dükkânının önünden geçmiştir. Maraş'ta hakkında tutulan kayıtlarla Germani'nin yandığı gün Kadı Efendinin mahkemeye giderken “*vay ahali niçin duruyorsunuz Germani benim dinime sövdü Müslümanlık kalmadı şeriat kalktı dükkânları kapayın diye emir ve tembih eylediğini dükkânımda oturuyorken gördüm*” diye jurnale yazılmıştır. Fakat Hacı Hüseyin ne bu sözlerin ne de altındaki mührün kendisine ait olmadığını belirtmiştir.³⁴⁸

Mahkeme Ayvaz Nergis oğlu Agop'u tekrar sorguya alarak Hacı Hüseyin'in Hâkim Efendi'nin ehl-i İslamlık kalmamış diye söylenip gittiğini belirtmiştir. Agop ise bütün gün Kadı ile birlikte olduğunu, Hacı Hüseyin hemen söz alarak Kadı Efendi'ye iftira attığını itiraf etmiştir.³⁴⁹

³⁴⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 96.

³⁴⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 97.

³⁴⁷ “Meclis azasından Vehbi Efendi bana sen Germaninin yandığı gün Camii Kebirdeymişsin ve oradan cumhur giderken Sarı Fakı Oğlu Ali Efendi bağırıp çağırıyormuş görmüşsün diye sual edince anladım ki o adama bir yama yamalıyolar hayır demiş olsam dayak yiyenlerin çoklarını görmüş olduğumdan korkumdan muratları vecihle evet gördüm dedim lakin vallahi ve billahi Allah hakkı için yalan yere o adamın hakkında şahadet ettim burada hakkaniyeti arar ve yemin verdiğinizden doğrusunu ifade ediyorum o adamı görmedim ve ne söylediğini bilmem benim malumatım bu kadarcadır.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 97.

³⁴⁸ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 98.

³⁴⁹ “Ben şahadeti etmezden evvel bizi Paşa saraya istedi avluda bizi durdurdular birkaç kişi de dövdüler sonra haydi şimdi gidin sabah hepiniz buraya gelip bildiğinizi haber vereceksiniz dediler saraydan o tembih üzerine çıktık dükkânıma geldim ben Vehbi Efendinin dükkânında kira ile otururdum bu münasebetle ertesi günü kuşluk vakti Vehbi Efendi uşağı Abdurrahman'ı bana göndermiş yanına vardım hâkim efendi benim olduğum dükkânın önünden ol gün savuşup giderken vay ahali Müslümanlık kalmamış diye ağlayarak mahkemeye gitti diye söyle kurtul dedi bende onun tarifi üzere hâkim efendinin hakkında bir iftira ettim.” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 99.

4.66. Zaptiye Dikeçoğlu Ahmet

Dikeçoğlu Ahmet nalbant dükkânında otururken halkın toplanmış olduğunu görünce durumu merak ederek Odabaşı Kahvesinin önüne gelmiştir. Bu sırada Germani'nin tercümanı Mustafa Efendi'nin kardeşi Ahmet Ağa'yı yakalayıp linç etmeye çalışmıştır. Engel olmaya çalışsa da 1-2 sopa dayak yiyince Ahmet Ağa'nın atını alıp meclise Münip Paşa'nın yanına gitmiştir. Ardından atı teslim etmek için Germani'nin konağına gitmiştir. Atı teslim ettikten sonra evine gidip silahını almış ve saraya geri dönmüştür. Saraya geldiğinde Kerim Bey, Mustafa Paşa ve Hacı Ömer Efendilerle birlikte Germani'nin evine gidip halkı dağıtmak istemelerine rağmen başaramayarak saraya geri gelmişlerdir.³⁵⁰

Mahkeme Dikeç Oğlu Ahmet'in olay günü iyi niyetle hareket ettiğine, Germani'nin kavası Ahmet Ağa'yı halkın elinden kurtarmaya çalıştığına ve halkın toplanıp Germani'nin evine gideceğini hem Münip Paşa'ya hem de Germani'ye haber vererek daha fazla kişinin ölmesine engel olduğu kararına varmıştır. Ahmet Ağa hakkında Musa oğlu Mahmut her ne kadar halkı galeyana getirdiğini söylese de Ahmet Ağa'nın böyle bir şey yapmadığı belirlenip serbest bırakılmıştır.³⁵¹

4. 67. Germani'nin Kavası Ahmet Ağa

Çarşıya giderken Odabaşı Kahvesi'nin üst tarafında Dikeç oğlu Ahmet'in uyarısıyla kaçmaya çalışırken birkaç adam tarafından attan indirilerek dövülmüştür. Daha sonrasını hatırlamayan Kavas Ahmet Ağa, Süleyman Bey'in evinde kendine gelmiştir. Kendisini kurtaranlar Süleyman Bey'in uşağı Süleyman, Bekçi oğlu Hasan ve Avniye Çavuşlarından Mehmet olarak zikrederken, kendine saldıran adamları görmediğini belirtmiştir.³⁵²

4.68. Kuşcuoğlu Mehmet

Germani'nin yandığı gün evinde dinlenirken gürültüleri duyup dışarı çıkmıştır. Germani'nin evi yakın olduğundan gidip olaylara bakmak için Germani'nin konağının önündeki dayızâdesinin bahçesine geçmiştir. Burada Sofu Mustafa'nın elinde bir ateş parçasıyla Germani'nin konağına doğru gittiğini

³⁵⁰ "Uzunel Oğlu Ali, Kerim Bey'e gök gavur sende İngilizler taraflısın diyerek tüfek çekip sıktıysa da ateş almadı." BOA, BEO.AYN.d: 1847, 100.

³⁵¹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 100.

³⁵² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 100-101.

görmüştür. Kardeşi Kuşçu Mustafa akşam olup eve geldiğinde olayları sorunca Germani'nin evini yaktığını itiraf etmiştir. Böylece kardeşi Kuşçu Mustafa Germani'nin evini yakmaktan ötürü cezaya çaptırılmıştır. Kuşçu Oğlu Mehmet, Maraş'taki ifadesinde Kara Bekir Ağa'nın para ile Germani'nin evini yaktırdığını söylemiş, ancak dayak korkusundan Kara Bekir Ağa'ya böyle bir iftirada bulunduğunu söyleyerek Kara Bekir'in suçsuzluğunu ispatlamıştır.³⁵³

4.69. Muhtab Hacı Mehmet

Hacı Mehmet, Germani Olayı'nın baş aktörlerinden, Germani'den alacağı olduğunu iddia eden bir kişiydi. Olay günü zaptiyeler tarafından şahitlik yapması için mahkemeye getirilmiştir. Şahitlik nedeni de Merkeççi Osman'ın Münip Paşa'ya, "*Germani Halep'te konsolosa 600 kuruş hakim ve 900 kuruş Paşa ve 300 kuruş Müftü aldı*" demesi olmuştur. Bu sözleri Germani söylerken orada bulunduğu için Germani'nin böyle bir şey deyip demediği sual olunmuş ve hayır yanıtını vererek mahkemeden çıkartılmıştır.³⁵⁴

Diğer Mevzu ise Merkeççi oğlunun 2.200 kuruş aldım yedim demesi ve bunu inkâr etmesiydi. Hacı Mehmet, Merkeççi oğlu Osman'dan bu sözü işittiğini ispatlamak için diğer Muhtab Hacı Ali'yi çarşıya şahit bulması için göndermiştir.³⁵⁵ Hacı Ali'nin gecikmesi üzerine ardında gidip şahitleri alarak mahkemeye gelmiş ancak Raşid Ağa bunlara lüzum yoktur diyerek hepsini geri göndermiştir. Biraz sonra da Dikeç Oğlu Ahmet gelip Germani'nin Kavası Ahmet Ağa'nın çarşıda linç edildiği haberini getirmiştir. Olayların büyüyeceğini anlayıp evine gitmiştir.³⁵⁶

Mahkemenin Hacı Mehmet'in ifadesine tam olarak inanmadığı görülmüştür. Mehmet'in Merkeççi Oğlu Osman'ın Germani'nin Peşinden Halep'e gitmeden önce "*meblağ-i maktubu aldım yedim*" dediğine şahit var diyerek merhum Germani'ye haber vererek hilekârlık yapmış, Germani'yi de buna inandırmıştır. Bu yüzden Germani'nin mahkemede epey gürültü çıkardığını belirlemiştir. Parasını Germani'den alamayacağını düşününce şahitler bularak bu parayı Merkeççi oğlu

³⁵³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 102-103.

³⁵⁴ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 104.

³⁵⁵ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 104.

³⁵⁶ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 104-105.

Osman'dan temin etme yoluna gitmiştir.³⁵⁷ Mahkeme, Hacı Mehmet'i olayın müsebbiplerinden biri olarak görse de bunu kanıtlayacak şahit olmadığından kararı Babıali'ye bırakmıştır.³⁵⁸

4.70. Mıytab Hacı Ali

Hacı Ali de Hacı Mehmet gibi Halep'te neler konuşulduğu için çağrılmış, ancak hiçbirini hatırlamadığını söylemiştir. Mahkeme salonundan çıkıp dışarıda oturduğu sıralarda Germani de mahkemede Merkepçi oğlu Osman'ın parayı alıp yediğini ve bunu şahitlerle ispatlayabileceğini söylemiştir. Bu laflar üzerine Raşid Ağa mahkemeden çıkıp Germani'nin bahsettiği şahitleri bulmasını istemiştir. Çarşıya gidip şahitleri bulmuş, fakat Raşid Ağa gerek kalmadığını paraların bugün verileceğini söylemiştir. Yarım saat daha mahkemede durduktan sonra Dikeç Oğlu Ahmet adlı zaptiye halkın ayaklandığı haberini verince telaşa kapılıp oradan çıkıp arkadaşının evine gitmiş ve geceyi orada geçirmiştir.³⁵⁹ Mıytab Hacı Ali, Hacı Mehmet'in ortağı olduğundan Mehmet'in hareketlerinden o da sorumlu kabul edilmiş ve Maraş'ta iken tutuklanmıştır.³⁶⁰

Mahkeme, Hacı Ali'nin önceden yalan beyanlarda bulunması ve mahkemeyi kandırmaya çalışması hasebiyle her ne kadar daha sonradan doğruyu söylemiş olsa da ortağı Hacı Mehmet'e verilecek olan cezanın buna da aynı şekilde verilmesini uygun bulmuştur.³⁶¹

---

³⁵⁷ “Germaninin matluplarını tediye ettim dediği cihetle şayet oradan para alınmaz hülyasına tabiyetle meblağ-i mezburu Osman'dan ahz eylemek sevdasına düşerek merkumun aleyhinde şahit tedarik eylemiş olduğu arkadaşlarıyla beraber bi'l-muvacehe olunan ifadattan anlaşıldığı cihetle daha naib-i mumaiyleh ve Germani mecliste olduğu halde merkum şahit tedariki için çarşıya gönderildiğinde...” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 105.

³⁵⁸ Germaninin vuku bulan harekât-ı na-beca ve ifadesini evvela merkum ilan ile tohum-ı fesadı saçmış olmasını hatıra getirdiğinden merkum tevkif olunmuşsa da fakat ol vecihle ilan-ı keyfiyet eylediğini şahadet ve ihbar eden olmadığı cihetle bi-hakkın tebeyyün ettirilemediğinden icra-yı iktizası irade-i aliyye-i asafanelerine menut bulunmuştur ol babda emr u ferman hazreti men lehu'l-emrindir. BOA, BEO.AYN.d: 1847, 105; BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 52.

³⁵⁹ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 105-106.

³⁶⁰ BOA, BEO.AYN.d: 1849, Numro-i Jurnal 52.

³⁶¹ evvel emirde birçok yalanlar söyleyip muahharan doğrusunu söylemiş olmasıyla refiki Hacı Mehmet hakkında ne vecihle muamele olunursa bu dahi ona müstahak görünmüş olduğundan tevkif kılınmakla...” BOA, BEO.AYN.d: 1847, 106.

4.71. Merkepçioğlu Osman

Mahkemeye en son ifade veren Osman, Germani'den alacağı olan parayı defterine yazmış ve bunu mahkeme heyetine delil olarak sunmuştur. Ardından Germani ile arasında gelişen olayları anlatmıştır. Buna göre Merkepçi oğlu Osman Germani'ye birkaç defa borcu olduğunu hatırlatmış, ancak Germani borcu olmadığında inat ederek, Osman'ı kovalamış dövmüş ve 35 gün hapse attirmiştir.³⁶²

Hapisten çıkınca Germani'nin vekil olarak tuttuğu binbaşı ile dava olmuş ve Merkepçi Oğlu Osman haklı bulunmuştur. Fakat esnaf alacaklı olarak Osman'ı bildiği için sürekli Osman'ı sıkıştırmıştır. Bu yüzden Germani Halep'e gidince, Kadı Efendi'den bir ilam alıp peşi sıra Halep'e gitmiştir. Durumu Halep konsolosuna iletmiş, olayın tekrar görülmesi Halep valisinden ilam alarak kâğıdı Münip Paşa'ya teslim etmiştir. Cumartesi günü bir zaptiye gelip dava için mahkemeye çağırılmış ve mahkemeye gitmiştir. Mahkeme de Germani'nin Halep'teyken “*hâkim efendi altı yüz kuruş ve müftü efendiye yüz elli kuruş verdi de ilamı aldı diye söylemiş*” diye İngiliz konsolosuna söylediğini ifade ederek dışarı çıkıp beklemeye başlamıştır. Bu esnada ortalık karışınca evine gitmiştir.

Merkepçioğlu Osman 24 Mart 1857 (28 Recep 1273) tarihindeki ifadesinde Germani ile arasında yaşanan gelişmelere şu şekilde özetlemiştir:

Germani Maraş'ta bulunan muhtab esnaflarından mal istiyor onun üzerine meclise ifade olunarak meclisçe dahi karar veriliyor esnaf bana cevap ediyorlar ki Germaniye verilecek malın pahalarını meclisçe fiyat kat edelim de meclis marifetiyle olsun demelerinin üzerine esnaf-ı mezkûrdan Saçmalı Oğlu Ali Ali Hasan Oğlu Mehmet bize ticaret olmadıkça meclise gidip paha kat etmeyiz dediler fukara cevabında da Halep tüccarı ahz ve itasına benzemez diye vali maslahatıdır bundan da ticaret olmazsa olsun gel meclise gidelim her neye fiyat kat ederlerse razı oluruz sana da birer hisse olur dediler bu söz üzerine kalkıp birkaç fukarayla meclise gittim Germanide o halde mecliste hazır olduklarından muhtabın beher iki buçuk kıyyesini otuz iki kuruşa karar verdiler Germanide tarafından Halil ve Fethullah nam tüccarı vekil nasb eyledi Germaniye o halde bu maslahat çok uzayacak benim elimde yazma ve okumam yok dediğimde hoca Fethullah hem ben defter tutarım ve hem senin defteri de ben yazarım dedi bu minval üzere üç mah kadar aldım verdim üç mahdan sonra Fethullah Halep canibine gidecek oldu beni yanına celp ederek müceddeden benimle hesap gördü

³⁶² BOA, BEO.AYN.d: 1847, 106-107.

biraz bana para verdi yanınızda bulunan deftere de kaydeyledi sonra bundan böyle ne kadar mal getirecek olursanız konağa getirip bana teslim eyle diye hoca Germani tembih etti Cuma günü oldu malı veren esnafa da bundan böyle ne kadar mal götürecektir olursanız hoca Germaniye götürüp teslim ediniz diye tembih ettim on sekiz dükkânın malını götürüp hoca Germaniye teslim ettim bu teslimattan sonra hoca Germani bize biraz para verdi ben bu parayı almam fakat malı hesap edip hesap üzerine hakkımız her kaç kuruş ederse öyle ver dedim hesap ne lazım bir defter yazar sana veririz sonra hesap ederiz hakkınızı veririz diye hoca Germani cevap etti hatta bu defteri zayi edecek olursanız işin fena olur diye bana tembih eyledi bunun üzerine bir kimseye mal vermemek üzere üzerimize bir zaptiye memur ettiler zaptiye-i merkum hoca Germaniye cevap eyledi ki malın topu bu değil çarşıda iki kimse peyda oldu malın çoğu onların zaptındadır dedi niçin buraya getirmedin biz onların yanına gitmeyiz diye hoca Germaniye söyleyince o adamlar götürmüyor mal lazımsa gelsin buradan alsın diye dedi böyle zaptiye haber verdiği anda saraya haber gönderdi iki kimseye zaptiye gönderdiler bana da sen var dükkânına git dedi sonra niza ve bir takım gürültüyle o adamlar mal vermişler benim haberim yoktur ferdası Cuma günü kavas Ahmet Ağayı ve bir de Hristiyan'dan yazıcıyı bana göndermiş geldiler sair esnaf mallarını teslim ettiler bende mevcut malımı verdim sonra para istedim bir pusula edip parayı sonra veririz diyerek bana verdiler bu hal üzere Çarşamba gününe kadar süründürdüler Çarşamba günü kavas Ahmet Ağa gümrükten iki bin kuruş bana havale verdi aldım sonra yine Cuma günü oldu yine esnaf mallarını verdiler bende verdim sonra hesap görüp paramı istedimse yine pusulalar elimize verdiler hesabımızı görelim hakkınızı verelim diyerek Germaninin konağına götürdüler konağa vardım Germani haremdeymiş haber gönderdiler bu haberin üzerine biraz para daha gümrüğe tekrar havale vermiş işte hakları budur bundan ziyade alacakları yoktur diye haber göndermiş verdiği senede baktım verilen malı hesap ettik daha hakkımız kalıyor senedi veren adama söyledim bugün vakit kalmadı yarın hesabınızı görür ve hem paranızı alır veririz dedi ferdası gün yine Germaninin konağına geldik hoca Germani hesabımızı gördü dört bin kuruş daha alacağımız zuhur etti kendi cevabında hakkınız yoktur kaffesini verdim dedi bende işte verdiğiniz pusula bundan ziyade almadım hakkım dört bin kuruştur dedim ol vakit pusulamı aldı baktı hakkımın olduğunu anladı kendi defterini çıkardı bakınca defterinde dört bin kuruş muhtabla verilen diye yazılı buldu dostum ben almadım sen defterine teslim yazmışsın ya niçin Osman'a yahut Hasan'a verdim diye kaydetmedin her kime verdinse haber ver bende arayım dedim ben bilmem şu üç kimseye verdim lakin hanginize verdiğimi bilmiyorum dedi iki bin kuruştan biraz noksan benim hakkımdan iki bin kuruş da o arkadaşım iki adamdan kesti o iki adam bunun üzerine çabaladılar bana nefsaniyete kalkıştılar iki Ermeni buluyorlar hoca Germaniye vasıta ederek Osman'a verdim demesini tarif

ediyorlar ben bu parayı sana verdim diye hoca Germani cevap ediyor ben bu parayı almadım senin defterinde benim yedimde olan defterinde zuhur ederse bir cevabım yoktur dedim bunun üzerine beni hapse gönderdi otuz beş gün hapiste kaldım otuz beş günden sonra beni meclise çıkardılar tarafından meclise vekil gönderdim murafaa olduk şeran üzerime tebeyyün ettiremedi salıverdi bu iki adam fukarayı fitilliyor sana bu para hak oldu iki güne kadar hakkımızı vermek üzere hükümetten seni çıkarmışlar diye beni çarşıda fukaraya dövdürdüler bunun üzerine canımdan bezdim arzuhal ettim bu dört bin kuruşu meyanınızda zarar taksim ediniz diye karar verdiler hakim efendiye havale ettiklerinden defter ettiler yarın mahkemeye geliniz diye hakim efendi cevap etti meğerse hakim efendi paşaya ifade etmiş kuruş başına üçer paraya zarar taksim olunmasına karar vermişler bu iki adam fukarayı tarif ve tahrik ederek kabul ettirmemişler ve hem bu parayı Osman Germaniden aldım yedim diyerek esnafı şahit tutalım Germaniden parayı alamayız bundan alırsın kendisi Germani ile uğraşsın diye meyanlarında karar verip hükümete teşekki ettiler bizi meclise celp ettiler hoca Germanide mecliste olduğundan hoca Germaniyi hiç karıştırmayıp bana davacı oldular fukarayı tahrik ve öğrettiklerinden üzerime ben hoca Germaniden parayı tamamen aldım dediğimi bi-gayr-ı hakkın ispat ettiler bana da bir cevabın varsa söylediler efendim ne söyleyeyim bunlar nefislerini halas vehim sabit ettiğinden zarar etmemeleri için ittifakla bana gadr ediyorlar şeran ne lazımsa razıyım dedim böyle şera geliyor yine gidip karar-ı sabık üzerine meyanınızda taksim ediniz dediler oradan geldim yine fukarayı tahrik ederek bizim hoca Germanide alacağımız yoktur hakkımız sende kaldı diye tekrar davaya kalkıştılar bunun üzerine şeran görülmek için hakim efendiye vardım aman efendim şeran şu davamızı gör dedim yüz elli kuruş ilam parası tedarik ettim Kara Küçük-zâde marifetiyle Halim Efendiye verdim murafaamızın üzerine bana bir ilam verdi ilamı aldım paşaya götürdüm yarın gel dedi ferdası gün vardım baktım hoca Germanide Halep'e gidiyormuş beni öğlenden sonra bu iki adam buldular hoca Germani Halep'e gitti bizimle beraber Halep'e gider misin yoksa bu parayı verir misin dediler bende korktum pekala giderim dedim bir mazbata versinler gidelim dediler siz bilirsiniz dedim sonra da mazbata alıncaya kadar belki Germani gelir bir ilam daha alalım gidelim dediler hakim efendi mecliste sen burada kal da çıkınca beraber git ilamı al vehmi davanı gör dediler meclis çıktı hakim efendinin arkasından mahkemeye vardım ifade ettim murafaa-i sabıka üzere bir ilam daha verecek oldu iki arkadaşım daha var onlar da gelsin öyle ilamı ver dedim derken bir uşak gönderdim arkadaşlarım da geldiler bir ilam verdi alıp Halep'e gittik bir Pazar günü Halep'e gittik bir Pazar günü Halep'e vardık bendeniz o arkadaşlarım varıp hoca Germaniyi görüp bu Osman hakim efendiye altı yüz müftüye yüz elli kuruş verdi ilam aldı senden dava edecek diyorlar çünkü üçümüz birlikte ilam aldık hem ilamı beraber aldılar hem hoca Germaniyi tahrik ettiler ferdası gün

Halep konsolosunun yanında hoca Germani ile murafla olduk altı yüz kuruş kadiya yüz elli kuruş müftüye rüşvet verip bu ilamı öyle almış dedi bunlarda orada demediler ki hoca bu ilamı üçümüz aldık rüşvet falan vermedik demediler bu sözle oradan çıktık ben çarşıda iken konak olduğum mahalle bunlar geliyor Osman altı yüz kuruş hakim efendiye yüz elli kuruş müftü efendiye vermiş hoca Germani bugün kendisine söyledi diye ilan ediyorlar sabah kalkıp paşanın yanına gidelim dedimse biz gitmeyiz sen var nasıl bilirsen öyle yap dediler kendim gidip bu ilamı paşaya verdim bu fukaranın parasını tahsil eyle diye kethüdasına emretti kethüda da ilamı bana verdi mahkemeye havale eyledi mahkemeden bir ilam daha verdiler götürdüm paşaya verdim bunun üzerine Halep konsolosuna adam gönderdiler tercüman geldi Maraş'ta hakkımı vermeye söz verdiler konsolostan senet aldılar bir emirnamede Münib Paşa'ya yazdılar oradan arkadaşlarım ile beraber Maraş'a geldik emirname ile ilamı paşaya verdim Cumartesi günü gelsin diye emretmiş Cumartesi günü saraya vardım meclis odasının kapısının ağzına oturdum derken içeriden bir gürültü oldu Germani kadiya pezevenk dedi ben pezevenk değilim dedi perdeyi kaldırıp dışarıya çıktı ben namusumu isterim diye bağırды hakim efendiyi tekrar alıp içeriye meclise götürdüler bizi de meclise istediler paşa cevabında altı yüz kuruş hakim ve yüz elli kuruş müftü rüşvet aldı da ilamı öyle öyle verdi diye hoca Germani Halep'te söylemiş sahihtir dedi sahihtir dedim yalansın kim vardı senin yanında diye sual etti iki kimse vardı dedim onlara da uşak gönderdiler hoca Germanide inkar etmeyip beli dedim dedi derken bu iki adam da geldi bunlar da benim hilafıma ispat ettiler bizi dışarıya çıkardılar biraz durdum meclisten bir aza ve iki Hristiyan alıp konağına gitti biraz daha durdum hakim efendi de bırakıp gitti biraz daha durdum sarayın kapısının önünde bir gürültü oldu bir zaptiye gönderdiler haber aldılar ki Germaninin kavasını çarşıda dövüyorlar diye haber verdiler benim aklım başımdan gitti bana bir zarar olur diye abamı başıma çekip evime gittim.³⁶³

Osman'ın ifadesinden anlaşıldığı üzere ortak iş yaptığı muhtab esnafından Hacı Mehmet ve Hacı Ali ikili oynayarak Osman'ın zorda kalmasına neden olmuşlardır. Bir yandan Osman ile birlikte kadıdan Germani aleyhine ilam alırken diğer taraftan Germani ile görüşüp Osman'ın parayı alıp yediğini ve rüşvet vererek belge düzenlediğini söylemişlerdir. Dahası Germani'ye mal veren diğer esnafı da Osman'a karşı kışkırtarak Osman ile Germani'yi karşı karşıya getirmişlerdir. Merkepçi oğlu Osman'ın bu ifadesi üzerine suçsuz olduğu anlaşılmış, olaylarda herhangi bir tahriki olmadığı kararına varılmış ve serbest bırakılmıştır.

³⁶³ BOA, BEO.AYN.d: 1847, 108.

4.72. Olaylardan Sonra Yaşanan Sürec

Germani Olayı'nda hemen hemen bütün esnafın kepenk kapatıp Germani'nin evine intikal etmeleri üzerine Maraş'ta olaylar çığırından çıkmış ve devlet yerel güçlerle ve komuta kademesiyle şehirde güvenliğin sağlanamayacağını düşünerek Tahir Paşa'yı bölgeye göndermeye karar vermiştir.³⁶⁴ Bunun için Mersin ve İskenderun limanlarında Tahir Paşa'yı karşılamak için gerekli hazırlıklar yapılmıştır.³⁶⁵ Olayların boyutu büyük olduğundan birçok asılsız haber şehirde baş göstermiştir. Bunlardan biri olayların yaşandığı esnada Münip Paşa'nın öldüğüne dair Maraş'ta haberler çıkmasıydı.³⁶⁶ Tahir Paşa'nın komuta ettiği askeri birlik bir müddet sonra şehre yerleşerek asayişin temin etmiştir.³⁶⁷ Herhangi bir sıkıntının da tekrar baş göstermemesi için ahalinin elindeki silahların toplatılması için karar çıkarılmıştır.³⁶⁸ Olaylar esnasında Hasan Ağa adında bir zaptiye de dövülerek öldürülmüştür.³⁶⁹

Devlet kademesi Maraş olaylarıyla yakinen ilgilenmiş ve gereken önemi göstermiştir. Öncelikle Münip Paşa, yaşanan olayların ardından bölge için yeterli görülmemiş hakkındaki şikâyetlerin de artmasıyla görevinden azledilerek yerine Musul Mutasarrıfı Hilmi Paşa atanmıştır.³⁷⁰ Ardından Maraş'ta işlenen Germani cinayeti için devlet Adana'ya Tercüme odası hulefasından Süleyman Bey ile Rumeli'nin bazı eyaletlerinden geçici memurlar tayin etmiştir.³⁷¹ Böylece davanın tarafsız ve baskısız bir ortamda "*hakkaniyet ile ruiyet olunması ve muâdalet-i seniyye*" ile görülmesi amaçlanmıştır.³⁷² Germani Olayı'ndan dolayı hapsedilen kişilerden suçsuz olanlar salıverilmiş, suçlu görülenler ise Adana'ya gönderilmiştir.³⁷³

Devlet İngiliz ilişkilerine gereken önemi fazlasıyla vermeye çalışmıştır. Germani Olayı'nın iki ülke arasındaki ilişkiyi zedelememesi için gerekli adımlar

³⁶⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Sadâret Defterleri, Vilâyât Gelen-Giden Defterleri [A.]MKT.UM]: 237/5.

³⁶⁵ BOA., A. } MKT.UM, 236/86.

³⁶⁶ BOA., A. } MKT.UM, 237/19.

³⁶⁷ BOA., A. } MKT.UM., 239/46.

³⁶⁸ BOA., A. } MKT.UM., 240/14.

³⁶⁹ BOA., A. } MKT.UM., 569/43.

³⁷⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Sadâret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı [A.MKT.NZD]: 225/36.

³⁷¹ BOA., HR.MKT., 157/32.

³⁷² Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Hariciye Nezareti Siyasi [HR.SYS]: 81/23.

³⁷³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri [MVL]: 304/39.

atmıştır. Germani Olayı hakkında incelemede bulunmak maksadıyla Maraş'a gelecek olan Antakya'daki İngiltere Konsolos Vekili Mösyö Vayet'e yardımcı olunmasını yerel yöneticilerden istemiştir.³⁷⁴ Ayrıca Maraş'ta yapılan bu çirkin hareketin sorumlularının cezalandırılıp asayişin sağlandığı İngiliz yetkililere bildirmesi bu duruma güzel bir örnektir.³⁷⁵ Germani Olayı gayrimüslim halkı tedirgin etmiştir. Öyle ki Maraş'ta bulunan iki Amerikalı ailenin olayın etkisinde kaldıkları tespit edilmiş ve kendilerine iyi muamelede bulunulması için yetkililere emir gönderilmiştir.³⁷⁶ Osmanlı Devleti'nin Germani'nin ölümünden sonra yanan evden kurtulan oğluna kayd-ı hayat şartıyla aylık 500 frank maaş tahsis etmiştir.³⁷⁷

Germani Olayında dikkate değer bir başka konu Germani'ye ait malların ve paranın takibi ve tanzimi olmuştur. Devlet, Germani'nin ölümünden sonra zayı olan eşya ve mallarının tazminini gerçekleştirmiştir. 24 Rebiülevvel 1273 tarihli belgede Germani'nin evinde bulunan ve yanıp telef olan 800 lirasının tazmin edilmesi belirtilmiştir.³⁷⁸ Bunun yanı sıra Germani'nin yanında çalışan büyük ihtimalle yangında vefat eden Hüseyin'in de borçlarının maliye hazinesinden ödenmesi belirtilmiştir.³⁷⁹ Bunun dışında Germani'nin gasp edilen eşyalarının bedeli olarak hazineden bir miktar para dahi ödenmiştir.³⁸⁰ Bir başka belge de ise bu verilen paranın kaydının silindiği tespit edilmiştir.³⁸¹ Germani'nin gasp olunan eşyalarının bedeli hazineden ödenmiştir. Ancak devlet alacağını bırakmamış ve ortaya çıkan eşyasının satılarak elde edilen gelirin hazineye gönderilmesini istemiştir.³⁸² Bu yüzden Osmanlı Devleti, Germani'nin hasara uğrayan ve zayı olan mallarının cins ve kıymetlerinin belirlenmesine özen göstermiştir.³⁸³

Devlet, Germani olaylarıyla ilgili hiçbir kimseyi mağdur etmemeye gayret göstermiştir. Bunlardan biri de Germani'nin kiracı olarak oturduğu evin sahibi Hasan Ağa'ydı. İlgili belgede "*İngiltere devleti tebaasından olub Maraş da ikamet etmekte iken bundan on sene mukaddem vuku bulan hadise de mahrûkân vefat eden*

---

³⁷⁴ BOA., HR.MKT., 156/57.

³⁷⁵ BOA., HR.MKT., 146/8.

³⁷⁶ BOA., HR.MKT., 145/91.

³⁷⁷ BOA., HR.MKT., 148/43; Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. İrade -Dahiliye [İ.DH]: 347/22915.

³⁷⁸ BOA., HR.MKT., 167/66; BOA., MVL., 752/37; Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. İrade-Hariciye [İ.HR]: 137/7106; BOA., İ.HR., 168/9035.

³⁷⁹ BOA., HR.MKT., 168/59.

³⁸⁰ BOA., HR.MKT., 172/59.

³⁸¹ BOA., HR.MKT., 291/70; BOA., HR.MKT., 291/68.

³⁸² BOA., HR.MKT., 173/49.

³⁸³ BOA., A.İMKT.UM., 285/98.

*Germani'nin (...) sakin olduğu hane ile derununda bulunan eşyanın olvakit mahruk olmasından dolayı bunların sahibi bulunan Hasan Ağa'nın mağdur ve perişan olmasıyla bu babda istida'sı merhametden hali olmadığına ve zikr olunan hanenin (...) vechle yigirmibin kuruşa masrafla hâsıl olacağı” beyan edilerek Hasan Ağa'nın sorunu çözülmüştür.*³⁸⁴

---

³⁸⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]. İrade Meclis-i Vala [İ.MVL]: 503/22785.

SONUÇ

Küçük bir beylikten üç kıtaya hâkim bir cihan devletine dönüşen Osmanlı, içerisinde barındırdığı çeşitli dine ve ırka mensup halkları uzun yıllar huzur ve barış içinde yaşatmış ve idare etmiştir. Bunu yaparken “millet sistemi” adını verdiği düzende Müslümanlar millet-i hâkime statüsünde yönetici ve hâkim unsur iken gayrimüslim halk millet-i mahkûme olarak yaşamlarını devam ettirmiştir.

Çağlar değiştikçe Osmanlı Devleti eski gücünden uzaklaşırken batılı devletler ve Rusya siyasi birliklerini tamamlayıp dünya siyasetinde söz sahibi olmaya başlamışlardı. Bu devletlerin aralarındaki en büyük mücadele sahası ise Osmanlı Devleti olmuştur. İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya arasında adeta bir satranç tahtasına dönüşen Osmanlı Devleti, varlığını devam ettirmek için denge politikası izlemeye başlamıştır. Denge politikası ile Osmanlı Devleti siyasi alanda destek ararken Avrupalı devletler de ticari çıkarlarının peşinde olmuşlardır. Osmanlı'ya verdikleri her destek sonrası sahip oldukları kapitülasyonları genişletmeyi kendilerine hedef seçmişlerdir. Bu isteklerin zirve yaptığı dönem ise 1838 tarihli Baltalimanı Antlaşması olmuştur. Bu antlaşmayla birlikte Osmanlı Devleti ekonomik anlamda bir nevi yabancı tüccarların boyunduruğu altına girmeyi kabul etmiştir.

Bahsi geçen devletlerin Osmanlı'nın iç işlerine karışmak için kullandığı argümanlardan bir diğer unsur gayrimüslim Osmanlı vatandaşları olmuştur. Gayrimüslimlerin koruyuculuğunu üstlenerek onları yanına çekip Osmanlı coğrafyasından pay alacağını düşünen bu devletler her fırsatta gayrimüslimlere geniş haklar verilmesini talep etmişlerdir. Bu isteklerinin kırılma noktası ise Kırım Savaşı ve akabinde Osmanlıya dikte ettirilen Islahat Fermanı'dır. Islahat Fermanı'yla birlikte gayrimüslimlere Müslüman tebaa ile eşit haklar verilmesi yıllardır millet-i hâkime olan Müslüman Osmanlı vatandaşlarının tepkisine yol açmıştır. Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde fermana karşı tepkiler yükselmiş ve Müslümanlar ile gayrimüslimler çatışma haline girmişlerdir. Islahat Fermanı'na tepkilerin yükseldiği yerlerden biri de kozmopolit bir yapıya sahip Maraş şehri olmuştur.

1856 yılında Maraş'ta ticaretle uğraşan Hoca Germani adlı İngiliz Konsolos Vekili Maraş muhtab esnafından mal almış ve bunları İngiliz ordusuna göndermiştir. Germani borcunun bir kısmını ödemesine rağmen muhtab esnafı ile arasında dört bin kuruşluk alacak verecek krizi çıkmıştır. Muhtab esnafı ile Germani arasında aracı

olan Merkepçioğlu Osman adlı esnaf, alacağını ileri sürdüğü dört bin kuruşluk borç için Germani'ye baskı yapmıştır. Osman'ın baskısından bunalan Germani meseleyi mahkemeye iletmiş, görülen davalardan muhtap esnafını memnun edecek bir karar çıkmamış aksine Germani'yi rahatsız ettiği gerekçesiyle Merkepçioğlu Osman hapis cezası almıştır. Hapisten çıktıktan sonra alacaklılarının baskısına dayanamayan Merkepçioğlu Osman tekrar Germani'yi sıkıştırmaya başlamıştır. Germani de mahkemeye başvurarak Osman'dan kurtulmak istemiştir. Ancak Germani borcunu kime ödediğini hatırlayamayınca dönemin Maraş Kadısı Mehmet Tevfik Efendi Germani'nin borçlu olduğuna dair ilamı Merkepçioğlu Osman'a vermiştir. Osman kendisini haklı çıkararak ilamı almasına rağmen Germani'nin Halep'e gitmesiyle telaşlanmış ve ortakları Hacı Ali ve Hacı Mehmet ile birlikte Germani'nin peşinden Halep'teki İngiliz konsolosluğuna giderek durumu anlatmışlardır.

Olayların fitilinin ateşlendiği yer Halep'teki İngiliz konsolosluğuydu. Sanıkların ifadelerinden yola çıkılarak ele alınan bu çalışmada olaylar sonunda suçsuz bulunan muhtap esnafından Merkepçioğlu Osman'ın ifadesine göre Halep'e vardıkları gün ortakları Hacı Ali ve Hacı Mehmet'in Germani'yi bulup Osman'ın rüşvetle kadıdan ilam aldığını söylemişlerdir. Germani de bundan güç alarak borcu olmadığını ve bunu Maraş'ta ispatlayabileceğini söylemiştir. Tartışma Halep kadısına havale edilmiş ve kadı muhtap esnafının belgesini şüpheyle karşılayarak davanın yerinde ele alınıp sonuçlandırılması yönünde karar vermiştir. Bunun üzerine İngiliz Konsolosu Maraş kaymakamı Münip Paşa'ya mektup yazarak davanın yeniden görülmesini istemiştir.

Maraş'ta mahkeme kurulduğunda her nasılsa Germani'nin Halep Konsolosluğu'nda Münip Paşa'nın altı yüz kuruş rüşvet karşılığında Merkepçioğlu Osman'a alacaklı olduğuna dair ilam verdiği yönünde bir söylemde bulunduğu ortaya atılmıştır. Buna sinirlenen Münip Paşa davanın hemen görülmesini isteyerek muhtap esnafını ve Germani'yi meclise çağırmıştır. Böyle bir iftiranın olup olmadığını sorunca Germani *"ben paşanın altı yüz kuruş aldığını söylemedim, bu pezevenk kadı altı yüz kuruş aldı"* demesi üzerine olaylar başlamıştır. Germani'nin sarf ettiği lafları gururuna yediremeyen Kadı Mehmet Tevfik Efendi bu lafları Münip Paşa'nın Germani'ye söylediğini ifade ederek mahkemeyi terk etmek istemiş meclis azalarının araya girmesiyle tartışmanın büyümesi önlenerek konu başka bir zaman görüşölmeye bırakılmıştır.

Maraş'ta kurulan mahkemede sanıkların birçoğu yalan beyanatta bulunarak olayın farklı şekilde geliştiğini anlatmışlardır. Dahası dayak ve hapis cezaları ile yanlış beyanda bulunmaya zorlanmışlardır. Adana'da 1856/1857 tarihinde tercüme odası hulefasından Süleyman Bey tarafından kurulan mahkemede ise sanıklar Maraş'ta gördükleri zulümden dolayı yalan söylediklerini itiraf etmişlerdir. Olaylar yatıştıktan sonra suçluları bulmak ve cezalandırmak için Maraş'ta kurulan mahkemede verilen ortak ifadelerde Kadı Mehmet Tevfik Efendi "*Germani bana pezevenk dedi artık İslamiyet kalmadı*" diyerek halkı isyana teşvik ettiği belirtilmekteydi. Bu yüzden Mehmet Tevfik Efendi'nin cezalandırılması istenmiştir. Hatta Münip Paşa, Mehmet Tevfik Efendi'yi ailesiyle birlikte zorla Maraş'tan çıkararak Naçar Köyü'ne göndermiştir. Dahası Münip Paşa İloğlu Kadir Ağa adlı kişiden Mehmet Tevfik Efendi'yi öldürmesini istemiştir. Fakat Adana Mahkemesi'nde alınan ifadelerden sonra halkı galeyana getirenin kadının muhızı İbrahim olduğu ortaya çıkmıştır.

Olayların öncesinde ve sonrasında etkin role sahip kişilerden biri Münip Paşa'ydı. Münip Paşa daha mahkeme salonundayken Germani ile Mehmet Tevfik Efendi'nin tartışmasını engellemeyerek ikili arasındaki gerilimin yükselmesine neden olmuştur. Ardından halkın ayaklanarak Germani'nin evine gittiği sırada meclis üyeleri Numan Bey ve Kerim Bey'in isyancıları engellemek için asker istemelerine kulak tıkamıştır. Haliyle olayları yatıştırmak için Tahir Paşa bölgeye sevk edilince Münip Paşa'nın aciz kaldığı anlaşılacak görevden alınmıştır. Münip Paşa'nın Germani Olayındaki asıl rolü ise engellemekte aciz kaldığı olayların suçunu başkalarına yüklemeye çalışması olmuştur. Adana Mahkemesi kayıtlarına göre sanıkların birçoğu Münip Paşa tarafından Maraş'ta dayak ve hapis cezalarıyla iftiralar atmaya zorlanmışlardır. Buradan Münip Paşa'nın Osmanlı hukukuna doğrudan müdahale edip hukukun işlevselliğini güvenilirliğini zedelediği anlaşılmaktadır.

Germani Olayı'nı bir hakaret üzerinden değerlendirmeyip kapitülasyonların, Tanzimat ve Islahat Fermanları'nın Osmanlı sosyal hayatına getirdiklerini göz ardı etmemek gerekir. Osmanlı Devleti'nin yabancı tüccarlara verdiği kapitülasyonlar yabancı tüccarlara geniş haklar getirmiştir. Fiyatların belirlenmesi ve esnaflar arası rekabeti kullanarak ucuza mal temin etmeye çalışmaları yabancı tüccarlara karşı olumsuz bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla

birlikte yıllarca millet-i hakime statüsünde olan müslümanlar, millet-i mahkûme olarak bilinen gayrimüslimlerle eşit olmayı kabul edememişler ve yurdun birçok yerinde özellikle Islahat Fermanı'na karşı isyanlar ve tepkiler göstermişlerdir. Germani Olayı'nın yaşandığı günün sabahı Zeytunlu eşkıyasının Ceyhan Köprüsü'nü basıp 5 askeri öldürmesi, öğle vakti Germani'nin de İslamı temsil eden Kadı Mehmet Tevfik Efendi'ye küfretmesi bütünüyle boğazına kadar dolmuş olan Maraş halkını kışkırtmaya yetmişti. Bu sebepleri bir araya getirdiğimizde birçok yabancı tücar gibi Germani'nin de kapitülasyonlar sayesinde önemli haklara sahip olması ve buna ek olarak Islahat Fermanı'nın yarattığı durum Germani Olayı'nın yaşanmasına zemin hazırladığını söylemek yerinde olacaktır.

Germani Olayı'nda dikkat çeken bir başka durum ise Zeytunlu eşkıyasının Maraş halkı üzerin de bıraktığı psikolojik etkiydi. Ağırlığını Ermenilerin oluşturduğu Zeytun kasabası sakinleri Maraş'ta yapmış oldukları eşkıyalık faaliyetleri uzun yıllar devletin ve bölge halkının sorunu olmuştur. Bu olayda Zeytunlu eşkıyasının doğrudan olmasa da dolaylı olarak etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Islahat Fermanı'nın gayrimüslimlere geniş haklar tanınması Maraş'ın Müslüman halkının Zeytunlu eşkıyasına olan kinini daha da arttırmaya yetmiştir. Yaşanan bu gelişmelere Germani Olayı'nın meydana geldiği günün sabahı Zeytunlu eşkıyasının Ceyhan Köprüsü'nü basıp birkaç zaptiyeyi öldürmesi eklenince, Maraş halkının Zeytunlu'ya olan öfke bütünüyle ortaya çıkmıştır. Dahası Germani Olayı için insanlar bir araya toplandığında Germani'nin Zeytunlu eşkıyasıyla bir olup evinin önüne gelenlere ateş açtığı şeklinde bir haberin yayılması bile halkın bir araya gelmesine etkisi etmiştir. Bu durumu ise Cingöz Mustafa, Haydar oğlu Ahmet ve Tıngırloğlu Ahmet adlı kişilerin tüfeklerini alıp Germani'nin konağına gitmelerinden görebilmek mümkündür.

Maraş'ta meydana gelen bu mahalli olayın uluslararası bir sorun haline gelmemesi için Osmanlı Devleti'nin göstermiş olduğu çaba bu çalışmada tespit edilen bir başka sonuçtur. Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı devam ettiği sırada İngiltere gibi güçlü bir müttefiki kaybetmemek için gerekli icraatları vakit kaybetmeden yerine getirtmiştir. Devlet ise bölgeyi yatıştırması için Tahir Paşa'yı bölgeye sevk etmiş, ardından Adana da mahkeme kurarak suçluların yakalanmasına özen göstermiştir. Bunun dışında Germani'nin yağmalanan eşyaları bulunmuş zararı devlet kasasından ödenmiştir. Dahası devlet Germani'nin yangından kurtulan oğluna

kayd-ı hayat şartıyla maaş bağlayarak olaya hassasiyetle yaklaştığını göstermiştir. Osmanlı Devletinin, ayrıca, diğer yabancı vatandaşlara korumak için tedbirler alması İngilizleri ziyadesiyle memnun etmiştir. Devletin Germani Olayına yaklaşımı İngiliz ve Avusturya hükümetlerince takdir edilerek Bâb-ı Âli'ye teşekkür mektupları gönderilmiştir. Olayın bağlantılı olduğu bir başka durum ise gayrimüslimler ile Müslümanlar arasındaki ayrıcalığı kaldıran Islahat Fermanı'nın ilanıydı. Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde Islahat Fermanı'na tepkiler yükselmiş ve halk yer yer ayaklanmıştır. Germani olayı da Islahat Fermanı'nın getirdiği statükoya bir tepki niteliğinde olmuştur. Bilindiği üzere taşrada Osmanlı Devleti'ni temsil eden kadı halk nezdinde önemli bir yere sahiptir. Birçok alanda halkın işleriyle ilgilenen kadı İslamı da temsil etmekteydi. Fermanın ilan edildiği sıralarda gayrimüslim birinin kadı sıfatı taşıyan birine küfretmesi koca bir şehrin kısa sürede ayaklanması Islahat Fermanı'nın getirdikleriyle bağdaştırılabilir. Nitekim bu tür olaylar memleketin birçok yerinde baş göstermiş ve Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında ayrılıklar yaşanmaya başlamıştır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi [BOA]

Babıali Evrak Odası Ayniyat Defteri [BEO.AYN.d] 1847, 1848, 1849.

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî Evrakı [HR.MKT] 157/32, 168/59, 156/57, 146/8, 145/91, 148/43, 172/59, 291/70, 291/68, 173/49, 167/66.

Hariciye Nezareti Siyasi [HR.SYS] 81/23.

İrâde -Dahiliye [İ.DH] 347/22915.

İrâde Meclis-i Vala [İ.MVL] 503/22785.

İrâde-Hariciye [İ.HR] 137/7106, 168/9035.

Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri [MVL] 752/37, 304/39.

Sadâret Defterleri, Vilâyât Gelen-Giden Defterleri [A.}MKT.UM] 237/5, 236/86, 237/19, 239/46, 240/14, 569/43, 285/98.

Sadâret Mektubî Kalemî Meclis-i Vâlâ Yazışmalarına Ait Belgeler [A.}.MKT.MVL.] 87/50.

Sadâret Mektubi Kalemî Nezaret ve Deva'ir Evrakı [A.MKT.NZD] 225/36.

Araştırma Eserler

1967 Maraş İl Yıllığı, (1968). Ankara: Dönmez Ofset.

Adıyeke, Nuri. (2014). *Osmanlı Millet Sistemine Dair Tartışmalar ve Siyasal Bir Uzlaşma Modeli Olarak Osmanlı Millet Sistemi*, Yeni Türkiye, S. 60, s. 345-357.

Ahmet Cevdet Paşa. (1988). *Tezâkir*, 1, (Hazırlayan: C. Baysun), Ankara: TTK.

Akgündüz, Ahmet. (2000). İ'lâm. *DİA*. C: 22. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, s. 72-73.

Aktel, Mehmet. (1998). "Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yansıması", *SDÜİİBFD*, S. 3, Güz, s. 177-184.

Atalay, Besim. (2008). *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*. (Yayına Hazırlayanlar: İ. Gökhan ve M. Karataş), Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.

Badem, Candan. (2007). *The Ottomans and the Crimean War (1853-1856)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi. (2000). İstanbul: Başbakanlık Basımevi.

- Bozkurt, Gülnihal. (1996). *Alman- İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerinin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*. Ankara: TTK.
- Buzpınar, Şit Tufan. (2003). Lübnan, *DİA*. C: 27, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, s. 248-254.
- Canatar, Mehmet. (2002). Kavas. *DİA*. C: 25, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, s. 66-68.
- Cuinet, Vital. (2009). Asya Türkiye'sinde Maraş Sancağı. *Seyahatname Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş*. (Yayına Hazırlayanlar: Y. Alpaslan ve S. Yakar), Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, s. 148-168.
- Çadircı, Musa. (1970). Türkiye'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması Üzerine Bir İnceleme. *Bellekten*. XXXIV/135, Ankara: Türk Tarih Kurumu, s. 409-420
- (2011). Tanzimat'ın Uygulanması ve Karşılaşılan Güçlükler (1840-1856). İncik, H. ve Seyitdanlıoğlu, M. (Editörler). *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı Devleti*, Ankara. İş Bankası Yayınları, s. 199-207.
- Demirci, Süleyman. Arslan, Hasan. (2012). Eşkiyalar ve Osmanlı Devleti: Maraş Örneğinde Devlet Görevlilerinin Eşkiyalık Faaliyetleri ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları (1590-1750), *SDÜSBED*, S. 16/2, s. 47-76.
- Devellioğlu, Ferit. (2006). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayıncılık.
- Emecen, Feridun. (1999). Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya. İhsanoğlu, E. (Editör). *Osmanlı Devleti Tarihi*. İstanbul. Feza Yayınları, s. 5-138.
- Engelhardt, Edouard-Philippe. (1999). *Tanzimat ve Türkiye* (Çev. A. Reşad). İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- Erdem, Gazi. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Hıristiyanların Sosyal ve Dini Hayatları (1856-1876)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- (2010). İlanından Yüz Elli Yıl Sonra Avrupa Birliği Müzakereleri Bağlamında Islahat Fermanı'na Yeniden Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 51/1, s. 327-348.
- Eryılmaz, Bilal. (1999). Osmanlılarda Millet Sistemi. *Osmanlı*. C. 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları s. 259.

- (2006). *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi. (2006). C. 3, (Yayına Hazırlayanlar: S. A. Kahraman ve Y. Dağlı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eyicil, Ahmet. (2009). Maraş'ta ve Bazı Yerlerde 1856 Islahat Fermanına Tepkiler. Alpaslan, Y. ve Yakar, S. (Editörler). *Yakınçağ'da Kahramanmaraş*. Kahramanmaraş. Ukde Yayınları, s.112-147.
- (1990). *Siyasi Tarih*. Ankara: Gün Yayınları.
- (1999) *Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş'ta Ermeni Siyasi Faaliyetleri*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- (2009). Kahramanmaraş'ın Tarihi. Alpaslan, Y. ve Yakar, S. (Editörler). *Yakınçağ'da Kahramanmaraş*. Kahramanmaraş. Ukde Yayınları, s. 23-80.
- Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Gökhan, İlyas. (2001). *Maraş Tarihi*. Ankara: UKDE Yayıncılık.
- Gökhan, İlyas. (2011). *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Gökhan, İlyas. Bal, E. Kasım. (2013). *Osmanlı Dönemi Maraş'ın İdari Tarihinde Dulkadirli ve Bayezidli İdareciler (1750-1850)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Gülsoy, Ufuk. (1999). Islahat Fermanı. *DİA*. C: 19. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, s. 185-190.
- (1991). 1856 Islahat Fermanı'na Tepkiler ve Maraş Olayları. *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 443-458.
- (1994). 1856 Halep ve Nablus Olayları, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 9, İzmir s. 279-288.
- Gülsoy, Ufuk. (1999) .Islahat Fermanı. *DİA*. 19, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, s. 185.
- Gümüş, Musa. (2007). Anayasal Meşrûti Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi. *Bilig*. S. 47, s. 215-240.

- Günay, Nejla. (2007). *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytin İsyanları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Gündüz, Tufan. (2001). Kahramanmaraş. *DİA*. C: 24, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, s. 192-196.
- Halaçoğlu, Yusuf. (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: TTK.
- İnalcık, Halil. (1964). Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu. *Belleten*, 28/112, s. 603-622.
- (1964). Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri. *Belleten*, 28/112, s. 623-649.
- (2000). Uluslararası Ticaret: Genel Koşullar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. 1, Ed. Halil İnalcık ve Donald Quataert, Çev: Halil Berktaş, İstanbul: Eren Yayınları.
- (2011). Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri. İnalcık.H. ve Seyitdanlıoğlu M. (Editörler). *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı Devleti*. Ankara. İş Bankası Yayınları, s. 171-197.
- İpşirli, Mehmet. (1999). Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı. İhsanoğlu, E. (Editör). *Osmanlı Devleti Tarihi*. İstanbul:Feza Gazetecilik, s. 139-244.
- Karal, Enver Ziya. (2007). *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1856-1861)*. 6. Ankara: TTK.
- (1964). Gülhane Hatt-ı Hümayununda Batının Etkisi. *Belleten*, 28/112, s. 581-601.
- Karpat, Kemal H. (2010). *Osmanlı Nüfusu, 1830-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kazgan, Gülten. (2002). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kocatürk, Önder. (2009). *Balkanlar'dan Ortadoğu'ya Osmanlı İngiliz İlişkileri (1908-1910)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Koç, Kemalettin. (2008). Dulkadir Beyliği Zamanında Maraş Şehirleşme Tarihi. Alparslan, Y., Karataş, M. ve Yakar, S. (Editörler). *Maraş Tarihi'nden Bir Kesit Dulkadir Beyliği Araştırmaları II*. Kahramanmaraş. UKDE Yayınları, s. 233-241.

- (2010). *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Yapı Ve Şehirleşme Tarihi*. Alpaslan, Y ve Yakar, S. (Editörler). Kahramanmaraş. UKDE Yayınları.
- Kozak, Yasin. (2005). *V ve VI Numaralı Maraş Ahkâm Defterlerinde Maraş'a Gönderilen Hükümler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- McCarthy, Justin. (1995). *Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus (Osmanlı Anadolu'sunun Son Dönemi)*. (Çev. İ. Gürsoy). Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Mert, Özcan. (1999). Osmanlı Devleti Tarihinde Ayanlık Dönemi. Eren, G. (Editör). *Osmanlı*, 6, Ankara. Yeni Türkiye Yayınları, s. 174-180.
- Okumuş, Ejder. (2009). Evliya Çelebi'nin Gözüyle Kahramanmaraş. *Seyahatname, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş*. (Yayına Hazırlayanlar: Y. Alpaslan ve S. Yakar), Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, s. 9-53.
- (2013). *Evliya Çelebi'nin Gözüyle Kahramanmaraş ve Çevresi*. İstanbul: Ark Kitapları.
- Öz, Mustafa. (1994). Dürzilik. *DİA*, c: 10. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, s. 39-48.
- Özcan, Besim. (2008). Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası (19. yy. ve 20. yy. başı). Bıyıklı, M. (Editör). *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*. İstanbul. Gökkube Yayınları, s. 322-323.
- Palabıyık, Adem ve Koç, Yunus. (2015). *Millet-i Hakime Kavramı Üzerine Sosyo-Politik Bir Değerlendirme*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8/37, Nisan, s. 419-430.
- Pamir, Aybars. (2002). *Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkisi*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 51/2, Ankara, s. 79-119.
- Polonyalı Simeon. (2007). *Polonyalı bir Seyyahın Gözünden 16. Asır Türkiyesi* (Çev. H. Andreasyan). İstanbul. Everest Yayınları.
- Uçarol, Rifat. (2015). *Siyasi Tarih 1789-2014*, İstanbul: Der Yayınları.
- Sander, Oral. (2000). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- Solak, İbrahim. (2002). *XVI. Asırda Maraş Kazası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Somel, Selçuk Akşin. (2011). Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Osmanlı Eğitim Düzeninde Dönüşümler. İncelik, H. ve Seyitdanlıoğlu, M. (Editörler). *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı Devleti*, Ankara. İş Bankası Yayınları, s. 685-708.
- Şakiroğlu, Mahmut H. (2012). Toskana. *DİA*. C: 41. Ankara. Diyanet Vakfı Yayınları, s. 267-269.
- Tabakoğlu, Ahmet. (2008). *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Taşpınar, İsmail. (2003). Maruniler. *DİA*. C: 28, Ankara. Diyanet Vakfı Yayınları, s. 71-72.
- Tingle, Elizabeth. (2002). Nantes and the Origins of the Catholic League of 1589. *The Sixteenth Century Journal*. 33/1, pp. 109-128.
- Tuncer, Hüner. (2000). *19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Üçok, Coşkun. (1944). Osmanlı Devlet Teşkilatı'nda Tımarlar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. II, S. 1, s. 91-92.
- Ülman, Haluk. (1966). *1860-1861 Suriye Buhranı*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Yeniçeri, Özcan. (2002). Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Barış Antlaşması. Güzel, H.C., Çiçek, K. ve Koca, S. (Editörler). *Türkler*. C: 12, Ankara. Yeni Türkiye Yayınları, s. 840-858.
- Yerasimos, Stefanos. (1986). *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, 1, (Çev. B. Kuzucu). İstanbul, Belge Yayınları.
- Yetişgin, Mehmet. (2007). Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş. *AAMD*, Sayı: 67-68-69, XXIII, (Mart-Temmuz-Kasım), s. 3.
- Yıldız, Fatma. (2014). *19. Yüzyıl'da Anadolu'da Salgın Hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Yücel, Yaşar. (1974). Osmanlı Devletinde Desantralizasyona Dair Genel Gözlemler, *Bellekten*, XXXVIII/42, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1974, s. 657-708.

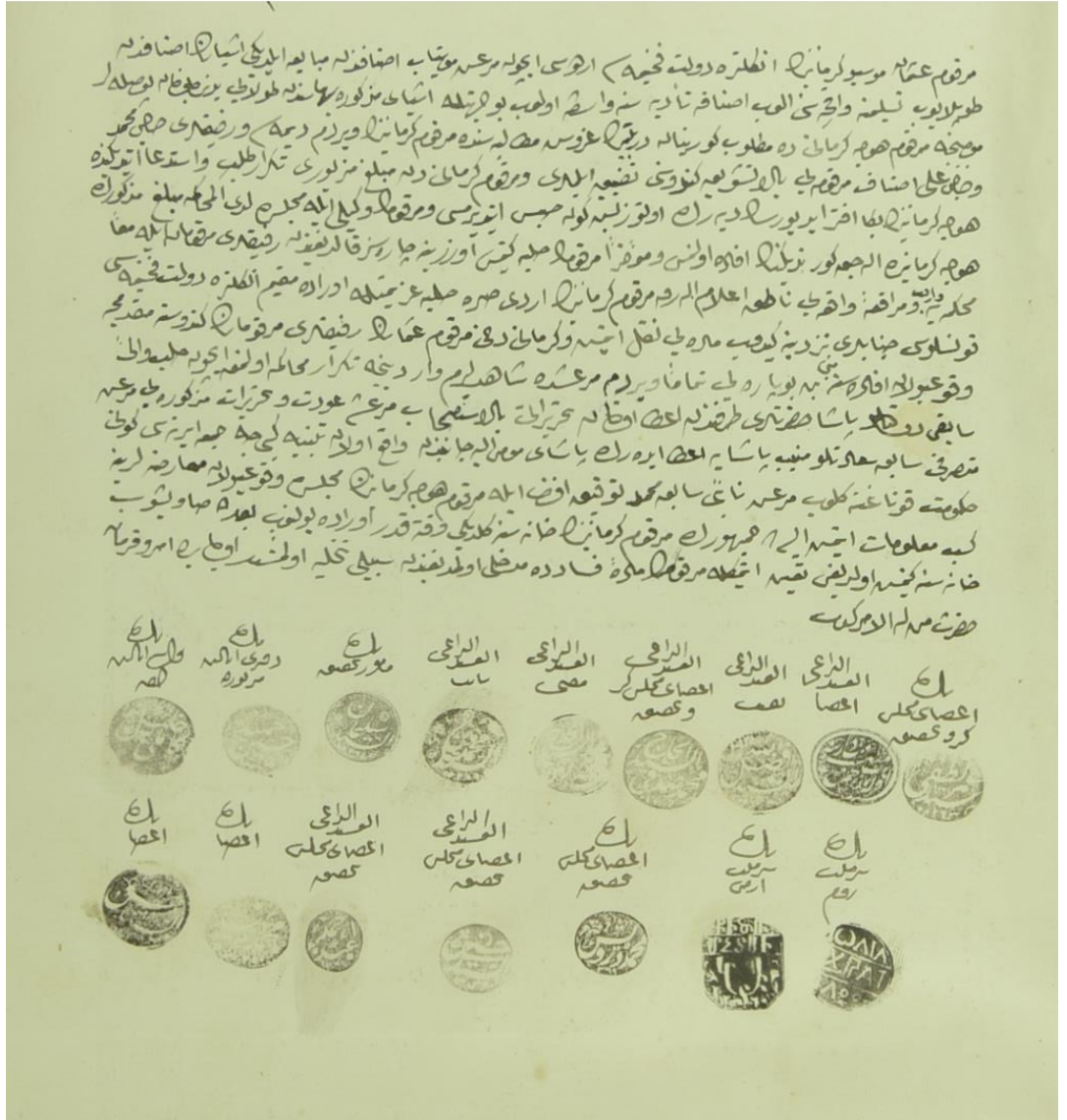
EK 1: Germani'nin Tercümanı Mustafa'nın İfadesinden Germani'nin Son Anları.
BOA, BEO.AYN.d: 1847/13.

13

بوندک اوزرته جملک کونتا ایتدی تویو صخته برطف اولون اوجوبه بفاظنا یا ایله علفه سبزورک ایله عوش بر طرفم زب اولون بر طرفم
دوبواعضا و جملک لغه ایله سولدی بفرصه نده مادامکه بو بارون دعوای ایتدی بر باره بو اوجوبه دیرم بلکه جومونک با نسته و
بر بر و لغه ایله اولدی بکوزسه استرالین دیریم شمد بر اجه دیریم دیوهلم کواطه جوابه دیردی بولون سز فاقلت قونا غله کولک
بزده میان مزده بر مزاره ایدم یاریمه بر کلس ایدر ز بر صورت دیر بریز دیو اعصاب کلس بزده جوابه دیردی ایدر بزفا لغه ایله
جملک بفاظنا دیر بلکه سز ایدر ده اولک سله بو موتا بولک ایدر دلفظلار نه جنک بوقر برده سنه همدلر ماندر دفرینه لغه
ایده بر بر بولک خله اولون دیریم نیک بک ابو اعصابه ایکی ذات و دی نه ایله بر مور لغه بولک کوه ط مویان اوزر
بزدی دفره بقا لردیم بوندک اوزرته اعضا له قولوبه زاده ابراهیم افه و مکه دلی طو اولوغنی جله دفره با قه اوزر منسه
کوردی اولوقه جملک قاقدم کتا روم جقره اوله هوم کماله منیه با سار خطا یا حکم افه کت بر کفیل دیر مکه لسا و جمل
دیریم سله دیر سولدی با سار جوابه دیر مکنیم بر عزم بر کفیل بوقر بری بر اوجر کونور صه ای اجه بر افه کتا حسی ایدر
بزده بر افه کتا دفره با قه اوزر مور صوم ایله ایله بر جقره قونا غره کلاک هوم کماله دفری جفا رومیه میان بزدی
کفله بر یله دفری هوم کماله اجدک ابراهیم افه بر طرفه طو اولوغنی بر طرفه جملی بخارده اولون زمو الله بر بار کتا
ایده دفره عینی لغه با سله دیریم اوزر بر طرفه کرم بک افه اولوغنی حویک و سلیمان بر کتا ایدی اوندله اولون اوزر
ایده اولوقه بن بر ادرم وار هوم کماله کواطه خیرت بولون ایدی اولوقه جادوم بعضی میانه ایتله کوه مایکوه لوزوم
مرفوع کیتی بزده اولره ایتزه ما قور هوم برده دیکج اولوغنی بر ضعیف قور روم ده بوقا روم جبقعه بی جازدی قونا غله
جاسوره اهل طوتی آطله استغنی ایدر بلکه بولون ایله نه آتیه ندم بولر سیزه جنوریم کلام طو طو ایله مایکوه ایله
قنا لکی خلع کله بولون اوقوه بویضی هوم کماله تر هه ایتدی هوم کماله لوف ایله کیتله بوقا خنی ندر دیر
بوندک اوزرته آتدی امداره اولک جاسور ایله بقالم کوه کتا اولوغنی امداره لیم دیردی اوله دیر یله نیک دانه اولوقه
ایده کتا خانی حیواندیک یا جوا اوزر اولوقه نوزوم لوجا کله منیه با سار دانه مدیری سعید افه کلاک کتی
یا سار نوزوم کله یا سار ایدر بر صلیح بوقر جاسوره شمد خلع کتا سنی ایدر سنجی المده دولا نر اوجوبه دیر کونوی
المده اوجوبه جاسور کله جلم دیرم اولره سعید افه کوریه دوزی کیتی نیک و سا غه آتیه کوریم کله ایله ایدی
طو اوجوبه قور آتدی کوریم اوزر جقدی نکا قورده یا غه اوسا د عودت ایدی نر کوریه دوزک دیو سوال ایدم
عمرو قورده بلکه بولر جفا ز دیردی بولر دیر دیر بری خلع کتا سنجی با سار ایدر بری نیک اوجوبه جفا غله اوجوبه جبقعه
قنا روم کله اوقوه قونا غله بر طرفه آتیه دیر شد قونا غه یا غه دیر طرفه ده سنجی جبقعه غه با سار دیر اوزر
کوردی بر طرفه بقا بولر بر طرفه سنجی صفا بولر بوزر دیر کور دیر کله کورمانیه بولر کتا صفا
اولوقه هوم کماله دیر یله ایتله سعیدله اولر دیر اولر بقا کله نیک اولره هوم کماله کواطه کواطه جوا اولوقه
اولوقه کونوردم لغه امید من قطع اولدی هوم کماله موه مای و جومونجی دیر نه ضد سنی اختیار ایله جومونجی و ضد جوم
و فرستاده ایدر ایدر نه دیر نه بن اوستغنی حبه اولر جمیع اولره اولر یوز اولره ده رحال آتیه صاردی یا غره بولر
اوقوه قنا کما نیک کواطه جومونجی الویه فضل الیطسا روم جبقعه و خلدیم همد دنی اولر کیتزه سنله کوروشی استغنی
آتدی باوقه خلدیم بوقر هوم کماله موه مسنه قالم جومونجی ال سب جومونجی کتا سنی دیر دیر هوم کماله مای
بویله اولوقه بولر دیر یا جقدر اولر ندر کتله نیک بوندر بنا روم کیم دیوه جوابه دیردی صله و ستمه اولر یوز
اولر نیک یا جبه سنله جقدی کیتی هوم کماله موه مکی دیر جومونجی دیر نه دیر اوستغنی حبه اولر کواطه آتیه
ایقه جیورده و اطرافله ایدر بوردی جاده عله مشقه به کفلی یا جبه کلا لیکه آطره اوستغنی حبه اولر کواطه اوستغنی
با صه سیم دیرم اولوقه اوستغنی حبه اولر یوز عده من کتیل اولر صلا اولر یوز ایدر کواطه یا جبه کلا لیکه اوستغنی
جبقعه کوردم کله خلع بر کله بی کورده ایتیه ایتله کفلیز جقدی دیوه اوستغنی حبه اولر یوز صولر یوزی با کواطه ایله
بی ایدر بی بر قاع بر مده یا ر طه بر طامله اوزر نه بی آتیه آتیه بر قاع آدیده اوزر مده اس عید هوم
ایتیه اولر اوزر مده هوم ابرجه دیر نمانه بر ادم ایله قور بی سلیمه و قهر بی ایدر افه بی طوت بر موقوف سلیمه
یا سار کوی سرفه خاتله اوستغنی کونور دیر صله بر طاق اولر کواطه ایدی یا ندر کتله کوه طو بولون بر اوزر
کلا لیکه یا اوا دیر نه تلیم ابر سله یا خود بوا و ایدر بقا ز دیر یوز خانی تهدیر ایتیه سرفه خاتله یا قک جواط
دیر برجه سرفه خاتله اولوغنی بکر بر ایدی یا غه کورده آتیه مطلق افه اولر یوز کوه نیکه جنور دیردی اولر یوز
بی کوردی جقدی کیتی صله خلع طه غلمه بی اولر ده طر روم جفا روم کله اولر یوز جنور دیردی اوجوبه
اوزر قالم ایدر کولر اولر بی ایدر بر ایدی حویک قونا غله کونور دیر دیر کونور قرا اوزر قالم صله منیه یا
بر کور بر دیو تیلک یا زدم کونوردم کولور دیو یا سار جوابه یا زسه نیک یا کلا یا سار یا ندر کور مدم سار ایدر بر قاع جوق
استم دیر کورده کلدی اولره با سار یا ندر واردم کوردم اسکی مزاجه حقلده بویله جومونجی ایدر کورده صلا غله
جنور ک اولدی جوقه نصیحت ایدر بر خلع من ایتدی دیرم جوقه اوزر نه بر ایدی لالی بلا ایدر عینیه کونوردم سر کورده صلا غله
زیتونلی مده کولور کوردم علم بوه قواسم بوه به ایله نیک ایدر جوقه قوردم ایله طیس جوقه کیتی
دیردی به حلیه کوه کوردم کورده رضعت استم دیر رضعت دیردی لکجه کیت صلا کواطه اولر یوز دیردی
صه اغایه کلا ایله لیا کونور صله اغایه ادم اولره حلیه کیت

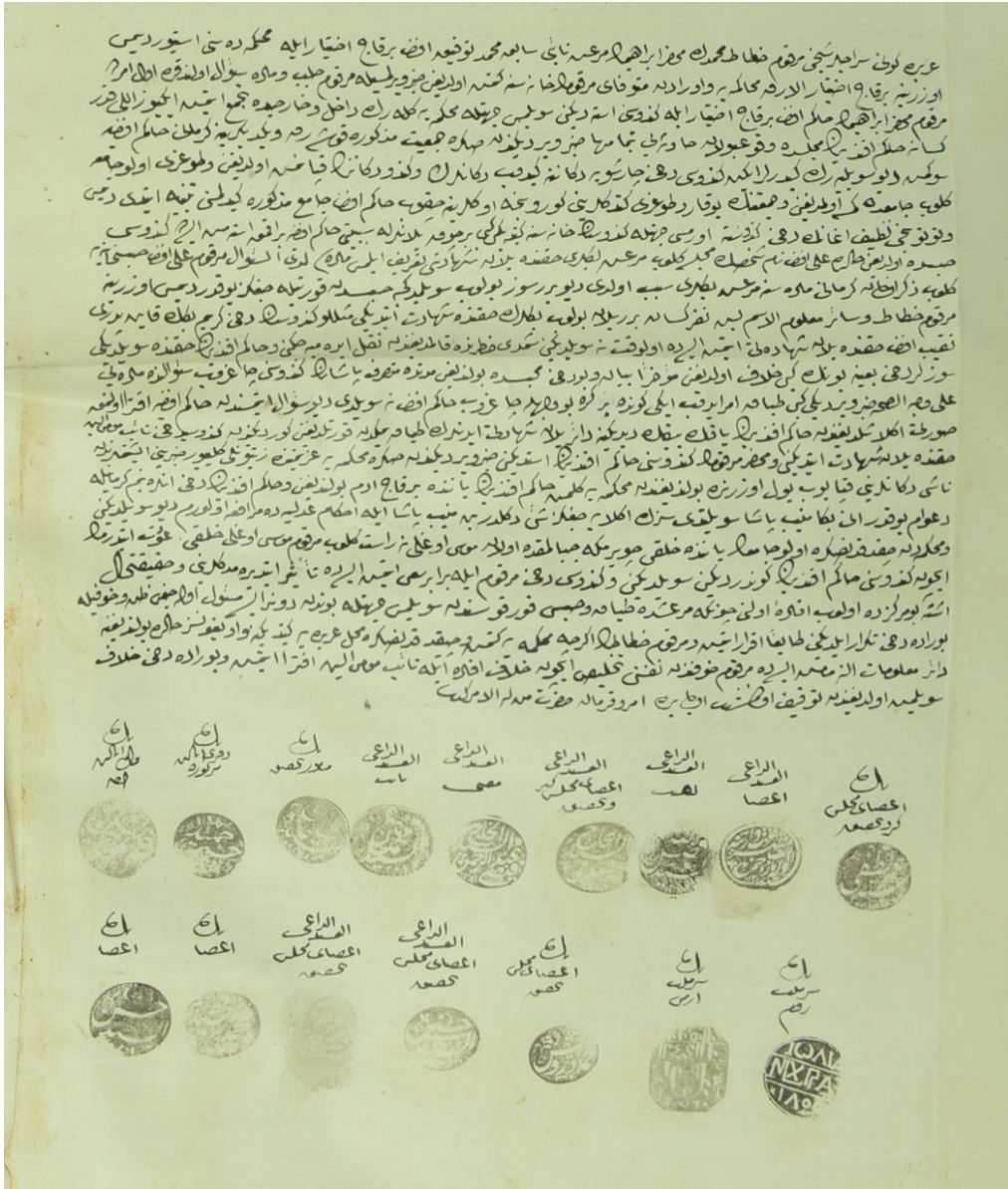
مفضل کیفیت استخار قدسه متعارف از هفت وجهی حضرت قوام ابراهیم مرعشی نائینی صاحب محمد توفیق
افزون حکم محضی اولیای و معارضه معلوم کون اوقاف مومنین اهل برابر حکومت خوناغده بولوب
اولکونه حکم به برکته خود ندرتیه آهن و فطاطی باغچه دیو فایده مومنین مومنین که در سیر کوزیه
اورزیه حضرت قوام زانا مقصد و سکنه بر آدم اولیای و معارضه مذکور به نوبت معلوماتی
بولنده مدبر سیم که به فطاطی سزی بر فایده اعتبار اهل اوقاف استیو دیو افاده در ده صکره
اضحاک یانه وارید اوقاف سنی استیو دید که در فضل عاده به جماریا پانه به اهل اوقاف
سوز لر عاده سیم جار شو و بازار ده ندر و قویله و اشغال نایزه فادی حضرت قوام
مقدسه نال استخار و بالمواجه اولیای سادند اهل نوبه اتمند

حضرت ابراهیم مرعشی نائینی صاحب محمد توفیق

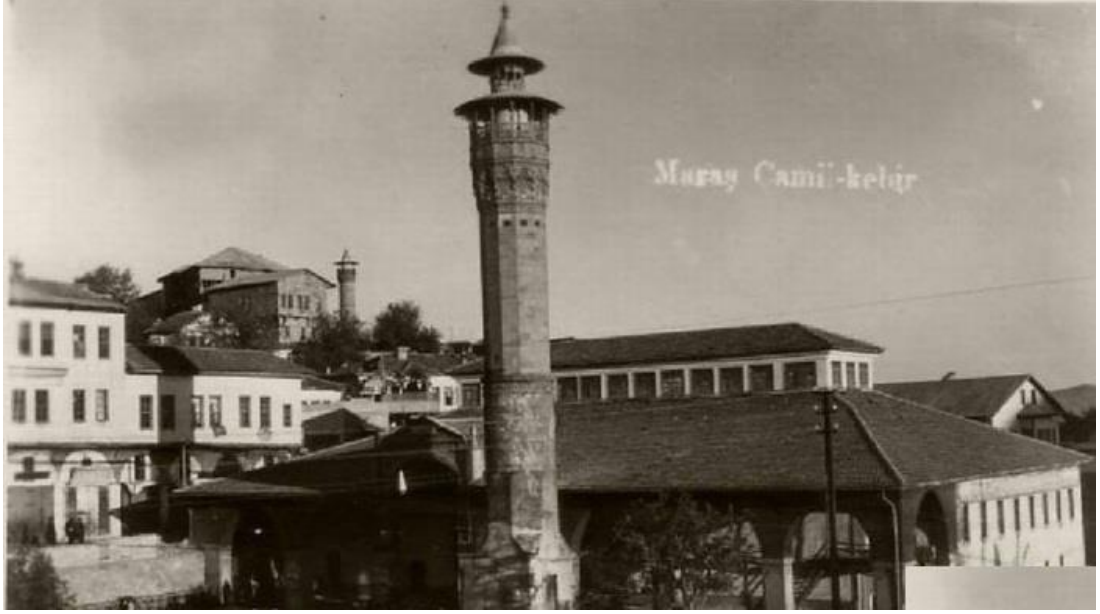

س بومری استکلزم قانع کوله اولک نی دوکدیون سبجی دوکدیور
ع اولک نیب یاک کفر مجله صاعز یور صاعز کولک و باز ارك دکاندی قبا مالینه سبب کیم اولدی سه اضحک دیری نه بیلم
طوجیم دیریم یوقه سه بلورسک دیر رک اوزیمه غلظت اندی نه بیلم دیریم ایله بی فلقه یه طاقوب یوز دکندک
اور دیری بی سورجی رک حبب خانم کونور دیر اولدیم یاری کوله قور مجبوجانده یا لعلب ایاغه عروج ایتیم او ویده قور
کبری نه غیب یاک مجله استغ وادیم دکاندی اوتیناری سه بلورسک او جامه زاده ره دولجه اعتبار قالدی قورقه
سویله دیری نه یه غیر مجرم یوقدر دیریم طوعی سویله دیونجه اوزیمه اقدام ایلدی اللی دکندک دها ایکنی زخم اور دیری
یه حبب خانم دیر دیر برماه قدرینه یا طدم صکره تکرارینه بی مجله استغ دیر واردم طوعی سویله حاکم الله فغانه بلورسک
تقدیری واریله طوعی سویله سی دکندک الله جور دیریم دیری بی اولورسک دیریم صقدر بیلم دیریم فغانه الله حکم
بوخصه واری دیر رک نه اقدام ایدی سه بلورسک دیر رک حوده ابرام ایدی تکرار بیلم دیریم بولک اوزیمه اللی دکندک
اور دیری صکره عا طوعی سویله مزایله بی بودکندک الله اولدیریم دیر رک اغزیمه نجه ایله اوردی ابع دیشی
دع حقار دی نه حبب خانم بی دیر دیر اوفوف بنا غا بنانه کلوب صبحانه ودم مهر من و سانه صبحی بوغ نیرک مهر بی طوعی یوقدر
منیب یاک کونوتیری نیم مجرم یوقدر مهری بوقت استغ دکندی یله مورم خطرم یوقدر
س سزاک مهر لری الله قانع کوله صکره مهری دیر دیر و کیم دیری
ع ایلی کوله صکره سرکره کانی علی اصف کور دی یوز اللی قدر مهر واری ایتمه مهر لری: ایتمه اسهل یزه اولم مهر لری
سجک اللک دیری یزه ادم

EK 10: Maraş Ulu Camii. (<http://www.okkeslerdiyari.com/tumhaber.asp>)

EK 11: Ceyhan Köprüsü. (<http://www.definesohbeti.com/archive/index.php/t-21380.html>).

Old Bridge over the Jihon on road to Zeitün.